

584B HEULTJEDORP

Heultjedorp met klooster, parochiekerk Sint-Carolus Borromeus, pastorie en school

Heultjedorp, Pastorijstraat, Processieweg, Gevaertlaan, Gravin de Merodestraat | 2260 Westerlo

BEHEERSPLAN

Opgemaakt door **ARAT architecten**

Fraikinstraat 71 | 2200 Herentals | www.arat.be

T 014 24 86 90 | info@arat.be

Opgemaakt te Herentals | april 2020

Opdrachtgever | **Gemeente Westerlo**

Boerenkrijglaan 61 | 2260 Westerlo

Contactpersoon | Ghislaine De Buyst

INHOUD

HOOFDSTUK 01 IDENTIFICATIE		11
01.01	SITUERING VAN HET ONDERZOEKSGBIED	11
01.02	EIGENAARS	13
01.03	JURIDISCH KADER	15
	01.03.01 Gewestplan	15
	01.03.02 Beschermd dorpsgezicht	15
	01.03.03 Beschermd monument	15
	01.03.04 Vaststellingen	15
01.04	GEOGRAFISCHE SITUERING	17
01.05	ERFGOED IN HEULTJE	17
01.06	ARCHEOLOGIE	17
HOOFDSTUK 02 HISTORISCHE NOTA		21
02.01	BEKNOPT CHRONOLOGIE	21
02.02	GESCHIEDENIS VAN HEULTJE	21
	02.02.01 Ontwikkeling van de dorpskern	21
02.03	OUDE FOTO'S VAN HEULTJE	23
	02.03.01 Familie de Merode	25
	02.03.02 Neogotiek in de Kempen	27
02.04	EVOLUTIE VAN DE DORPSKERN VAN HEULTJE IN HISTORISCHE KAARTEN	31
	02.04.01 Ferrariskaart	31
	02.04.02 Atlas der buurtwegen - 1843 - 1845	31
	02.04.03 Vandermaelen - ca. 1850	31
	02.04.04 Militaire topografische kaart 1868 & 1893	31
	02.04.05 Gemeenteplan uit 1895	33
	02.04.06 Militaire topografische kaart 1929 - 1930	33
02.05	HEULTJE VANDAAG	35
02.06	BEKNOPT GESCHIEDENIS PER GEBOUW	37
	02.06.01 Parochiekerk (1)	37
	02.06.02 De Merodezaal, bidtuin met lourdesgrot en calvarie (2)	47
	02.06.03 pastorie (3)	51
	02.06.04 Klooster (4)	53
	02.06.05 School (5)	55
	02.06.06 Dorpsplein (6)	57

HOOFDSTUK 03	INVENTARIS VAN DE ERFGOEDELEMENTEN	63
03.01	OMGEVING EN DORPSPLEIN	63
	03.01.01 Verharding	63
	03.01.02 Beplanting	63
	03.01.03 Beelden	67
03.02	PAROCHIEKERK SINT-CAROLUS BORROMEUS	69
	03.02.01 Inleiding	69
	03.02.02 Kerkhof	69
	03.02.03 Oorspronkelijke plannen	71
	03.02.04 Exterieur	73
	03.02.05 Interieur	77
	03.02.06 Vergelijking met de rusthuiskapel te borgloon	89
	03.02.07 Cultuurgoederen	91
	03.02.08 Bouwfysische diagnose	93
03.03	PAROCHIEHUIS / DE MERODEZAAL	95
	03.03.01 Exterieur	95
	03.03.02 Interieur	97
	03.03.03 Tuin	99
03.04	PASTORIE	101
	03.04.01 Inleiding	101
	03.04.02 Oorspronkelijke plannen	101
	03.04.03 Exterieur	103
	03.04.04 interieur	107
	03.04.05 Diagnosenota	108
03.05	KLOOSTER	111
	03.05.01 Exterieur	111
	03.05.02 Interieur	113
	03.05.03 Bijgebouw	113
	03.05.04 Diagnosenota	113
03.06	SCHOOL	115
	03.06.01 Exterieur	115
	03.06.02 Interieur	117
	03.06.03 Speelplaats	117
	03.06.04 Diagnosenota	117
03.07	LIJST MET ERFGOEDKENMERKEN	119
03.08	LIJST MET ERFGOEDELEMENTEN	119
03.09	ZEN-ERFGOED	121
	03.09.01 Mariabeeld op het dorpsplein	121
	03.09.02 H. Hartbeeld op het dorpsplein	121

03.09.03	Calvarieberg achter de merodezaal	121
03.09.04	Lourdesgrot achter de merodezaal	121
HOOFDSTUK 04	ERFGOEDWAARDEN	125
04.01	INLEIDING	125
04.02	ERFGOEDWAARDEN DORPSGEZICHT	125
04.02.01	Historische waarde	125
04.02.02	Historische waarde, in casu architectuurhistorische waarde	125
04.02.03	Historische waarde in casu stedenbouwkundige waarde	126
04.02.04	Volkskundige waarde	126
04.03	ERFGOEDWAARDEN PAROCHIEKERK	127
04.03.01	Historische waarde, in casu architectuurhistorische waarde	127
04.03.02	Artistieke waarde	127
HOOFDSTUK 05	BEHEERSVISIE	131
05.01	INLEIDING	131
05.02	VISIE OP HET BEHEER	131
05.03	KERKENBELEIDSPAN WESTERLO	132
05.04	BOUWKUNDIG ERFGOED	133
05.05	LANDSCHAPPELIJK ERFGOED	142
HOOFDSTUK 06	MAATREGELEN	151
06.01	ANALYSE, MONITORING & VOORONDERZOEKEN	152
06.02	DORPSPLEIN	154
06.02.01	Werken aan groen en omgeving	154
06.02.02	Onderhoudswerken	154
06.03	SINT-CAROLUS BORROMEUSKERK MET KERKHOF	155
06.03.01	Conservatie- en restauratiewerken exterieur	155
06.03.02	Conservatie- en restauratiewerken interieur	159
06.03.03	Onderhoudswerken	160
06.03.04	Veiligheids- en comfortvoorzieningen	160
06.04	PAROCHIEHUIS / DE MERODEZAAL MET LOURDESROT EN CALVARIE	161
06.04.01	Conservatie- en Restauratiewerken exterieur zaal	161
06.04.02	Conservatie- en Restauratiewerken interieur	162
06.04.03	Werken aan park met Lourdesgrot & Calvarie	162
06.04.04	Onderhoudswerken	162
06.05	PASTORIE	163
06.05.01	Conservatie- en restauratiewerken exterieur	163
06.05.02	Conservatie- en restauratiewerken interieur	164

	06.05.03	Onderhoudswerken	164
06.06	KLOOSTER		165
	06.06.01	Conservatie- en restauratiewerken exterieur	165
	06.06.02	Conservatie- en restauratiewerken interieur	167
	06.06.03	Onderhoudswerken	167
06.07	SCHOOL		168
	06.07.01	Conservatie- en restauratiewerken exterieur	168
	06.07.02	Conservatie- en restauratiewerken interieur	168
	06.07.03	Onderhoudswerken	168
HOOFDSTUK 07 VOORSTEL OPVOLGING EN EVALUATIE			173
HOOFDSTUK 08 BIJLAGEN			177
HOOFDSTUK 09 BIBLIOGRAFIE			180
09.01	LITERATUUR		180
09.02	ARCHIEFBRONNEN		180
	09.02.01	Kadaster Antwerpen	180
	09.02.02	Provinciaal Archief Antwerpen	180
	09.02.03	Algemeen Rijksarchief	180
09.03	ONLINE BRONNEN		181

Hier voor u ligt het afgewerkte beheersplan van de dorpskern van Heultje, beschermd dorpsgezicht sinds 2010. Dit beheersplan behandelt eveneens de Sint-Carolus Borromeuskerk die deel uitmaakt van het dorpsgezicht en ook apart beschermd werd als monument. Het gebied omvat de kerk met het kerkplein, de pastorie, het parochiehuis, het klooster en de school. Het beheersplan heeft als doel een visie te vormen voor het beheer van de site voor de komende vierentwintig jaar.

In het eerste hoofdstuk van het beheersplan worden de verschillende gebouwen geïdentificeerd en worden de beschermingsstatuten toegelicht. In hoofdstuk twee wordt per gebouw de korte historiek en de bouwgeschiedenis onderzocht. Hiervoor werden verscheidene archiefstukken en literatuurbronnen geraadpleegd. Tevens wordt aan de hand van historische kaarten en ander iconografisch materiaal de evolutie van de dorpskern besproken. Er wordt ook aandacht geschonken aan de wegen, groenaanleg, tuinen en andere landschappelijke elementen. In het derde hoofdstuk worden de erfgoedelementen en -kenmerken van de gebouwen en hun omgeving geïnventariseerd, beschreven en opgelijst. Voor de kerk wordt zowel het exterieur en het interieur onder de loep genomen. Voor de gebouwen beschermd als dorpsgezicht blijft dit beperkt voor het exterieur. Na deze oplijsting worden er in hoofdstuk vier waarden toegekend aan het erfgoed, die tijdens het opstellen van de visie op het toekomstig beheer in hoofdstuk vijf gevrijwaard of aangevuld kunnen worden. In dit hoofdstuk worden tevens beheersdoelstellingen geformuleerd over welke toestand men wenst te bereiken en op welke manier. Dit leidt uiteindelijk tot een opsomming van de werkzaamheden in het zesde hoofdstuk en een een lijst der werken.

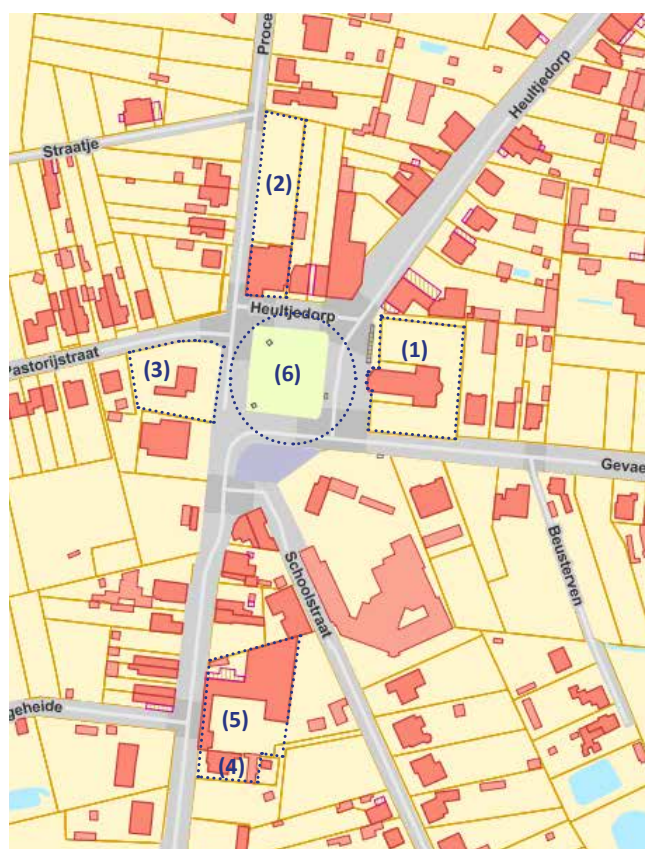

HOOFDSTUK 01

IDENTIFICATIE

afb. 1: Luchtfoto winter 2013-2015 met aanduiding van de beschermde zones (witte lijn) © Geopunt

afb. 2: GRB-kaart van de dorpskern © Geopunt

Legende

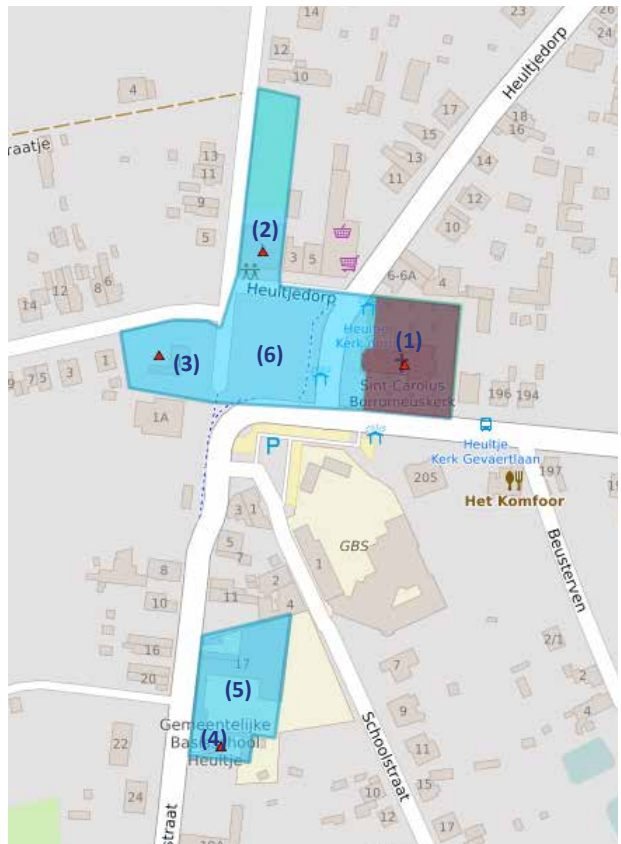
- 1 Parochiekerk Sint-Carolus Borromeus
- 2 Parochiehuys / de Merodezaal met Lourdesgrot en Calvarie
- 3 Pastorie
- 4 Klooster
- 5 School
- 6 Dorpsplein

01.01 SITUERING VAN HET ONDERZOEKSGBIED

De afbakening van het onderzoeksgebied van dit beheersplan volgt de afbakening van het beschermde dorpsgezicht.

VIJF GEBOUWEN EN EEN OPEN ZONE MAKEN DEEL UIT VAN HET DORPSGEZICHT

1	NAAM	Parochiekerk
	LIGGING	Heultjedorp 2, Westerlo
	KADASTER	Westerlo, 1ste afd., sectie D, perceelnummers 994/02F, 944/02G
	BESCHERMING	Als dorpsgezicht (21-04-2010), besluitnummer 4704
	GEÏNVENTARISEERD	Inventarisnummer 41252 (geografische inventarisatie 01-01-2000 - 31-12-2000)
	GEBRUIK	Rooms-Katholieke eredienst
2	NAAM	Parochiehuis / de Merodezaal met Lourdesgrot en Calvarie
	LIGGING	Heultjedorp 1, Westerlo
	KADASTER	Westerlo, 1ste afd., sectie D, perceelnummer 1018K, 1018L
	BESCHERMING	Als dorpsgezicht (21-04-2010), besluitnummer 4704
	GEÏNVENTARISEERD	Inventarisnummer 41252 (geografische inventarisatie 01-01-2000 - 31-12-2000)
	GEBRUIK	Culturele en recreatieve activiteiten
3	NAAM	Pastorie
	LIGGING	Processieweg 1, Westerlo
	KADASTER	Westerlo, 1ste afd., sectie D, perceelnummer 992S
	BESCHERMING	Als dorpsgezicht (21-04-2010), besluitnummer 4704
	GEÏNVENTARISEERD	Inventarisnummer 41256 (geografische inventarisatie 01-01-2000 - 31-12-2000)
	GEBRUIK	Secretariaat van de parochie
4	NAAM	Klooster
	LIGGING	Gravin de Merodestraat 19, Westerlo
	KADASTER	Westerlo, 1ste afd., sectie D, perceelnummer 939X3
	BESCHERMING	Als dorpsgezicht (21-04-2010), besluitnummer 4704
	GEÏNVENTARISEERD	Inventarisnummer 41247 (geografische inventarisatie 01-01-2000 - 31-12-2000)
	GEBRUIK	Tewerkstellingsproject
5	NAAM	School
	LIGGING	Gravin de Merodestraat 17, Westerlo
	KADASTER	Westerlo, 1ste afd., sectie D, perceelnummer 939W3
	BESCHERMING	Als dorpsgezicht (21-04-2010), besluitnummer 4704
	GEÏNVENTARISEERD	Inventarisnummer 41248 (geografische inventarisatie 01-01-2000 - 31-12-2000)
	GEBRUIK	Onderwijs
6	NAAM	Dorpskern Heultje: Parochiekerk Sint-Carolus Borromeus en omgeving
	LIGGING	Heultjedorp, Pastorijstraat, Processieweg, Gevaertlaan, Gravin de Merodestraat
	DATERING	Vierde kwart 19de eeuw, WOI, Interbellum
	GEÏNVENTARISEERD	Inventarisnummer 104281 (geografische inventarisatie 01-01-2000 - 31-12-2000)

01.02

EIGENAARS

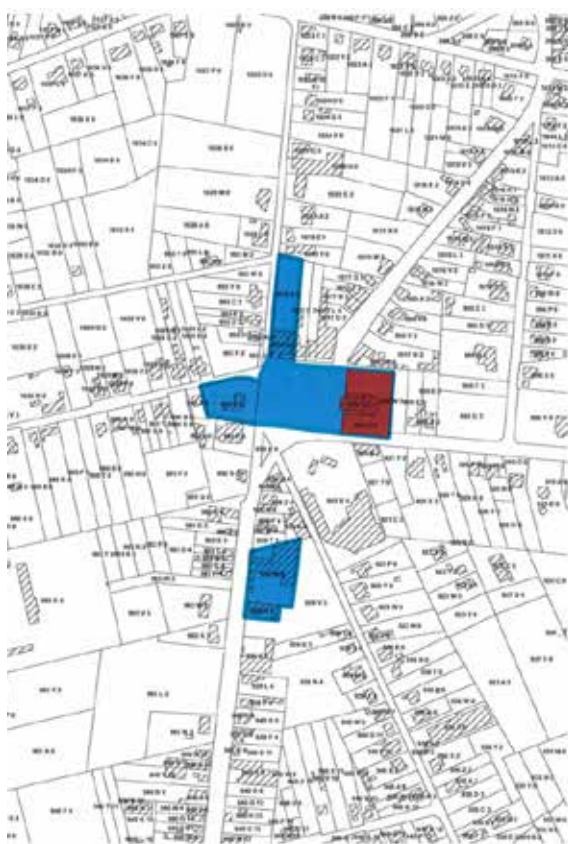
PAROCHIEKERK (1)	gemeente Westerlo
DE MERODEZAAL, LOURDESGROT, CALVARIE (2)	in erfpacht van Dekenaat Zuiderkempem, gepacht door de gemeente
PASTORIE (3)	gemeente Westerlo
KLOOSTER (4)	in erfpacht van Dekenaat Zuiderkempem, gepacht door de gemeente
SCHOOL (5)	in erfpacht van Dekenaat Westerlo
DORPSPLEIN (6)	openbaar domein van de gemeente Westerlo

De beschermde zone van het dorpsgezicht omvat vijf gebouwen, die verschillende eigenaars hebben. Behalve de opdrachtgever gemeente Westerlo, zullen de erfpachtnemers bij de opmaak van dit beheersplan betrokken moeten worden.

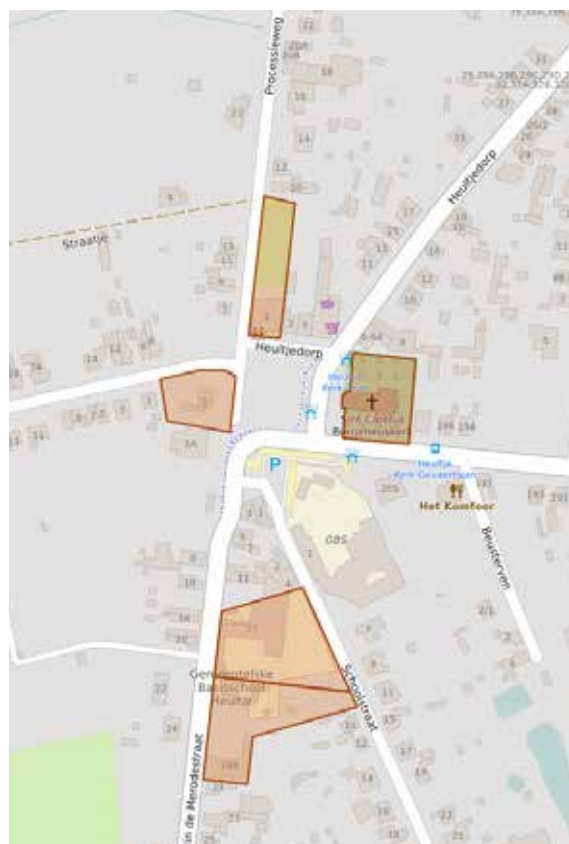

afb. 5: Gewestplan met aanduiding van het onderzoeksgebied (witte lijn) © Geopunt

afb. 3: Afbakening van de bescherming (blauw = dorpsgezicht en rood = beschermd monument) overgenomen uit het beschermingsbesluit © Onroerend Erfgoed

afb. 4: Aanduiding van de zones die opgenomen werden in de vastgestelde inventaris bouwkundig erfgoed © Geoportaal

01.03 JURIDISCH KADER

01.03.01 GEWESTPLAN

Het onderzoeksgebied is aangeduid met een doorlopende witte lijn en is gelegen in een woongebied, aangegeven in een rode kleur. Aan dit gebied grenst in het westen een woonuitbreidingsgebied (rood-witte rasterinkleuring) en in het zuidoosten een natuurgebied (groene inkleuring met aanduiding van 'N').¹

01.03.02 BESCHERMD DORPSGEZICHT

De bescherming als dorpsgezicht betreft de parochiekerk Sint-Carolus Borromeus met de onmiddellijke omgeving, bestaande uit de dorpskern van Westerlo-Heultje, een gaaf bewaard geheel van rondom een plein gelegen hoofdgebouwen (kerk, pastorie, parochiecentrum, klooster annex school) die een architecturaal ensemble vormen in een eenvoudige neogotische of neotraditionele baksteenarchitectuur.

Ministerieel besluit houdende bescherming als monument van de parochiekerk Sint-Carolus Borromeus en de omgeving als dorpsgezicht te Westerlo (Heultje) , 21.04.2010, besluitnummer 4704.²

Wordt beschermd, overeenkomstig de bepalingen van het decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van monumenten en stads-en dorpsgezichten, gewijzigd bij de decreten van 18 december 1992, 22 februari 1995, 22 december 1995, 8 december 1998, 18 mei 1999, 7 december 2001, 21 november 2003, 30 april 2004, 10 maart 2006 en 27 maart 2009:

Wegens de historische en volkskundige waarde als dorpsgezicht: Westerlo-Heultje: plein, pastorie, parochiecentrum, voormalig klooster annex school.

01.03.03 BESCHERMD MONUMENT

De bescherming als monument betreft de parochiekerk Sint-Carolus Borromeus en het omliggend kerkhof, met ereperk ingericht voor de oud-strijders van de twee wereldoorlogen.

Ministerieel besluit houdende bescherming als monument van de parochiekerk Sint-Carolus Borromeus en de omgeving als dorpsgezicht te Westerlo (Heultje) , 21.04.2010, besluitnummer 4704.³

Wordt beschermd, overeenkomstig de bepalingen van het decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van monumenten en stads-en dorpsgezichten, gewijzigd bij de decreten van 18 december 1992, 22 februari 1995, 22 december 1995, 8 december 1998, 18 mei 1999, 7 december 2001, 21 november 2003, 30 april 2004, 10 maart 2006 en 27 maart 2009:

Wegens de artistieke en historische waarde als monument: parochiekerk St.-Carolus Borromeus.

01.03.04 VASTSTELLINGEN

Westerlo-Heultje: plein, pastorie, parochiecentrum, voormalig klooster annex school werd in 14.09.2009 opgenomen als **bouwkundig relict** in de wetenschappelijke inventaris van Onroerend Erfgoed. Op 28.11.2014 werd het kerkgebouw vastgesteld in het vaststellingsbesluit als bouwkundig relict.

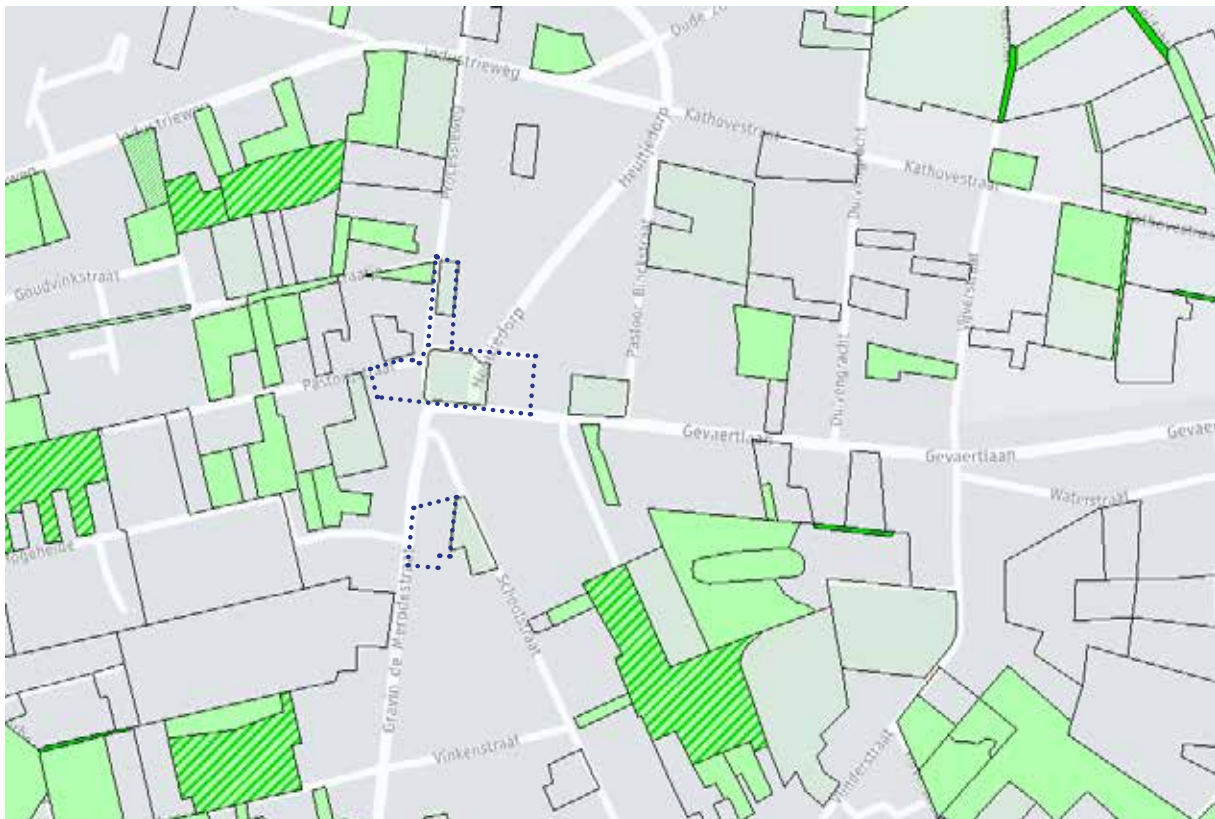
De Sint-Carolus Borromeuskerk werd eveneens in 14.09.2009 opgenomen als **bouwkundig relict** in de wetenschappelijke inventaris van Onroerend Erfgoed. Op 28.11.2014 werd het kerkgebouw vastgesteld in het vaststellingsbesluit als bouwkundig relict.⁴ (afb. 4)

1 Stedenbouwkundige voorschriften van de gewestplannen, geraadpleegd via <http://www.geopunt.be> (12-03-2018)

2 Agentschap Onroerend Erfgoed, Ministerieel Besluit 4704, Parochiekerk Sint-Carolus Borromeus en omgeving.

3 Agentschap Onroerend Erfgoed, Ministerieel Besluit 4704, Parochiekerk Sint-Carolus Borromeus en omgeving.

4 Agentschap Onroerend Erfgoed, Besluit houdende vaststelling van de inventaris van het bouwkundig erfgoed en vastgestelde lijst, nr 5825, 28.11.2014.

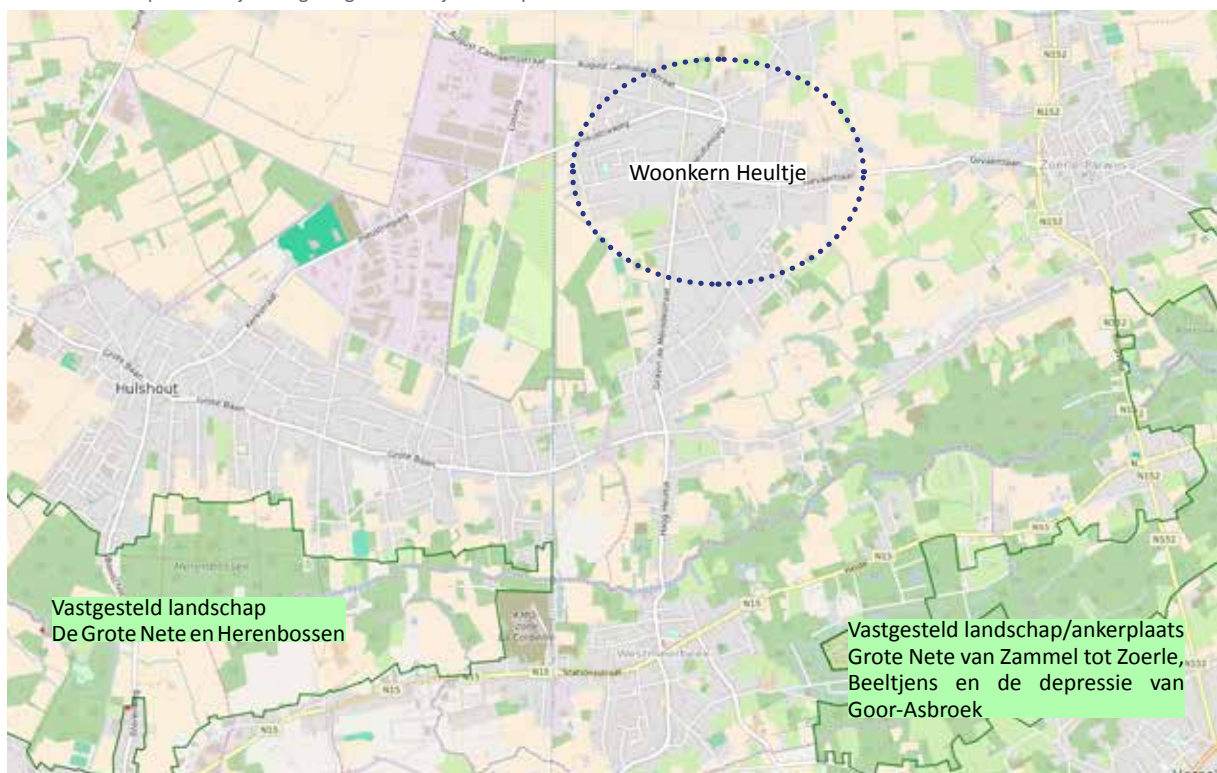

afb. 6: Biologische waarderingskaart - versie 2 van Heultje © Geopunt

LEGENDE

- onderzoeksgebied
- biologisch waardevol
- complex van biologisch minder waardevolle, waardevolle en zeer waardevolle elementen

afb. 7: Landschapsatlas: wijde omgeving van Heultje © Geoportaal

01.04 GEOGRAFISCHE SITUERING

In het zuiden van de provincie Antwerpen ligt Westerlo, waar het deeldorp Heultje deel van uitmaakt. Westerlo bestaat uit vier deelgemeenten: Tongerlo, Oevel, Zoerle-Parwijs en Westerlo. Na de fusie van Westerlo zijn er zeven deeldorpen, waarvan Heultje één van deze zeven is.

Het onderzoeksgebied is gelegen in een landelijke omgeving met verschillende woonkernen, afgewisseld met agrarisch gebied en natuurgebieden. In de dorpskern van Heultje zijn er enkele gebieden die als biologisch waardevol beschouwd worden, zoals weergegeven op de Biologische Waarderingskaart (BWK). (afb. 6) De woonkern ligt niet in de buurt van gebieden die geregistreerd werden in de Landschapsatlas. Er zijn twee natuurgebieden binnen een straal van 3,5km van het centrum van Heultje: het gaat om het vastgestelde landschap 'De Grote Nete en Herenbossen' ten zuidwesten van Heultje (ten zuiden van Hulshout) en het vastgestelde landschap en ankerplaats 'Grote Nete van Zammel tot Zoerle, Beeltjens en de depressie van Goor-Asbroek' ten zuidoosten van Heultje. Ankerplaatsen zijn grotere landschappelijke gehelen waarin er een geheel van gevarieerde erfgoedelementen terug te vinden is. Het zijn landschappelijke ensembles die zeer waardevol zijn vanuit een erfgoedperspectief.

01.05 ERFGOED IN HEULTJE

Met uitzondering van de beschermde parochiekerk en de gebouwen die vervat zitten in de bescherming van het dorpsgezicht, zijn er geen beschermde monumenten of ensembles in Heultje.

Het vastgesteld bouwkundig erfgoed in Heultje situeert zich voornamelijk in het westen op het bedrijventerrein van Afga Gevaert en in het noorden waar er enkele oude hoeves bewaard bleven.⁵ Het gaat om:

- **Bedrijfsgebouwen van Afga Gevaert:** Afdeling van Afga Gevaert N.V. met een gebouwencomplex uit diverse perioden van de 20ste eeuw:
[Inventaris Bouwkundig Erfgoed: nr 91847.](#)
- **Hoeve:** Hoeve met schuur ten oosten en bakhuis ten zuidwesten, woonstalhuis van acht traveeën en één bouwlaag onder afgewolfd zadeldak, met kern uit de 18de eeuw:
[Inventaris Bouwkundig Erfgoed: nr 74681.](#)
- **Boswachterswoning en jachtpaviljoen De Witte Graght:** Aangepaste rechthoekige volumes van drie + twee traveeën en drie bouwlagen en vijf + drie traveeën en één bouwlaag onder bedaking van kunstleien:
[Inventaris Bouwkundig Erfgoed: nr 55554.](#)
- **Hoeve:** Achterin gelegen, nog deels omgrachte hoeve waarvan de inplanting minstens opklimt tot de 18de eeuw, beboomde toegangsweg met tegen de straat een kapel:
[Inventaris Bouwkundig Erfgoed: nr 75768.](#)

01.06 ARCHEOLOGIE

Het beschermde dorpsgezicht van Heultje en de beschermde Sint-Carolus Borromeuskerk maken geen deel uit van een beschermde of vastgestelde archeologische site.

⁵ Het vastgestelde erfgoed van Heultje werd opgenomen in volgend besluit: Agentschap Onroerend Erfgoed, Besluit houdende vaststelling van de inventaris van het bouwkundig erfgoed en vastgestelde lijst, nr 5825, 28.11.2014.

HOOFDSTUK 02

HISTORISCHE NOTA

02.01 BEKNOPTE CHRONOLOGIE

1764	Gronden 'Heultje' worden eigendom van de familie de Merode
1893	Start van de ontwikkeling van gehucht Heultje tot volwaardige woonkern
	Bouw van de gemeenteschool in opdracht van familie de Merode
1895	Ontwerp van een kerk en pastorie voor Heultje door Pieter Langerock
	Oprichting parochie Heultje, afgescheiden van Zoerle-Parwijs
1896 - 1898	Bouw van de kerk en pastorie door aannemers Renoir Frères et J. Crevecoeur
1914 - 1922	Bouw van het parochiecentrum, klooster en meisjesschool
1928	Bouw van de fabriek van Lieven Gevaert
1995	Heraanleg van het dorpsplein voor de kerk
1998 - 1999	Restauratie van de kerk, exterieur en interieur door Willem Van Dyck
2003	Restauratie van het parochiecentrum

02.02 GESCHIEDENIS VAN HEULTJE**02.02.01 ONTWIKKELING VAN DE DORPSKERN**

De dorpskern Heultje ontstond in de 19de eeuw onder impuls van de familie de Merode op de 'goorheide', een gebied van onontgonnen heidegrond dat een zeer grote oppervlakte besloeg en omringd was met vruchtbare gronden. Er bestonden reeds enkele boerderijen maar er was tot diep in de 19de eeuw nog geen sprake van een echte woonkern. Opvallend genoeg zijn de gronden die tot in de 19de eeuw 'Huylicken' of een variant van 'Heultje' werden genoemd, niet het gebied waar zich vandaag de dorpskern Heultje situeert. Het gebied met die naam ligt ten zuiden van Goorheide en wordt vandaag 'Hoog-Heultje' genoemd. Waar zich vandaag het gehucht 'Heultje' bevindt, was voordien gekend als Zoerle (of Soerle)-Westerlo.⁶

In de omgeving van het latere hoog-heultje is er minstens sinds de 15de eeuw bewoning vast te stellen. Bij een haardentelling in 1437 in opdracht van de Bourgondische vorsten in het Hertogdom Brabant werden ongeveer 80 huizen geteld. Ongeveer zestig jaar later, in 1496, kwam dat aantal neer op ongeveer 46 huizen, wat een significante daling betekende op enkele decennia tijd.⁷ Een volgende vermelding van het oude 'Heultken' of Hoog-Heultje dateert van 1594, wanneer de heerlijkheid Heultken en Rixendonk in leen gegeven wordt door de Proosdij Ten Dom in Utrecht aan Hendrik de Cottereau en Elisabeth van Halmale. De naam Rixendonk bestaat nog als de straatnaam Ritseldonk op Hoog-Heultje.

Een kaart van de abdij van Tongerlo uit 1658 toont waar de abdij tienden kon heffen in de regio. Ook in Heultje of 'Hulken' werden tienden afgenomen. Deze tienden waren conventstienen en ze kwamen ten goede van de bewoners van de abdij, de niet-conventstienen waren te voordele van de abt. In het kaartboek staan ook de tienden van Hulshout. Een groot gedeelte van deze tienden liggen op het huidige grondgebied van Heultje.

In 1764 werden Heultje Hoog-Heultje en het laathof op de Stippelberg, beschouwd als weinig waardevol gebied, door de heerlijkheid Westmeerbeek afgestaan aan de familie de Merode.⁸ Rond 1786 woonden er ongeveer 420 inwoners in het oude Zoerle - Westerlo en ongeveer 147 in het oude Heultje. De reden dat Zoerle-Westerlo uiteindelijk hernoemd zou worden naar 'Heultje' is tweeledig: door een geschil over de gemeentegrenzen tussen Westerlo en Zoerle - Parwijs werd de dubbele benaming van Zoerle - Westerlo wat te gevoelig en door de oprichting van een nieuwe parochie voor de gehuchten van Heultje die onafhankelijk werd van moederparochie Zoerle - Parwijs. De oude benaming droeg teveel ballast mee en werd dus vervangen door het neutrale 'Heultje'.

6 100 parochie heultje: 111.

7 Van de 46 woonhuizen in het gehucht waren er 17 "heiligheesthuysen" of arme gezinnen die afhankelijk waren van de Heilige Geest tafel. Zoerle - Westerlo was zeker geen welvarend gehucht; 100 parochie heultje: 113.

8 Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Heultje [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121228> (geraadpleegd op 23 januari 2019).

afb. 10: Postkaart © Heultje 100 jaar parochie 1895-1995

afb. 11: De molen van Heultje - de vuurmolen
© Heultje 100 jaar parochie 1895-1995

afb. 8: Heultje vanuit de lucht, 1985 © Heultje 100 jaar parochie 1895-1995

afb. 12: De kerk © Heultje 100 jaar parochie 1895-1995

afb. 9: De kerk in Heultje, eerste decennia van de 20ste eeuw © Heultje 100 jaar parochie 1895-1995

afb. 13: © Heultje 100 jaar parochie 1895-1995

De foto's zijn vermoedelijk te dateren rond het midden van de 20ste eeuw, met uitzondering van de foto's waar een datering in het onderschrift werd opgenomen.

afb. 14: De meisjesschool en het klooster van de zusters Annonciaden © Heultje 100 jaar parochie 1895-1995

afb. 15: De lourdesgrot van Heultje © Heultje 100 jaar parochie 1895-1995

afb. 16: Een oude Kempische lemen hut © Heultje 100 jaar parochie 1895-1995

afb. 17: Domein 'De Kempische Ardennen' © Heultje 100 jaar parochie 1895-1995

Heultje. — Pastortj en Parkomgeving

afb. 18: Dorpsplein in ca. 1952 © Heultje 100 jaar parochie 1895-1995

Van boven naar onder in wijzerzin:

afb. 19: Postkaart van het dorpsplein in 1928 - 1929 © Heemkundige Kring Ansfried

afb. 20: Portret van Gravin Jeanne de Merode (1853-1944) © Archief gemeente Westerloo

afb. 21: Obit van gravin Jeanne de Merode © Archief gemeente Westerloo

afb. 22: Doodskaart van gravin Jeanne de Merode © Archief gemeente Westerloo

afb. 23: Portret van Charles Antoine de Merode (1824 - 1892), de vader van Jeanne

afb. 24: Wapenschild van de familie de Merode © Archief gemeente Westerloo

De familie de Merode heeft een grote invloed gehad op de ontwikkeling van Westerlo en omgeving. Dit eeuwenoude adellijke geslacht, ook 'van Merode' en 'von Merode' genaamd, is oorspronkelijk afkomstig uit het Rijnland en is verspreid in België, Nederland en Duitsland. In België zijn ze al 500 jaar gevestigd in Westerlo. Sinds 1930 heeft de familie de titel van prins(es) gekregen in België omwille van hun verdiensten voor de Belgische onafhankelijkheid 100 jaar eerder. Het wapenschild van het Huis Merode bestaat uit een gouden achtergrond met vier palen van keel op een veld van goud en met een gelobte azuren zoom. Hun wapenspreuk is 'Plus d'honneur que d'honneurs' of 'Meer eer dan eerbetoon', geschreven in goud op een losse band van keel.

In 1895 werd Heultje een autonome parochie, los van moederparochie Zoerle - Parwijs, gesteund door de inspanningen van burgemeester graaf Charles Antoine de Merode (1824 - 1892). Hoewel hij reeds in 1892 overleed, zette hij het proces tot onafhankelijkheid in gang en hiervoor werd hij geëerd met de keuze voor Sint-Carolus Borromeus als patroon van de parochie.⁹ Zijn dochter Jeanne de Merode (1853 - 1944) zette zijn werk voort als mecenas voor de nieuwe parochie en steunde gedurende heel haar leven allerlei maatschappelijke initiatieven. Naast Jeanne hadden Charles Antoine en zijn echtgenote Marie-Nicolette Augustine nog twee kinderen: Alix en Henri. Terwijl haar zuster naar Frankrijk verhuisde, bleef haar broer Henri in Westerlo en verdiende zijn sporen in de Belgische politiek, onder andere als burgemeester van Westerlo en later als minister van Staat. Hij kreeg een monument op de Grote Markt te Westerlo dat ontworpen was door Joseph Diongne en uitgevoerd door Jacques De Lalaing.¹⁰

Bij de oprichting van de nieuwe parochie hoorde ook een eigen kerk die ontworpen zou worden door Pierre Langerock, de 'huisarchitect' van de familie de Merode. De voorbereidingen voor de bouw van de eigen kerk waren nog niet rond bij de onafhankelijkheid en in afwachting van het ontwerp van Langerock werd er een noodkerk ingericht in één van de klaslokalen van de gemeenteschool. Naast de bouw van de kerk werden er nog inspanningen geleverd door de familie de Merode in de ontwikkeling van het gehucht: met haar financiering en visie zorgde gravin Jeanne de Merode (1853-1944) voor de vormgeving van de huidige dorpskern. De stedenbouwkundige ontwikkeling van Heultje kadert in het concept van een 'stichtingsdorp' dat onder impuls van één mecenas tot stand kwam.

Maar Charles Antoine de Merode was met zijn inspanningen voor Heultje niet aan zijn proefstuk toe: In 1857 werd de nieuwe parochie Blauberg, bij Herselt, opgericht waar bij Charles nauw betrokken was. Zijn dochter zou ook hier zijn werk verderzetten en dit hield voornamelijk in dat ze de parochie van liefdadigheidswerk voorzag voor de armsten uit het dorp. Zo betaalde zij de jurken en kostuums van de plechtige communicanten in het dorp indien de ouders dit niet konden betalen. Ook financierde zij gedeeltelijk de bouw van een meisjesschool door de schenking van bouwgrond voor het hoofdgebouw en ze kwam tussen in een deel van de kostprijs voor de bijgebouwen.¹¹

9 100 Kasteel Gravin Jeanne de Merode, Gemeentehuis Westerlo: 98.

10 Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Monument Graaf Henri de Merode [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/214972> (geraadpleegd op 11 februari 2019).

11 100 Kasteel Gravin Jeanne de Merode, Gemeentehuis Westerlo: 101.

afb. 25: Sint-Margarethakerk Tielen © Inventaris Onroerend Erfgoed

afb. 27: Sint-Lambertuskerk Beerse © Wikipedia

afb. 30: Gemeentehuis van Pulle © Flickr

afb. 26: Sint-Willibrorduskerk Kasterlee © Inventaris Onroerend Erfgoed

afb. 31: Gemeentehuis Vorst © Inventaris Onroerend Erfgoed

afb. 29: Gemeentehuis Poppel © Archeonet via Flickr

afb. 28: Het Nieuw Kasteel ontworpen door Langerock © Delcampe

Tot in het midden van de 19de eeuw was de regio van de Kempen een moeilijk toegankelijk gebied door het gebrek aan goede verbindingswegen over land en water. Door de industrialisatie die in de loop van de 19de eeuw in het gehele land voor grote veranderingen zorgde, drong de moderniteit langzaam maar zeker ook binnen in de Kempen. Dit vertaalde zich voornamelijk in de ontwikkeling van wegeninfrastructuur en een sterke groei van nijverheid. Van de zeven Kempische kanalen die vandaag door de regio stromen, zijn er vijf gegraven in de 19de eeuw, over een periode van de jaren 1820 tot de jaren 1850.¹² Naast waterwegen werden er ook spoor- en landwegen aangelegd. Zo was er de spoorweg Aarschot - Turnhout die in twee fases werd aangelegd, in 1855 en in 1863, en ook halt hield in Heultje.¹³ Onder impuls van de technische vooruitgang door de industrialisatie werden er heel wat natuurlijke rijkdommen in de Kempen ontdekt. Fabrieken die zich specialiseerden in zandontginning, baksteenfabricage, bebossing, metaalnijverheid en tabaksindustrie schoten als paddestoelen uit de grond.

Door deze nieuwe industrietakken groeide de rijkdom en daarmee ook de algemene welvaart van de Kempische bevolking. Er werden grote stappen vooruit gezet in de ontwikkeling van gezondheidszorg en hygiëne waardoor het bevolkingscijfer exponentieel steeg. Om tegemoet te komen aan de groeiende bevolking die nood had aan faciliteiten, ontstond er een enorme bouwactiviteit in de regio waarbij onder andere onderwijs- en kerkgebouwen gebouwd werden. Verscheidene provinciale bouwmeesters zoals Taeymans, Schadde, Van Gastel en Gife bouwden allerhande representatieve gebouwen in nieuwe of zich snel ontwikkelende dorpskernen. Enkele voorbeelden zijn het gemeentehuis van Pulle (1894-96), het gemeentehuis van Poppel (1908) en het gemeentehuis van Vorst (1910). In het geval van Heultje ging het om een ontwerper die op privé-initiatief aangesteld werd, in samenwerking met de plaatselijke overheid.

Voor representatieve gebouwen zoals scholen, pastorieën, kerken en gemeentehuizen waren stijlen uit het verleden erg populair in deze periode: er werd teruggerepen naar stijelperiodes die geassocieerd werden met glorieperiodes uit de nationale geschiedenis, zoals de katholieke middeleeuwen. Vanuit deze inspiratie ontwikkelde zich onder andere de neogotiek die snel heel populair werd in de kerkenbouw, niet alleen in de Kempen maar in geheel België.¹⁴

Een vroeg voorbeeld van Kempische neogotiek is de Abdijsite van Tongerlo. Een groot deel van de oude site was afgebroken tijdens de Franse periode. In de jaren 1850 werd een nieuwe kerk en abdijvleugel met bibliotheek gebouwd naar ontwerp van de Antwerpse architect Pieter Paul Stoop. Later werden een nieuwe conventsvleugel gebouwd, mogelijk ook ontworpen door Stoop en een oostvleugel door Pierre Langerock in 1911.¹⁵

Naast de neogotiek die een sterke opgang maakte bij nieuwbouw, groeide het bewustzijn voor het bewaren van de vele waardevolle gotische kerkjes die reeds eeuwen deel uitmaakten van de historische woonkernen in de Kempen. Bij de bouw van nieuwbouwkerken die in de plaats van de oude dorpskerk dienden te komen, werd er soms geopteerd om de toren te bewaren omwille van de erfgoedwaarde. Dit gebeurde bij de Sint-Margarethakerk in Tielen (16de eeuw) en de Sint-Willibrorduskerk van Kasterlee (16de eeuw). Een uitzondering van een nieuwe kerk waarbij de vormgeving wel aansloot aan de lokale bouwtraditie, is de Sint-Lambertuskerk in Beerse. Architect Julius Goethals, stadsbouwmeester van Aalst, was aangesteld voor het ontwerp. Ook hier werd de oude toren bewaard en het nieuwe gedeelte werd gebouwd met 'klampsteen' uit de streek.

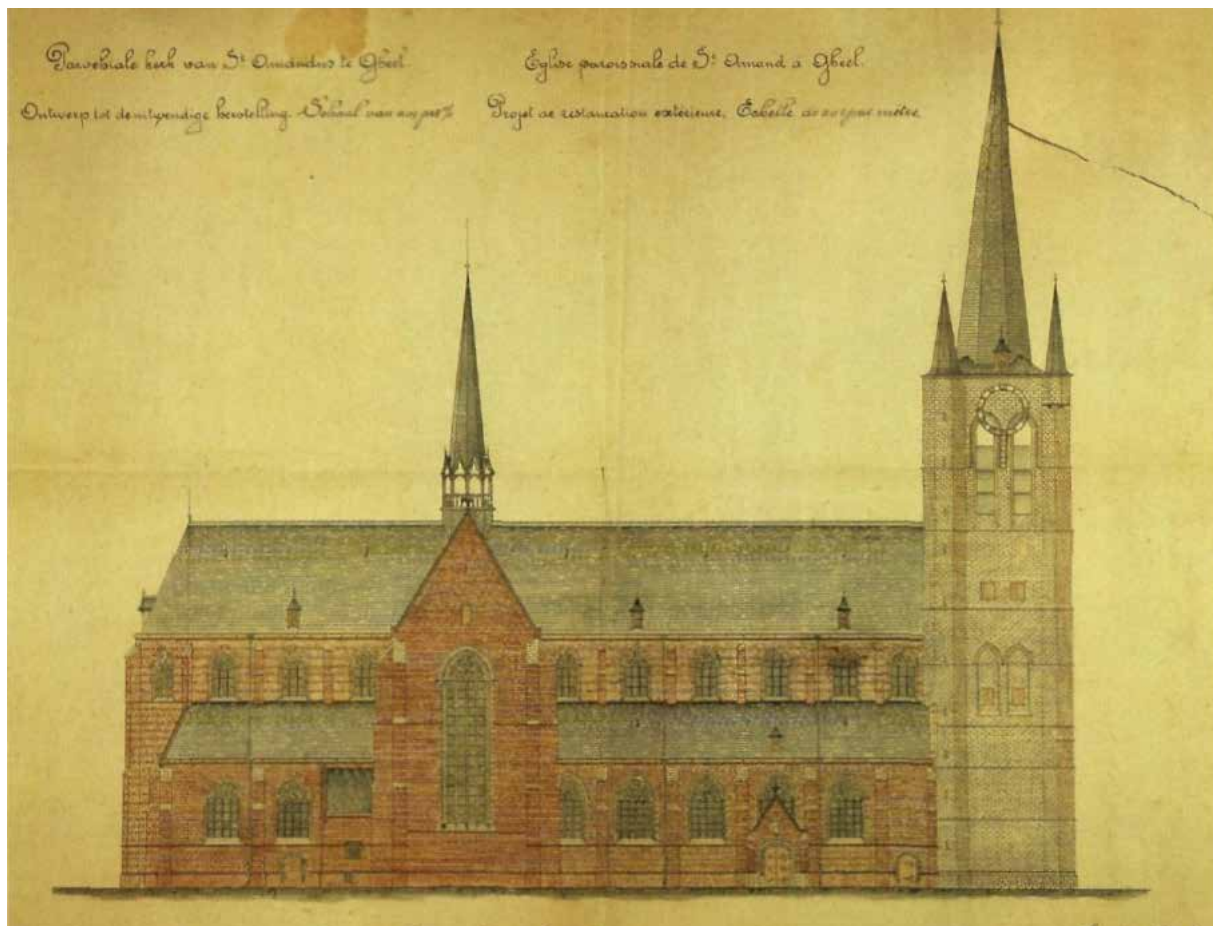
De ontwikkeling van Heultje tot nieuwe woonkern binnen de gemeente Westerlo kadert in deze 19de-eeuwse ontwikkelingen, waarbij onder impuls van de plaatselijke grootgrondbezitter, met name de adellijke familie de Merode, een complete dorpsinfrastructuur gebouwd werd met een nieuw kerkgebouw en dit alles uitgevoerd in de neogotische stijl, naar ontwerp van Pierre Langerock.

12 https://nl.wikipedia.org/wiki/Kempische_kanalen, geraadpleegd op 18.01.2019.

13 Deze spoorlijn vervoerde zowel personen als goederen en werd in de jaren 1970 gesloten, met uitzondering van het gedeelte Wolfstee - Herentals - Turnhout, dat vandaag nog steeds in gebruik is; https://nl.wikipedia.org/wiki/Spoorlijn_29.

14 Serge Migom schrijft in de erfgoedgids 'Van klei tot kerk. Baksteengotiek in de Kempen' dat de lokale tradities van de Kempische baksteengotiek weinig tot niet doorgedrongen zijn in de neogotische beweging in de Kempen. Hij stelt dat de kerkarchitectuur in de Kempen in de 19de eeuw weinig verschilt van de doorsnee Vlaamse neogotische architectuur. De lokale tradities werden losgelaten, vermoedelijk omwille van financiële redenen; MIGOM, S., Van klei tot kerk. Baksteengotiek in de Kempen, s.l., 2004: 53.

15 MIGOM, S.: 60-67.

afb. 35: Tekening van Langerock voor de Sint-Dimpnakerk in Geel © Archief Pierre Langerock, KMKG Brussel

afb. 33: Nooit uitgevoerd ontwerp voor de Basiliek van Koekelberg (1903 - 1911) © 1984, BaLAT, KIK-IRPA

afb. 32: Het postgebouw in Kortrijk (1906), afgebroken in 1945 © Beeldbank Kortrijk

afb. 34: Het treinstation van Binche, 1905 - 1910 © 2006, BaLAT, KIK-IRPA

PIERRE LANGEROCK - ARCHITECT EN MONUMENTENZORGER

Pierre Langerock (1859-1923) behoort tot de tweede generatie Sint-Lucasarchitecten, dankzij wie Leuven in het laatste kwart van de negentiende eeuw is uitgegroeid tot een belangrijk neogotisch centrum. Hun plannen en ontwerpen maken duidelijk hoe zij het moderne (nieuwe materialen, productiemethoden en constructietechnieken) wisten te integreren in het historiserende van de neogotische vormtaal, die ze evenwel slechts moeizaam wisten te verlaten.

Langerock voltooide zijn studies in de Sint-Lucasschool van Gent in 1881. Nadien werkte hij als stagiair op het architectenbureau van Joris Helleputte in Leuven. In 1889 verdeelde Helleputte zijn cliënteel over zijn medewerkers om zijn politieke carrière te kunnen uitbouwen. Op die manier kreeg Langerock de kans om zijn eigen bureau te vestigen te Leuven.

Door zijn studies aan de Sint-Lucasschool en zijn onderzoek van de Vlaamse middeleeuwse architectuur vergaarde hij een grondige kennis van de verschillende vormen van de gotiek waarbij zijn voorkeur uitging naar de Brabantse gotiek. Zijn al dan niet uitgevoerde ontwerpen omvatten gebouwen van uiteenlopende typologie: private burgerhuizen en kastelen, een station, stadswoningen, een postgebouw, een schuur, een school, kerken en kapellen. Daarnaast realiseerde hij ook nutsvoorzieningen en ensembles van decoratieve elementen. Als restaurateur werkte hij aan vele gotische gebouwen en paste hij het principe van de eenheid in stijl toe. Bekende restauratieprojecten van zijn hand zijn het Paleis van de Grote Raad van Mechelen, het stadhuis van Leuven en de Sint-Lambertuskerk in Westerlo die hij uitbreidde met een privékapel voor de familie de Merode. Daarnaast realiseerde Langerock tevens een aanzienlijk aantal nieuwbouwwerken waarvan de Sint-Hubertuskerk te Bosvoorde (1909 - pas na zijn dood voltooid in 1937) één van de belangrijkste is. Niettegenstaande deze bedehuizen verschillend werden uitgewerkt, vertoont zijn kerkelijk oeuvre -ongeacht de schaal- een aantal typerende kenmerken zoals de soberheid in decoratie en de goede verhoudingen tussen de diverse volumes.¹⁶ Andere belangrijke uitgevoerde werken van Langerock zijn o.m. de abdij van Keizersberg te Leuven (1899 - 1908, gedeeltelijk uitgevoerd), het postgebouw van Kortrijk (vernietigd in 1945) en het station van Binche (1905-1910). Zijn naam zal tevens altijd verbonden blijven met zijn ontwerp voor de basiliek van Koekelberg (1903-1911) dat nooit uitgevoerd werd.

Door zijn goede relatie met de familie de Merode in Westerlo kon hij heel wat gebouwen realiseren waarbij verschillende familieleden optraden als opdrachtgever: Langerock tekende het voormalige Godshuis (1883, Verlorenkost 1), hij restaureerde het middeleeuwse kasteel de Merode (Polderstraat 49 - 51) en de dekanale Sint-Lambertuskerk en bouwde hier een privékapel en een grafkapel voor de familie (1890 - 1904, Sint-Lambertusstraat 2). Bovendien werkte hij ook buiten Westerlo aan opdrachten voor de familie de Merode zoals de restauratie van het kasteel van Ham-sur-Heure, het Hotel de Merode in Brussel (Wolstraat) en het kasteel van Retie. In deze gemeente ontwierp hij tevens het gemeentehuis.¹⁷

Voor Gravin Jeanne de Merode ontwierp hij, naast de gebouwen van de dorpskern van Heultje, een kasteel in Westerlo, dat de tegenpool moest worden van het oude 11de-eeuwse prinselijke slot van Westerlo. Het kreeg de benaming 'Nieuw Kasteel'. Gravin Jeanne woonde hier tot haar dood in 1944. Vandaag is het in gebruik als gemeentehuis van Westerlo.

Langerock was tevens actief in de monumentenzorg. Als corresponderend lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten van Brabant werd hij als een voortreffelijke restaurateur beschouwd: heel wat belangrijke restauraties van burgerlijke en religieuze monumenten staan op zijn naam. Ca. 1909 werd hij ook lid van de gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas en van de gilde van Sint-Jozef. Hij was tevens officieel architect van het bisdom Mechelen-Brussel en heeft op die manier veel werken voor de kerk uitgevoerd.

Tijdens W.O. I vluchtte Langerock naar Den Haag in Nederland, waar hij de meubelzaak La Belgica opstartte. Bij zijn terugkeer nam hij deel aan de wederopbouw van het land. Na zijn overlijden in 1923 namen zijn twee zonen Julien en Arthur zijn architectenbureau over.

¹⁶ Overgenomen uit: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/persoon/3241>. Zie ook: COOMANS, T., 'Pierre Langerock (1859-1923), architecte et restaurateur néogothique', in *Revue des archéologues et historiens d'art de Louvain*, 1991, 24, p. 117-140.

¹⁷ Inhoudelijk dossier, Bescherming Sint-Carolus Borromeuskerk en omgeving, DA002796, Agentschap Onroerend Erfgoed, s.d.

afb. 38: Ferrariskaart, 1771 - 1778 met aanduiding van de latere dorpskern van Heultje © Geoportaal

afb. 36: Atlas der Buurtwegen, 1841 met aanduiding van de latere dorpskern van Heultje met kerk en dorpsplein © Geopunt

afb. 37: Vandermaelen, 1846 - 1854 met aanduiding van de latere dorpskern van Heultje met kerk en dorpsplein © Geopunt

02.04 EVOLUTIE VAN DE DORPSKERN VAN HEULTJE IN HISTORISCHE KAARTEN

02.04.01 FERRARISKAART

De Kaart van Ferraris, ook gekend als de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, werd gemaakt in de periode 1771-1778 door de Graaf de Ferraris in opdracht van Karel van Lotharingen en is een belangrijke referentie voor de studie van historisch kaartmateriaal. Op deze kaart is er nog geen sprake van een woonkern. De eerste woonkern had de benaming 'Zoerle - Westerlo', de oude benaming van de gronden waar nu het gehucht Heultje gelegen is. In de grote vlakke van de Goorheide liepen er twee wegen; van noord naar zuid en van oost naar west. Ten tijde van Ferraris bestond het traditionele bebouwingspatroon in de omgeving uit¹⁸:

- **Pleindorpen:** Westerlo met het nabijgelegen kasteel De Merode
- **Rijdorpen:** Oevel, Tongerlo, Zoerle-Parwijs
- **Gegroepeerde bebouwing en gehuchten:** Damsaende, Voortcapelle, Gorrent, Haneksoock, Oolenoosterwyck, Gelendel, Gorheyde, Geneynde, Strateneynde
- **Rijgehuchten:** Oosterwijck, Capellestraete, Renderstraet, Straeteneynde, Heyend,
- Het complex van de **Norbertijnenabdij** te Tongerlo
- **Losse en verspreide bebouwing** en hoevecomplexen: Hof van Overwijs, Duitschool...

02.04.02 ATLAS DER BUURTWEGEN - 1843 - 1845

De Atlas der Buurtwegen geeft per gemeente de buurtwegen en voetwegen aan. Deze kaarten werden rond het midden van de 19de eeuw aangemaakt en schetsen een goed beeld van het bebouwingspatroon uit de periode 1843-1845. De kaart van de omgeving van Heultje toont de grote, onherbergzame heide van de Goorheide die langzaam veroverd werd. Verschillende wegen waren aangelegd. Sinds de Ferrariskaart was het wegenbestand wel nadrukkelijk vermeerderd maar de bebouwing situeert zich nog steeds voornamelijk in de omliggende gehuchten omdat de ontgonnen heidegrond vooral gebruikt werd voor het steken en winnen van turf.

02.04.03 VANDERMAELEN - CA. 1850

Deze kaart is een gebiedsdekkende kaart die door Philippe Vandermaelen gemaakt werd rond 1850. De kaart is gelijkaardig aan die van P.C. Popp uit de periode 1842-1880 maar is wel volledig gebiedsdekkend en bevat minder detail.

Er werd een onderscheid gemaakt tussen ontboste en beboste percelen. In de toekomstige dorpskern van Heultje zijn er nog heel wat bosgronden terug te vinden. Op vlak van bebouwing gaat het om een tweetal bouwvolumes. Op het moment dat deze kaart werd opgemaakt, was er dus zeker nog geen sprake van een woonkern.

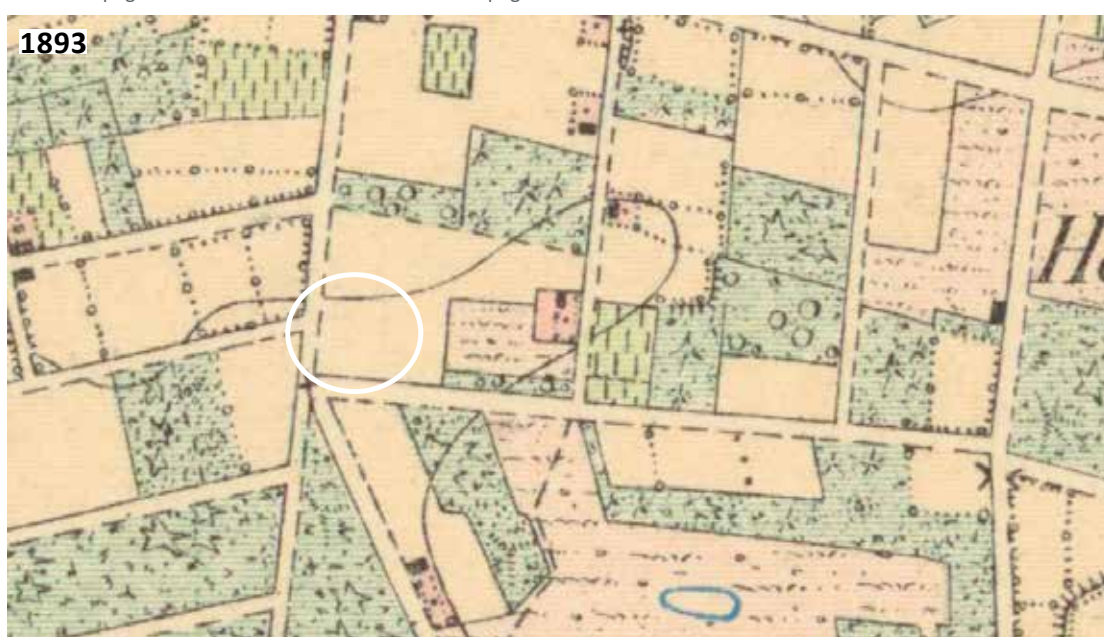
02.04.04 MILITAIRE TOPOGRAFISCHE KAART 1868 & 1893

Op de kaarten van het Militair Topografisch Instituut uit 1868 en 1893 is er nog geen sprake van een dorpskern. Enkele zones die later bebouwd zouden worden met sleutelgebouwen, zoals de kerk, het klooster en de school, waren in de tweede helft van 19de eeuw nog bosgebied. Enkel het perceel van de latere pastorie is reeds duidelijk te onderscheiden op de topografische kaart van 1868.

18 Tekst overgenomen uit: DENISSEN, R., PUT, J., RAES, L. et al., Gemeentelijk ruimtelijk structuurplan, definitief vastgesteld – gemeenteraad 26 juni 2006: 44-45.

afb. 40: Topografische kaart uit 1868 van het Militair topografisch Instituut © Cartesius

afb. 39: Topografische kaart uit 1893 van het Militair topografisch Instituut © Cartesius

afb. 41: Topografische kaart uit 1929 - 1930 van het Militair topografisch Instituut © Cartesius

In 1895 werd het gehucht Heultje als parochie afgescheiden van de moederparochie Zoerle-Parwijs. Op deze kaart werden de nieuwe scheidingen van de grenzen per parochie aangeduid, met de parochie Heultje afgelijnd met een groene lijn. De kaart is opgemaakt door een landmeter uit Westmeerbeek. Tegenover de kaart van Vandermaelen is er heel wat meer bebouwing te zien, hoewel deze zeer verspreid is. De ontwikkeling naar de woonkern zoals we die vandaag kennen, heeft nog heel wat decennia nodig gehad na de initiatieven van Gravin Jeanne de Merode in de late 19de en vroege 20ste eeuw.

afb. 42: Detail van de overzichtskaart van de gemeente Westerlo met aanduiding van Heultje, 1895 (wit = locatie van dorpskern)
© Rijksarchief Beveren, P148, 352.

Op deze militaire kaart die opgetekend werd in 1929 - 1930, is de toen pas aangelegde dorpskern van Heultje te zien. Ook werd er een verkeersas getrokken tussen Westmeerbeek en Wiekevorst die het centrum van Heultje doorkruiste.

afb. 43: Het dorpsplein anno 2013 © Tijl Vereenoghe

afb. 44: Luchtfoto van de dorpskern van Heultje met aanduiding van de zone van het dorpsgezicht © Geopunt

Het dorp Heultje telt vandaag zo'n 4500 inwoners en de huidige oppervlakte is ca. 12,50 km². Het dorp is één van de zeven woonkernen met een min of meer geconcentreerde bebouwing: Westerlo, Tongerlo, Oevel, Zoerle-Parwijs, Voortkapel, Oosterwijk en Heultje. Een duidelijke overgang van de kernen naar de onbebouwde ruimte is niet overal meer duidelijk waar te nemen. De kernen verlinten verder langs de invalswegen of slokken kleinere gehuchten op in hun groei. Westerlo en Tongerlo zijn morfologisch aan mekaar aan het groeien door versnippering van de Wimpvallei.

Het dorpscentrum wordt gekenmerkt door de Sint-Carolus Borromeuskerk en vervult al sinds 1895 een ruimtelijk-structurerende functie binnen Heultje. De kerk ligt aan het dorpsplein dat beschouwd wordt als het hart van het dorp en waarrond verschillende gebouwen geschikt zijn die een belangrijke functie bekleden in het dagelijkse leven van het dorp, zoals de pastorie, de feestzaal en de lagere school. Deze schikking, die geïnitieerd werd bij de aanleg van het dorp op het einde van de 19de eeuw, is in de loop der jaren alleen maar versterkt door nieuwe woningen die in een concentrische beweging errond opgetrokken werden.

In de loop van de 20ste eeuw evolueerden de agrarische nederzettingen in de regio van Westerlo, waar ook Heultje deel van uitmaakt, meer en meer tot woon- en forenzendorpen. Tot ca. 1965 bleef de bebouwingsuitbreiding vrij beperkt in en rond de oude dorpscentra. De bestaande invalswegen fungeerden hierbij als ruimtelijke drager. Zo ontwikkelden de kernen Westerlo, Oosterwijk en Voortkapel zich radiaal langs de steenwegen, en weg van de natte valleigronden van de Grote Nete en de Steenbemptloop. In dit groeiproces zijn een aantal gehuchten aan de dorpskernen vastgeklit zoals Zoerleberg aan Zoerle-Parwijs. Ook Voortcapelle en Damseinde zijn samengeklit tot het huidige Voortkapel. Soms zijn gehuchten gewoon verdwenen zoals Heyend dat door industriebouw langsheen Albertkanaal en E313 werd verdrongen. De aanleg van het Albertkanaal (jaren 1930), de autosnelweg E313 (jaren 1950) en de spoorweg zorgden voor een grote bereikbaarheid van het gebied. Hierdoor kwam de ontwikkeling van industriële activiteiten op gang als gevolg van de stijgende lokale tewerkstelling. Ook in Heultje ontwikkelde zich een bedrijvenzone. Deze bedrijvenzone sluit in het oosten aan op de dorpskern Heultje. Aan de west- en noordzijde is de bedrijvenzone Heultje ingebed in agrarisch gebied.

Tussen 1965 en 1995 kende de gemeente Westerlo een enorme bebouwingsexplosie. Naast de toename van de lintbebouwing, vertaalde deze explosie zich in nieuwe planwijken aan de rand van of buiten de traditionele dorpscentra. Vooral in het zuidwesten van de gemeente zijn opvallend veel woonlinten aanwezig. Het gewestplan (KB 28.07.1978) vormt hierbij de juridische basis die de verlinting in de hand werkte.¹⁹

19 Tekst overgenomen uit: DENISSEN, R., PUT, J., RAES, L. et al., Gemeentelijk ruimtelijk structuurplan, definitief vastgesteld – gemeenteraad 26 juni 2006: 44-45.

afb. 45: Luchtfoto met detail van de kerk omringd door het kerkhof © Geopunt, zicht op de kerk vanuit het dorpsplein

afb. 48: Vandermaelen, 1846 - 1854: in deze periode was er nog geen sprake van bebouwing op de grond van het latere Heultje © Geopunt

afb. 49: De kerk en het dorpsplein in de jaren 1970 © Onbekende bron

afb. 47: De kerk in Heultje © Heultje 100 jaar parochie 1895-1995

afb. 46: Kopie van de snede van de kerk, ontworpen door Pierre Langerock © Beschermingsdossier, Archief Agentschap Onroerend Erfgoed

02.06 BEKNOPTE GESCHIEDENIS PER GEBOUW

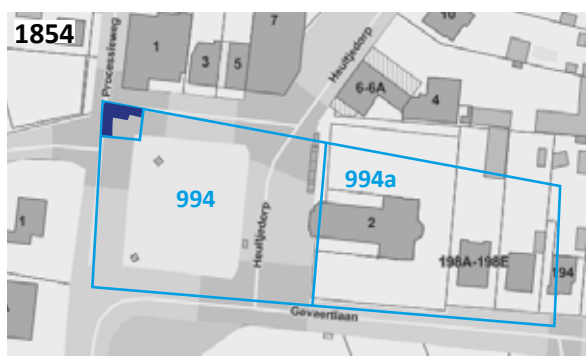
02.06.01 PAROCHIEKERK (1)

(1) Bouwgeschiedenis van de kerk

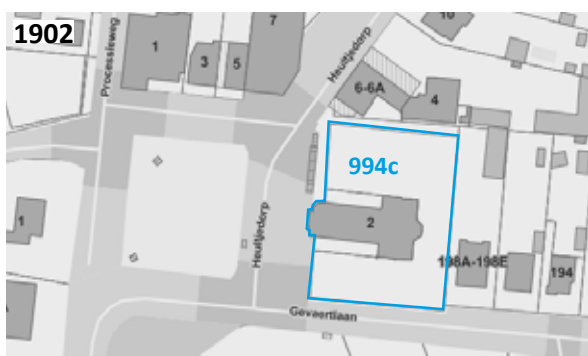
De parochiekerk Sint-Carolus Borromeus werd gebouwd op het einde van de 19de eeuw in opdracht van de familie de Merode naar het ontwerp van architect P. Langerock (1859-1923). Het gaat om een éénbeukige kruiskerk met toren en koor met een omliggend kerkhof. Langerock was de 'huisarchitect' van familie de Merode. Voor het urbanisatieproject van Heultje ontwierp hij niet alleen de kerk, maar ook de pastorie en in een later stadium het klooster, de school en het parochiehuis.

De bouw van de kerk kaderde in het plan om van Heultje (het vroegere Zoerle-Parwijs) een onafhankelijke parochie te maken. In 1892 werd er door de gemeenteraad van Westerlo bepaald waar er een school en een kerk zou komen, om van de woonkern een onafhankelijke parochie te kunnen maken met eigen sociale infrastructuur. Nadat in 1894 een school werd geopend, boog de gemeenteraad zich vervolgens over de bouw van een nieuwe kerk met kerkhof errond en in tweede instantie een nieuwe pastorie.

Vòòr de bouw van de kerk was het perceel waarop gebouwd ging worden, volledig onbebouwd en was ook nog geen eigendom van de gemeente Westerlo, die als bouwheer zou optreden. In juni 1895 leverde Langerock de plannen en het bestek van de kerk, een maand later tekende hij de plannen van de pastorie, eveneens vergezeld van een bestek. Het ontwerp kreeg een uitdrukkelijke neogotische vormgeving en is één van de zeldzame exemplaren van een kerkgebouw in de provincie Antwerpen ontworpen door een Sint-Lucasarchitect. De kerk is op een harmonieuze manier opgebouwd en vertoont kenmerken eigen aan de Sint-Lucasneogotiek met tegelijkertijd referenties aan de lokale architecturale traditie. De vergunning voor de bouw werd verleend bij KB van 3 augustus 1896. Tegen 21 november 1896 had de gemeente tevens de verschillende percelen die nodig waren voor de kerk, het kerkhof, de dorpsplaats en de nodige wegen, kunnen aankopen. Eén perceel werd geschonken. De grond werd opgemeten door landmeter Lessir.²⁰

afb. 50: Mutatieschets perceel 994a, 1854/83 in overlay met de huidige situatie. In 1854 werd het toekomstige perceel van de kerk opgesplitst en er kwam een L-vormig bouwvolume op het afgesplitste perceel © FOD Financiën

afb. 51: Mutatieschets perceel 994c, 1902/13. In 1902 is de bebouwing van het perceel '994' ondertussen verdwenen en dit hele perceel werd openbare ruimte © FOD Financiën

afb. 56: Zicht op het koor, vermoedelijk kort na de definitieve oplevering © Heultje een dorp naar mijn hart, p. 282

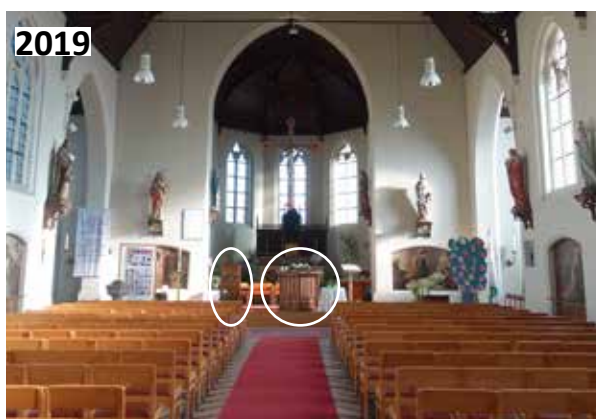
afb. 54: Een klein stukje van de preekstoel is nog te zien in de rechterzijde van de foto © Facebookpagina 'Heultje vroeger en nu'

afb. 55: Het schip werd verlicht met (elektrische?) lichtarmen die onder de beelden hingen © Heultje een dorp naar mijn hart, p. 282

afb. 52: De kerk in 1960 met de preekstoel en de beschrijving rondom de kruiswegstaties © 100 jaar parochie Heultje

afb. 53: De kerk in 2019. De preekstoel en de communiebank leven voort in de vorm van nieuw liturgisch meubilair

In het dorp was er echter wat behoedzaamheid tegenover die nieuwe, moderne kerk die 'Madame Jeanne' had bevolen te bouwen; de meeste parochianen vonden het toch maar een klein en smal bouwsel.²¹ Er werd dan ook overeengekomen dat de kerk één meter breder uitgevoerd zou worden en deze meerkost zou vergoed worden door Gravin Jeanne de Merode.²² Bij de aanbesteding was er maar één inschrijving, van de algemeen aannemer Gebroeders Renoir en J. Crévecoeur uit Orp-le-Grand (Groot-Adorp) die voor een bedrag van 81.800 Fr. de werken konden uitvoeren. Ze werden belast met de opdracht en zouden uiteindelijk de werken uitvoeren voor het afgeronde bedrag van 80.000 Fr.

De eerste steenlegging vond plaats op 2 september 1896. Vandaag herinnert een gedenkplaat ter ere van heer Hendrik, Graaf de Merode en Markies van Westerlo, aan deze gebeurtenis. De definitieve oplevering van de werken was bijna anderhalf jaar later, op 2 februari 1898.²³ Een aantal werken waren uitgevoerd door plaatselijke aannemers. Zo was het dak gelegd door schrijnwerkers Beenens.

Via een openbare aanbesteding werd een opdracht uitgeschreven voor een schrijnwerker voor het vervaardigen van de kerkmeubelen. Dit betrof het maken van een preekstoel, biechtstoelen en een communiebank. Deze werden allen vervaardigd in de neogotische stijl volgens ontwerp van Langerock. In de aanbesteding waren de zijaltaren echter niet voorzien. Deze werden geschonken door de gemeenschap: het linkerzijaltaar door Charel en Frans Van Kerckhoven, het rechter zijaltaar door de parochianen van de nieuwe parochie Heultje.²⁴ De realisatie van de kerk was niet alleen een verdienste van de familie de Merode en architect Langerock, maar er kwam ook heel wat steun van de plaatselijke bevolking en van pastoor Veraart die zijn schouders mee zette onder het hele project.

Het interieur van de kerk werd als een gesamtkunstwerk ontworpen door Langerock. Geen enkel detail werd aan het toeval overgelaten. De vloerbedekking van portaal en hoofdruimte bestond uit een geometrisch patroon van gekleurde, keramische tegels, een ontwerpkeuze die wel vaker terugkomt in gebouwen ontworpen in de stijl van de neogotiek. De glasramen werden bewust eenvoudig gehouden, net als de muurafwerking van natuursteenimitatie met donker gekleurde muurbanden en het eikenhouten mobilair, om tegemoet te komen aan de eerder beperkte financiële middelen en de kleinere schaal van de parochie Heultje. Wanneer enkele oude foto's vergeleken worden met de huidige toestand van het interieur, valt op dat er weinig aanpassingen gebeurd zijn in de loop der jaren. De meest karakteristieke elementen die in het oorspronkelijke plan voorzien waren, zijn goed bewaard gebleven, met uitzondering van de muurafwerking die vandaag vervangen werd door een monochrome witte schildering. Ook de verlichtingsarmen onder de consoles van de heiligenbeelden zijn vandaag niet meer aanwezig.

In 1898 werd er een bliksemafleider geplaatst op de kerktoeren²⁵ en in hetzelfde jaar kwam het oude orgel van de Sint-Lambertuskerk van Westerlo naar Heultje, nadat het uit elkaar gehaald werd en hersteld door M. Kerckhoff uit Brussel en nadat Gravin Jeanne de Merode een nieuw orgel aan de Sint-Lambertuskerk had geschonken.

In 1902 werd de eerste klok gewijd in de kerk. Het ging om een klok van 565 kg, vervaardigd door Alfons Buelens uit Leuven en geschonken door E.H. Josephus Verbist uit Herenthout. De klok werd gedecoreerd met afbeeldingen van het H. Hart van Jezus, de H. Maagd Maria, Sint-Jozef, Sint-Antonius van Padua, Sint-Carolus Borromeus en keizer Henricus.

Tijdens de tweede wereldoorlog werd de klok gestolen uit de toren door de Duitse invallers.²⁶ Een nieuwe klok, met een gewicht van 519 kg en met de beeltenis van een gekruisigde Christus, werd in 1946 gegoten door atelier Michiels jr. en Michaux uit Doornik. Op 4 mei 1947 werd de klok gewijd. Een paar jaar later werd een tweede klok toegevoegd aan de klokkenstoel: deze had een gewicht van 785 kg, eveneens gegoten in het atelier van Michiels jr. en met het opschrift '*Ave Maria quae spiritu praeservante sancto de tanto primi parentis peccato, triumphasti innoxia (Sanctus Norbertus)*' wat zoveel betekent als 'Wees gegroet Maria, die door de Heilige Geest werd behoed voor de erfzonde en onschuldig is gebleven (Sint-Norbertus)'.²⁷

21 100 jaar parochie Heultje: 22.

22 100 Kasteel Gravin Jeanne de Merode, Gemeentehuis Westerlo: 99.

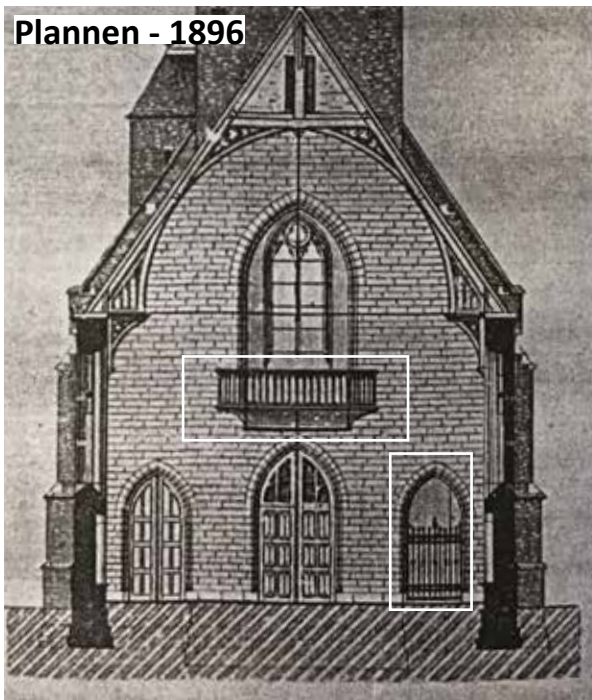
23 100 jaar parochie Heultje: 23.

24 100 jaar parochie Heultje: 28.

25 100 jaar parochie Heultje: 26.

26 100 jaar parochie Heultje: 35.

27 100 jaar parochie Heultje: 47.

Plannen - 1896

afb. 59: In de plannen van de westgevel werd een balustrade voorzien aan de orgeltribune. De doopkapel rechtsonder op het plan, werd enkel afgesloten door een smeedijzeren hekwerk © Archief Agentschap Onroerend Ergoed

2019

afb. 60: De westzijde anno 2019. De balustrade is verdwenen of werd mogelijk nooit uitgevoerd en er is een dichtgemetselde balustrade voor in de plaats gekomen. De doopkapel werd afgesloten met een houten dubbele deur

afb. 57: De neogotische communiebank aangeduid met een wit kader © Heultje 100 jaar parochie

afb. 61: Zicht op de achterzijde van het orgel vanop de tribune (foto boven) en zicht op de westmuur met de orgeltribune

afb. 58: De communiebank werd verwerkt tot twee lage consoles die gebruikt worden voor decoratie in functie van de eredienst

In 1938 werd de kerk gewit door de heer Helsen uit Aarschot, in opdracht van pastoor Binck.²⁸ Tegen 1934 was het orgel, oorspronkelijk afkomstig van de Sint-Lambertuskerk in Westerlo, onbespeelbaar geworden. De pastoor liet het een jaar later herstellen door een plaatselijke klusjesman.²⁹

Tegen het einde van de jaren 1950 werd het duidelijk dat het orgel aan vervanging toe was. Orgelbouwer Gerard D'Hondt uit Herselt vervaardigde in 1960 een nieuw orgel met gebruik van enkele oudere onderdelen voor de prijs van 250 000 francs. Een oud orgelfront en een kleine hoeveelheid ouder pijpwerk werden gerecupereerd in het nieuwe orgel zonder gebruik te maken van de oorspronkelijke functie van deze onderdelen. Het is niet duidelijk of de gerecupereerde onderdelen afkomstig waren van het oude orgel van Heultje of ze toegevoegd werden uit de stock van D'Hondt.³⁰

In dezelfde periode als het vernieuwen van het orgel, met name in 1961, werden het dak en de dakgoten vernieuwd. Ook werd de kerk geschilderd door aannemer Gerard Pauwels. Het gaat hier vermoedelijk om het herschilderen van de oorspronkelijke interieurafwerking met de natuursteenimitatie en de donker getinte muurbanden.

In de tweede helft van de 20ste eeuw werden de preekstoel en de communiebank ontmanteld om 'nieuw' meubilair te vervaardigen voor de eredienst. Delen van de preekstoel werden omgebouwd tot dienstaltaar en lezenaar (zie *afb. 62 op pagina 41*). De communiebank werd verwerkt tot twee lage, vierkante consoles voor planten en andere decoratie (zie *afb. 58 op pagina 40*). Op oude foto's uit het midden van de 20ste eeuw zijn de communiebank en de preekstoel nog te zien.

Tegen het einde van de 20ste eeuw was de kerk aan een grondige restauratie toe. In 1998-1999 werd de hele kerk gerestaureerd. Wat betreft het exterieur werden de daken gerestaureerd, de gevels gereinigd en hervoegd, de monelen en plinten hersteld en waar nodig vervangen. Het interieur werd opnieuw geschilderd en nieuwe elektriciteit en verlichting werden voorzien. Het restauratiedossier werd uitgevoerd onder leiding van architect Willem Van Dyck uit Westerlo.³¹ Omstreeks 2012 werd het plafond van de sacristie geïsoleerd. In 2016 werden de kerkramen gedeeltelijk gerestaureerd.³² Het orgel wordt jaarlijks nagezien door de firma Pels uit Herselt.

afb. 62: De neogotische preekstoel
© KIK-IRPA

afb. 63: Dienstaltaar (boven) en
lezenaar (onder)

28 100 jaar parochie Heultje: 43.

29 100 jaar parochie Heultje: 46.

30 Correspondentie tussen erfgoedconsulent Sibylle De Sadeleer en Patrick Roose in de aanloop van de bescherming, Beschermingsdossier Heultje Sint-Carolus Borromeuskerk, Agentschap Onroerend Erfgoed.

31 100 jaar parochie Heultje: 53.

32 Kerkenbeleidsplan Westerlo, 2017: 21.

Koorzone

Noordtransept

Zuidtransept

Schip

afb. 64: Bovenaan het koorgewelf, midden links het gewelf van het noordtransept, midden rechts het gewelf van het zuidtransept en onderaan zicht op het schip met de indrukwekkende ziende kap

Het door Pierre Langerock gehanteerde architectuurconcept voor de Sint-Carolus Borromeuskerk is vrij merkwaardig, zowel binnen de algemene context van de toenmalige kerkelijke architectuur als binnen het oeuvre van Langerock zelf. Volgens het onderzoek van prof. T. Coomans is een vijfde van de 19de-eeuwse nieuwe parochiekerken éénbeukig. Veelal gaat het om landelijke kerken. Het meest eenvoudige en meest voorkomende type heeft één beuk, een ingebouwde westertoren en een verlaagd koor met rechte afsluiting of apsis. Dit type werd al toegepast in de 18de eeuw, voortgezet tot in de jaren 1860 en kreeg een meer ontwikkelde variant door toevoeging van een gereduceerde vorm van het transept in de vorm van zijkapellen of een echt transept (kruiskerk).

De Sint-Carolus Borromeuskerk is een kleinschalige parochiekerk met een duidelijke nadruk op de kruisvorm: de verhoudingen van de volumes van toren, schip maar vooral van de oostpartij met de transeptarmen, sacristie en berging en koorapsis zijn geslaagd. Het type van een eenbeukige kruiskerk werd door Langerock weinig gebouwd: de meeste van zijn kerken zijn driebeukig. Voor het dorp Heultje, tegen het einde van de 19de eeuw ongeveer een 1100 inwoners groot en beschikkend over weinig geldmiddelen, lag de keuze voor het eenvoudig en kleinschalig eenbeukig kerktype dan ook voor de hand.

Naast zijn voorkeur voor de Brabantse gotiek, liet Langerock zich tevens sterk beïnvloeden door de lokale gotische architectuur. Het bakstenen metselwerk dat afwisselt met de muurbanden van zandsteen verwijst naar de laatmiddeleeuwse baksteengotiek in de Kempen (*zie 02.03.02 op pagina 27*).

Wat betreft de structuur van de 19de-eeuwse nieuwe kerkgebouwen blijkt dat de architecten in het algemeen veelal trouw bleven aan de traditionele middeleeuwse structuur, meestal het kruisribgewelf en het houten tongewelf van de gotiek. Toch impliceert de verwijzing naar de middeleeuwse vormen en structuren niet dat de architecten dezelfde technieken gebruikten als in de middeleeuwen, wel integendeel, achter wat zichtbaar is, bevindt zich vaak een andere structuur. De Sint-Lucasscholen echter waren radicaal tegen dergelijke 'vervalste' structuren en opteerden voor zichtbare houten (meestal spitse tongewelven) of stenen (meestal kruisribgewelven) structuren gecombineerd met trekstangen om de druk op de muren te verminderen.

Langerock voorziet de Sint-Carolus Borromeuskerk eveneens van een zichtbare houten structuur, wel in de vorm van een ziende kap. Deze toepassing vinden we weinig terug in de 19de-eeuwse kerkelijke nieuwbouw en eerder in kapellen of kleinere kerken of in uitzonderlijke neo-vroegchristelijke/romaanse gebouwen. Ook binnen het totaaloeuvre van Langerock is deze toepassing vrij ongewoon: in de meeste gevallen opteert hij voor bakstenen kruisribgewelven. Eveneens kenmerkend voor de Sint-Lucasneogotiek is de aandacht voor de materialen wat zich hier uit in de uitwerking van de vloeren, meestal gevormd met geometrische composities van kleurrijke tegels, veelal met een onderscheid tussen schip en koor en een grote variatie patronen. Dit vinden we herhaaldelijk terug in de kerken van o.m. J. Helleputte, P. Langerock, A. Van Assche...

33 Tekst overgenomen uit: Inhoudelijk dossier, Bescherming Sint-Carolus Borromeuskerk en omgeving, DA002796, Agentschap Onroerend Erfgoed, s.d.

afb. 65: Luchtfoto met het kerkhof anno 1985 © Heemkundige Kring **afb. 66:** Luchtfoto van het kerkhof anno 2013-2015 © Geopunt Ansfried

afb. 69: Het kerkhof, foto niet gedateerd © Beschermingsdossier, Archief Agentschap Onroerend Erfgoed **afb. 68:** De kerk en het dorpsplein in Heultje © Heultje 100 jaar parochie 1895-1995

afb. 67: In de zuidoostelijke hoek van het kerkhof bleven enkele oude grafzerken bewaard, waaronder deze twee exemplaren in cementrustiek.

(3) Geschiedenis van het kerkhof

Het kerkhof is vermoedelijk aangelegd samen met de bouw van de kerk. Het perceel voor de kerk dat in 1902 kadastraal geregistreerd werd, was ruim genoeg om het kerkgebouw centraal in de planten met het kerkhof eromheen.

Over de oorspronkelijke configuratie van het kerkhof is er bijzonder weinig informatie voorhanden. Enkele oude foto's van de kerk - die vermoedelijk uit de eerste helft van de 20ste eeuw dateren - tonen een glimp van het oude kerkhof dat een gelijkaardige configuratie had als vandaag: rondom de kerk waren de graven geschikt in een eerder regelmatig patroon, omzoomd door een haag. Voordien was het kerkhof afgesloten door een hekwerk met poortje aan beide zijden van de kerk. Vandaag is er geen afsluiting voorzien. Door gebrek aan oudere bronnen is het niet duidelijk of het kerkhof beschikte over een knekelhuis en of er ooit een zone met grafkelders geweest moet zijn.³⁴

Op een luchtfoto uit 1985 waar het kerkhof beter te zien is, is de zuidkant van het kerkhof erg gelijkaardig in vergelijking met de situatie vandaag: een open ruimte met een losse verspreiding van oude grafzerken in de zuidoostelijke hoek en een iets rechter geschikte groep zerken aan zuid- en zuidwestelijke zijde. Twee buxusplanten in vormsnoei groeien aan deze kant van het kerkhof; vermoedelijk gaan ze terug tot de oorspronkelijke aanleg van het kerkhof. Buxusplanten zijn vaak onderdeel van historische aanplantingen van begraafplaatsen door hun symbolische betekenis van onsterfelijkheid.³⁵ De noordkant van het kerkhof is vermoedelijk veel recenter: hier geldt een regelmatige opbouw van rijen grafzerken met geharkte paadjes van zand. Er groeit een dennenboom die vermoedelijk niet tot de oorspronkelijke aanleg behoorde.

afb. 70: Oude foto van de kerk: één van de twee toegangspoorten naar het kerkhof is zichtbaar, begin 20ste eeuw © Heultje 100 jaar parochie 1895-1995

De inwoners van Heultje werden begraven op het kerkhof na een begrafenisstoet met de pastoors en misdienaars voorop, gevolgd door een begrafenis in de parochiekerk. Naargelang de rijkdom en afkomst van de overledene, kreeg deze een al dan niet prominente plaats op het kerkhof en een begrafenis volgens eerste, tweede of derde klas. De plaatselijke grafdelvers groeven het nieuwe graf met de hand. Deze traditie liep op zijn eind rond 1970, waarna de technische dienst van de gemeente deze taak overnam.³⁶ Vandaag is het omhaagde kerkhof rond de kerk een beeldbepalend element voor het dorp. Er zijn bovendien talrijke oude grafzerken bewaard, waarvan enkele opvallende exemplaren in een ranke vormgeving in cementrustiek. Er zijn enkele lokale helden begraven op het kerkhof.

In 2017 werd een voorwaardelijke toelating verleend om het fietspad ter hoogte van het kerkhof samen met de haag te verplaatsen. Deze werken zijn nog in uitvoering: De haag werd reeds verplaatst, evenals de graven, allebei met goedkeuring van het Agentschap Onroerend Erfgoed. Het fietspad moet nog aangelegd worden. De werken aan het fietspad zijn gepland binnen grotere infrastructurele werken in Heultjedorp en Gevaertlaan waarbij de Gevaertlaan en de fietspaden ook volledig vernieuwd worden.³⁷

34 Brochure 'Onderhoud van funerair erfgoed', Monumentenwacht Vlaanderen, 2011.

35 "Heel wat bomen en planten zijn historisch waardevol en hebben een achterliggende symboliek. Zomerlinde staat voor verbondenheid en bescherming, buxus symboliseert onsterfelijkheid, liefde, vruchtbaarheid en dood, en klimop verwijst naar het eeuwige leven, volharding, vriendschap, genegenheid en trouw.": Brochure 'Onderhoud van funerair erfgoed', Monumentenwacht Vlaanderen, 2011: 11.

36 Heultje, een dorp naar mijn hart: 60-62.

37 Informatie verkregen via de medewerkers van de Technische Dienst van de gemeente Westerlo via email dd 14/11/2019.

afb. 71: Luchtfoto met detail van parochiehuis, calvarie en grot © Geopunt
afb. 72: Zicht op het parochiehuis, nu zaal de Merode

afb. 73: Zicht op de oude segmentboogvormige ramen met kleinhout aan oostzijde © Heultje een dorp naar mijn hart

afb. 74: Detail van een postkaart uit 1969 met aanduiding van de zaal © Delcampe

afb. 75: Westgevel van de zaal de Merode

(1) De parochiezaal

De parochiezaal, thans de Merodezaal genoemd, werd gebouwd in 1927 naar ontwerp van architect Langerock op een perceel grond dat geschonken was door plaatselijke bewoner Don Smed (De Winter). De bouw gebeurde in opdracht van Gravin Jeanne de Merode en had als bedoeling om het dorp te voorzien van een gemeenschappelijke zaal en de pastoor een bijverdienste te bezorgen met het verhuren van de zaal. Vanaf 1928 werd de zaal in gebruik genomen. In de loop der jaren werden er regelmatig werken uitgevoerd voor de modernisering van de interieurinrichting, de dakbedekking en de verwarmingsinstallatie.³⁸ In de jaren 1970 werd er een aanbouw opgericht aan de oostzijde van de parochiezaal. Door een interne herinrichting gebeurde de toegang nu via deze aanbouw. Hier was ook een bar en cafetaria voorzien en enkele dienstruimtes zoals een keuken, opslagplaats en sanitair. Circa 2003 werd de zaal volledig gerenoveerd onder leiding van architect Eddy Maes uit Westerlo. Het volledige schrijnwerk werd vernieuwd naar aluminium ramen met dubbel glas. De vensterbanken werden hierbij ook vernieuwd. Ook kwam er een nieuwe vloer.

(2) De calvarieberg

Bij de parochiezaal hoort een grote bidtuin waarin zich een Lourdesgrot en Calvarieberg bevinden. Het hele perceel maakt deel uit van de bescherming tot dorpsgezicht en werd ingericht als openbaar park. Al minstens sinds het midden van de 19de eeuw is het een groene zone: op de kaart van Vandermaelen wordt het aangeduid als bebost gebied. Op de topografische kaart van 1893 is de beplanting afgenomen, mogelijk om gronden vrij te maken om te kunnen verkavelen. Slechts een dunne strook groen rest nog van de aanplanting. Bij de aanleg van het park werd de groenzone opnieuw gevoelig uitgebreid, in combinatie met de bebouwing van de parochiezaal.

Bij het betreden van het park vanuit het zuidwesten, tussen het grasveld en de achtergevel van de zaal, is er een Calvariegroep te zien. Het gaat hier om een betonnen kruisbeeld met een Maria- en Johannesbeeld, geschonken door Heultjenaar T.V. en het plaatselijke ACW. De exacte datum van plaatsing is onbekend.³⁹ In de bidtuin is er diverse beplanting te zien van oorspronkelijke en vernieuwde bomen en andere gewassen. In de 20ste eeuw stond er rechts van de grot een kerselaar en links een grote kastanjeboom.⁴⁰

afb. 76: Links: de Calvarie anno 2019

afb. 77: Midden: het perceel op de kaart van Vandermaelen, 1846 - 1854

afb. 78: Rechts: het perceel op de topografische kaart, 1893

38 100 jaar parochie Heultje: 41.

39 Brochure Kapelletjesroute, 2002 via Gemeente Westerlo.

40 100 jaar parochie Heultje: 131.

afb. 82: De Lourdesgrot in 1954. Het hekwerk is niet aanwezig. Vermoedelijk betreft het hier net na de opening op een moment dat het hekwerk nog niet toegevoegd was © Heultje een dorp van mijn hart

afb. 79: De Lourdesgrot met het hekwerk, minstens na 1954 © Heultje 100 jaar parochie 1895-1995

afb. 80: De Lourdesgrot, vermoedelijk 2013 © Heultje 100 jaar parochie 1895-1995

afb. 83: De Lourdesgrot, onbekende datering © Heemkundige Kring Ansfried

afb. 81: Boven en links: de Lourdesgrot, onbekende datering, vermoedelijk vóór 2010 bij opmaak beschermingsdossier © Archief Agentschap Onroerend Erfgoed

afb. 84: Gedenksteden uit de tweede helft van de 20ste eeuw © Heultje een dorp naar mijn hart

(3) De bidtuin en de Lourdesgrot

In het noordoostelijke puntje van het park bevindt zich de Lourdesgrot. De Lourdesgrot ter ere van Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes werd gebouwd in 1954 in opdracht van jonkman Prosper De Wever. Binnen in de grot hangt het opschrift: “Gift Familie De Wever 15.08.1954”. Op deze datum, de feestdag van Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart, werd ze plechtig ingewijd door Monseigneur Van Uytven van de abdij van Tongerlo.

Net als de grond van de kerk was ook dit perceel geschonken door Don Smed (Denis De Winter) en werd het eigendom van de kerkfabriek. De grot werd uitgevoerd door de firma Janssens uit Westmeerbeek. Deze firma Janssens was zeer bekend als rotsenbouwer of ‘rocaillieurs’ en gaf de stiel door van vader op zoon.

De grot in Heultje is een gaaf en representatief voorbeeld van het gebruik van de zogenaamde *béton rustique* in een religieuze context uit het midden van de 20ste eeuw. Het is een vrije kopie en een kleinere versie van de echte Lourdesgrot, zoals gangbaar was in die tijd. Karakteristieke elementen zijn de rotsspleet met het beeld van de H. Maagd en de grotere rotsholte met altaar van waaruit missen kunnen worden opgedragen.⁴¹ In de voorkant van de grot is een stukje uit de authentieke grot van Lourdes verwerkt. Dit stuk was meegenomen door Louise, de zus van de toenmalige pastoor.

De Lourdesgrotten waren een populair onderdeel van openbare en particuliere parken vanaf de jaren ‘30 van de 20ste eeuw maar de techniek van het rocaillieren of ‘rotseren’ was zeker niet nieuw. In de 16de eeuw in Italië en in de 18de eeuw in Engeland werden constructies gebouwd die een natuurlijke rotspartij moesten evoceren. De kunst van het rocaillieren is het imiteren van natuurlijke elementen in cement, zoals rotsen en bomen en allerlei afgeleiden hiervan zoals boomstambruggetjes. Door de uitvinding van Portlandcement en het gebruik van wapening vanaf de 19de eeuw vergrootten de technische mogelijkheden en konden grotere oppervlakken uitgewerkt worden in cement en beton. Verscheidene bedrijven in België richtten zich op de fabricage van allerlei objecten in cementrustiek, zoals de firma Picha Frères uit Gent, aannemer Blaton-Aubert en Dumilieu uit Brussel.⁴² De familie Janssens was dan weer pionier in de Kempen en leverde de Lourdesgrot van Heultje.

Het park werd aangelegd in 1955 en in 1961 verfraaid met een beeld van de Heilige Jozef, uit dankbaarheid aan eerwaarde Hellemans (01.05.1961). Dit beeld is geschonken door drie inwoners van Heultje, die toen ernstig ziek waren.⁴³ Het park is vrij toegankelijk. Centraal is er een grasveld met beplanting van enkele oude, merkwaardige bomen en rondom rond situeren zich struikgewassen en bomen die het perceel helemaal insluiten en het een eerder besloten uiterlijk geven.

41 Inhoudelijk dossier, Bescherming Sint-Carolus Borromeuskerk en omgeving, DA002796, Agentschap Onroerend Erfgoed, s.d.

42 GEERAERTS, G., ‘De rotseerders van Westmeerbeek. Een eeuw cementrustiek uit de Antwerpse Kempen - deel 1’, in: Nieuwe heemtijdingen Het Neteland, 19, 3, 2014: 7; Brochure Kapelletjesroute, 2002 via Gemeente Westerlo.

43 100 jaar parochie Heultje: 51.

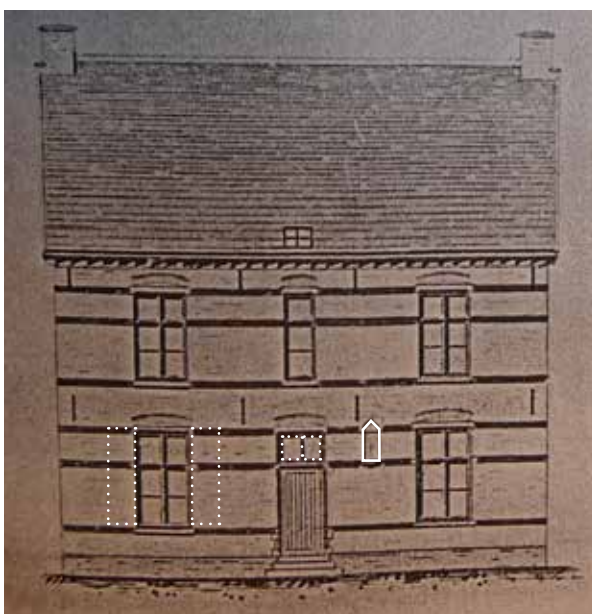
afb. 85: Luchtfoto met detail van de pastorie
© Geopunt, zicht op de voorgevel van de pastorie

afb. 86: Oude foto van het dorpsplein met op de achtergrond de pastorie © Heemkundige Kring Ansfried

afb. 87: Oude foto van de pastorie, ca. 1950 © Delcampe

afb. 88: Plan van de voorgevel © Beschermingsdossier Agentschap Onroerend Erfgoed

afb. 89: De pastorie anno 2019

Luiken niet getekend op het plan

Vandaag driedelig bovenlicht ipv tweedelig zoals getekend op plan

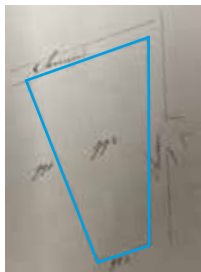
Nis voorzien

De pastorie is een vrijstaand gebouw van twee bouwlagen en een zadeldak in neotraditionele stijl, gelegen recht tegenover de kerk. Ze werd gebouwd in 1896-1898, in dezelfde periode als de kerk. De gevelsteen naast de inkom herinnert aan de eerstesteenlegging op 1 oktober 1896. De pastorie is een ontwerp van architect Langerock.

De toenmalige pastoor, de heer Veraart, was zowel betrokken bij de bouwwerken van de kerk als van de pastorie. De nieuwe pastorie zou zijn nieuwe woning worden en hij eiste dan ook inspraak in de ontwerpkeuzes. Zo verlangde hij naar 'zekere bijhorigheden, als wezende een achterkeuken of moos, een bakhuis, een stal enz'. Dit was echter niet voorzien in het ontwerp en de vraag van de pastoor kwam op een moment dat de werken bovendien al begonnen waren. Een brief van provinciaal bouwmeester Pieter-Jozef Taeymans van 21 november 1896 benadrukte de noodzaak voor voldoende ruimte en pleitte voor het 'vervolledigen' van de pastorie. Hoewel er naar zijn mening nog steeds niet voldoende opslagruimte zou zijn, stelde hij voor om de plannen uit te voeren zoals ze voorzien waren omdat de werken reeds te vergevorderd waren.⁴⁴ Uiteindelijk werden de wensen van de pastoor wel ingewilligd en de extra bouwwerken betekenden een meerkost van 2019,63 francs.⁴⁵

In het oorspronkelijke bestek werd de uitvoering van de pastorie voorzien in steen uit Ramsel en Boomse 'Papenstein' of baksteen voor de gevels en blauwe hardsteen voor de lateien en dorpels. Getrokken en gesmeed ijzer dat nadien voorzien werd van meerdere lagen verf werd gebruikt voor poutrels, muurankers en verluchtingsroosters. De putdeksels en afloopbuizen werden dan weer vervaardigd in gegoten ijzer. Alle timmerwerk werd uitgevoerd in rood noors grenenhout.

Voor de houten interieurafwerking, met name de plankenvloeren, plinten, deuren en vensters werd er gebruik gemaakt van rood noors grenen en een enkele keer van eikenhout. De trap werd gemaakt uit beukenhout met de bredere en diepere konkel gemaakt uit blauwe hardsteen. Voor de keldertrap werd eikenhout gebruikt en voor de zoldertrap opnieuw rood noors grenen. De muren werden gepleisterd met een kalkpleister, net als de plafonds bestaande uit dunne grenenhouten latjes. Keramische tegels werden aangekocht bij de *Société Anonyme des carrelages & produits céramiques de Chimay* of en werden gebruikt voor verschillende ruimtes op het gelijkvloers. De pastorie werd verder uitgerust met moderne comfortvoorzieningen zoals een toilet en pompsteen met afvoer.⁴⁶

afb. 90: Mutatieschets van de situatie vóór 1848 © FOD Financiën

afb. 91: Mutatieschets 1848/17 (1848) © FOD Financiën

afb. 92: Mutatieschets perceel 992e, 1898/39 © FOD Financiën

afb. 93: Huidige situatie 2019 © Geopunt

In de loop van de 19de eeuw onderging het perceel van de pastorie enige veranderingen. De constructie van de pastorie was oorspronkelijk voorzien op een groot perceel grond dat in 1848 opgesplitst was in twee onderdelen maar voor de bouw van de pastorie opnieuw samengevoegd werd (zie mutatieschets 1898). Nadien is het perceel sterk verkleind door verkaveling. De pastorie is nog steeds vrijstaand en de omliggende grond

ten zuiden en westen van het gebouw werd verkaveld voor de bouw van woningen en een zaal voor de fanfare. In de loop der jaren werden verscheidene onderhoudswerken uitgevoerd aan de pastorie. De daken van hoofd- en bijbouw werden recent vernieuwd en het dakspant van het hoofddak werd op verscheidene plaatsen verstevigd nadat het aangetast werd door houtborende insecten. Het interieur heeft nog veel van haar oorspronkelijke elementen behouden. De oorspronkelijke vloeren werden voorzien van een bovenlaag uit vinyl en er werd centrale verwarming geïnstalleerd.

Vandaag is de pastorie in gebruik door verschillende partijen. Zo gebruikt de plaatselijke jeugdbeweging de kelder als opslagruimte en zetelen de Kerkfabriek, leden van de parochie en een fotografieclub in het pand.

44 RAA, PAA, Kerken, 647: Westerlo, brief van provinciaal bouwmeester Taeymans aan de gouverneur van Antwerpen, 21 november 1896.

45 100 jaar parochie Heultje: 22; RAA, PAA, Kerken, 647: Westerlo, brief van de gouverneur van Antwerpen aan provinciaal bouwmeester Taeymans, 17 november 1896.

46 RAA, PAA, Kerken, 647: Westerlo, brief van de gouverneur van Antwerpen aan provinciaal bouwmeester Taeymans, 17 november 1896.

afb. 94: Luchtfoto met detail van het voormalige klooster © Geopunt

afb. 95: Zicht op het voormalige klooster

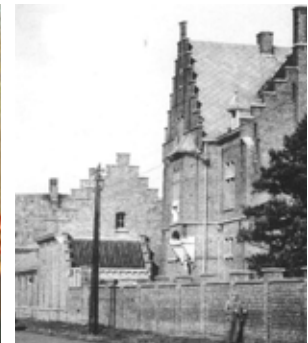
afb. 96: Het klooster in 1939 © Delcampe

afb. 97: Zonder datum © Facebookpagina 'Heultje vroeger en nu'

afb. 98: Zonder datum © Heemkundige Kring Ansfried

afb. 99: Zonder datum © Heultje 100 jaar parochie

afb. 100: Het klooster en de school met de uitbreiding van 1951, datering foto vermoedelijk jaren 1960 © Heultje een dorp naar mijn hart

02.06.04 KLOOSTER (4)

Het voormalige kloostergebouw is gelegen op een driehoekig perceel tussen de Gravin de Merodestraat en de Schoolstraat en maakt samen met het schoolgebouw deel uit van een complex dat sterk beeldbepalend is voor de Gravin de Merodestraat. Het vrijstaand kloostergebouw staat haaks op en evenwijdig aan de straat gelegen schoolvleugels. Beide gebouwen werden gebouwd in 1914-1922 in een sobere baksteenarchitectuur met neogotische stijlelementen, naar een ontwerp van Pierre Langerock en in opdracht van Gravin Jeanne de Merode. Het kloostergebouw is rijker en pittoresker uitgewerkt dan het naastliggende (en bijbehorende) schoolgebouw. Het heeft de allure van een burgerhuis en dit verleent het geheel een monumentale indruk en bevestigt de sociale positie van de zusters in de dorpsgemeenschap.

De zusters Annonciaden van Huldenberg namen hun intrek in het gebouw vanaf 1919 en verzorgden het onderwijs voor de kleuters en lagere schoolkinderen in het naastliggende schoolgebouw (zie 02.06.05 op pagina 55). Boven de ingang van het voormalige klooster hangt een bas-reliëf met de afbeelding van de gravin die dit complex van klooster en school als geschenk opdraagt aan Onze Lieve Vrouw met het Jezuskind. Haar patrones, tevens patrones der Annonciaden, Johanna van Valois, koningin van Frankrijk, houdt beschermend haar hand boven de gravin.

afb. 101: Bas-reliëf met de Gravin de Merode en Johanna van Valois

Ter bevordering van de tewerkstelling van jonge meisjes richtte de gravin in 1930 een tapijtfabriek op ten noorden van het klooster. Deze sloot haar deuren reeds in 1936 wegens gebrek aan werksters en werd verbouwd tot klaslokalen. Vandaag worden de lokalen gebruikt voor polyvalente bezigheden zoals kinderopvang en jeugdbeweging.

Vanaf de ingebruikname van het klooster in 1919 tot 1971 hebben er in totaal zo'n 30 zusters gewoond in het klooster van Heultje. Vanaf de jaren 1970 is hun aantal sterk teruggelopen en woonden er bijna geen zusters meer in het klooster. De laatste zuster woonde er tot 1982, waarna zij verhuisde naar het klooster van Huldenberg. Nadien stond het leeg.⁴⁷

Nadat de zusters vertrokken waren uit Heultje in 1982 werd het grootste deel van het klooster door de parochie verhuurd aan Roza Verdonck, een jonge weduwe uit de omgeving met vier dochters. Zij nam haar intrek in een gedeelte van het gebouw. De linkse voorkamer op het gelijkvloers was in gebruik door de parochie en werden aangewend als winterkapel. Zo moest men voor de gewone mis in de weekdagen de kerk niet verwarmen. De voorkamer rechts was een bergruimte voor de parochie. Ook de zolder is voor een lange periode gebruikt geweest als bergplaats, vooral voor allerlei decoratieve voorwerpen van de jaarlijkse processie. Rond 2002 is de familie Verdonck verhuisd. Van de leegstand werd gebruik gemaakt om onderhoudswerken te doen: er werd centrale verwarming gelegd, een deel van de ramen werd vervangen door ramen met dubbele beglazing, de gevel werd opgevoegd. Van 2003 tot 2006 werd het klooster opnieuw verhuurd ter bewoning: drie gewezen chiroleiders/leidsters trokken in in het gebouw. De gebruiksindeling bleef dezelfde.

Na 2006 huurde het OCMW het gebouw. In die periode werd een grote toevlucht verwacht van vluchtelingen. Die zijn er niet gekomen. Daarom werd het klooster door het OCMW onderverhuurd aan de vzw Sociaal Welzijn en Werk. In beide vzw's was het OCMW partner. Rond die tijd werd 'In de Soep' opgericht, een lokaal tewerkstellingsproject voor werkzoekenden die onder artikel 60 vallen binnen de OCMW's van Westerlo, Herselt en Hulshout. Hiervoor werd de oude wasserij, gelegen achter het klooster ingericht als grootkeuken en refter voor het personeel. De dagelijkse werking van 'In de Soep' werd later overgenomen door Kringwinkel Zuiderkempen. Zij zijn nu nog steeds gebruiker van zowel klooster als wasserij. De parochie gebruikt geen lokalen meer in het klooster sinds het klooster verhuurd werd aan het OCMW.⁴⁸

⁴⁷ Heultje, een dorp naar mijn hart: 292.

⁴⁸ Schriftelijke informatie verstrekt door Harry Plettinx, inwoner van Heultje (18/03/2019 via Ghislaine De Buyst, gemeente Westerlo); meer info over dit sociaal tewerkstellingsinitiatief op <https://www.indesoep.be/>.

afb. 102: Luchtfoto met detail van de kerk omringd door het kerkhof © Geopunt

afb. 103: Zicht op het schoolgebouw

afb. 105: Detail van het schoolgebouw in 1919 © Delcampe

afb. 106: Het schoolgebouw en klooster in 1939 © Delcampe

afb. 108: Detail van het schoolgebouw in 2019 © Delcampe

afb. 107: Het klooster op de achtergrond in de jaren '40 © Delcampe

afb. 104: Foto van een klas uit de jaren 1970 in Heultje © Delcampe

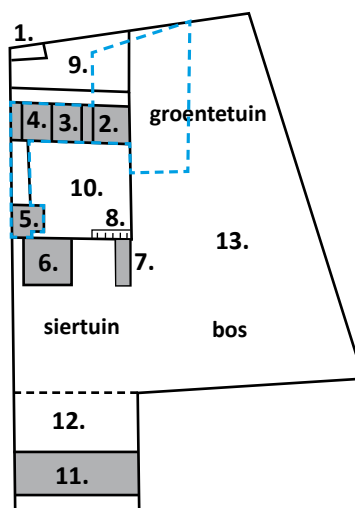
Het schoolgebouw werd samen met het klooster gebouwd in de Gravin de Merodestraat. Het beeldbepalend complex is gelegen op een perceel tussen de Gravin de Merodestraat en de Schoolstraat en bestaat uit twee schoolvleugels rondom een grote speelplaats en aansluitend het vrijstaande kloostergebouw dat er haaks op staat en evenwijdig aan de straat ligt. Het werd gebouwd in 1914-1922 in neogotische stijl naar ontwerp van P. Langerock. Momenteel is de kleuterschool gevestigd in het gebouw. Ten oosten van de Schoolstraat is er een nieuwer schoolgebouw, waar de lagere school van Heultje gevestigd is.

De school is er gekomen uit noodzaak; op het einde van de 19de eeuw mochten of konden vele meisjes niet naar de gemengde gemeenteschool in Heultje die gebouwd was in 1893 en bleven naar de vrije nonnenschool van Zoerle gaan, die een eind verder weg lag. Gravin Jeanne de Merode schonk daarom een klooster- en een schoolgebouw aan de parochie om alle kinderen uit de buurt de kans te geven om op een kwalitatieve manier onderwezen te worden door eigen kloosterzusters. De bouw van de school werd aangevangen in 1914 waarbij de eerste steenlegging door de gravin zelf werd gedaan op 7 juni 1914.⁴⁹ Tijdens de oorlog viel de werf echter stil. Na de oorlog werd de werf opnieuw opgenomen en werd ze opgeleverd in 1922.⁵⁰ Er waren twee klassen voorzien (3/4) en een 'papschool' (2) of kleuterschool. Een derde klas (5) kwam er later nadat het leerlingenaantal snel aangroeide. De klassen 3 en 4 waren van elkaar gescheiden door een houten schutsel dat weggenomen kon worden zodanig dat de ruimte in oppervlakte kon verdubbelen. Op die manier konden er schooltoneelvoorstellingen opgevoerd worden in de klas.

Het schoolcomplex is opgebouwd zoals het typisch 19de-eeuwse concept met de vaste componenten van een speelplaats waarrond de verschillende klaslokalen geschikt zijn, de typische gaanderijen, de sanitaire voorzieningen of 'gemakken' en de afsluitingsmuur met poort die de gehele site afbakende. Vandaag werd het klooster volledig losgekoppeld van de schoolwerking en werd er een nieuw gedeelte bijgebouwd in 1951 waardoor de bebouwde oppervlakte van de school enorm vergrootte. Verder werden er heel wat aanpassingen gedaan aan de oorspronkelijke gebouwen in de loop van de 20ste eeuw, zoals het vernieuwen van het raam- en deurschrijnwerk.

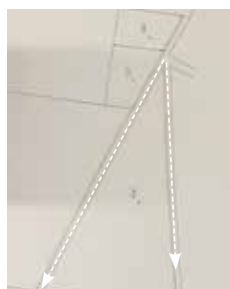

afb. 109: Aanduiding van school en kloostercomplex © Geopunt

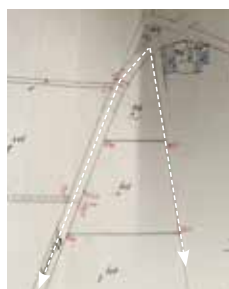

LEGENDE

1. Kolenhok
 2. 'Papschool'
 3. Klas van zuster 'Fruinke'
 4. Klas van zuster Laurentine
 5. Klas van moeder Marie-Emile
 6. Klooster
 7. Washuis
 8. Sanitair
 9. Kleine koer
 10. Grote koer
 11. Tapijtfabriek
 12. Speelplaats
 13. Tuin
- Contouren huidige school

1860

1910

1914 - 1922

1928

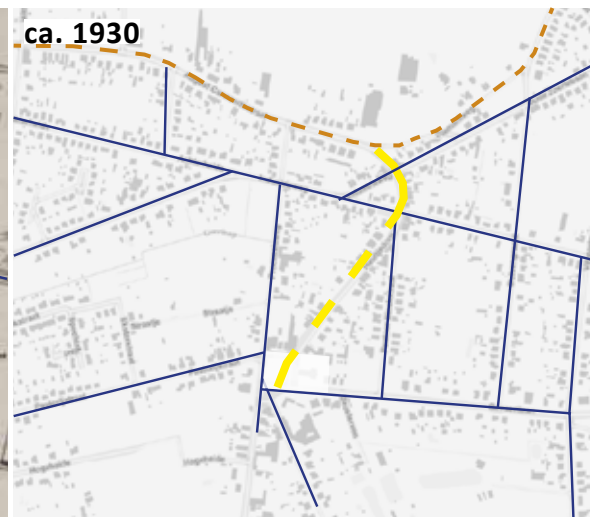
2018

⁴⁹ 100 jaar parochie Heultje: 207.

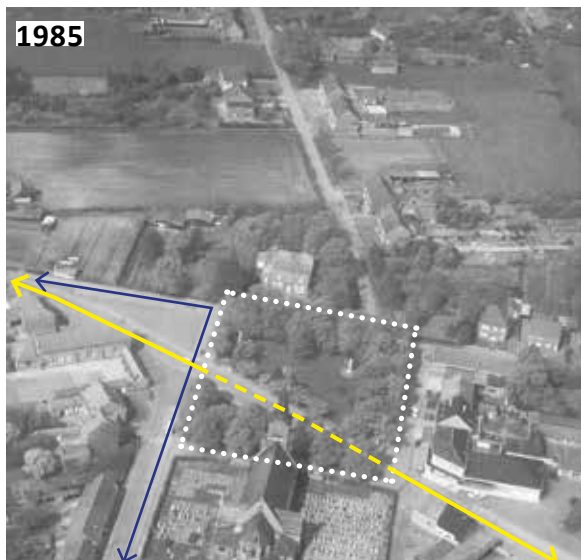
⁵⁰ 100 jaar parochie Heultje: 38.

afb. 112: Vandermaelen, 1846 - 1854 met aanduiding van het huidige dorpsplein en de kerk met het kerkhof eromheen © Geopunt

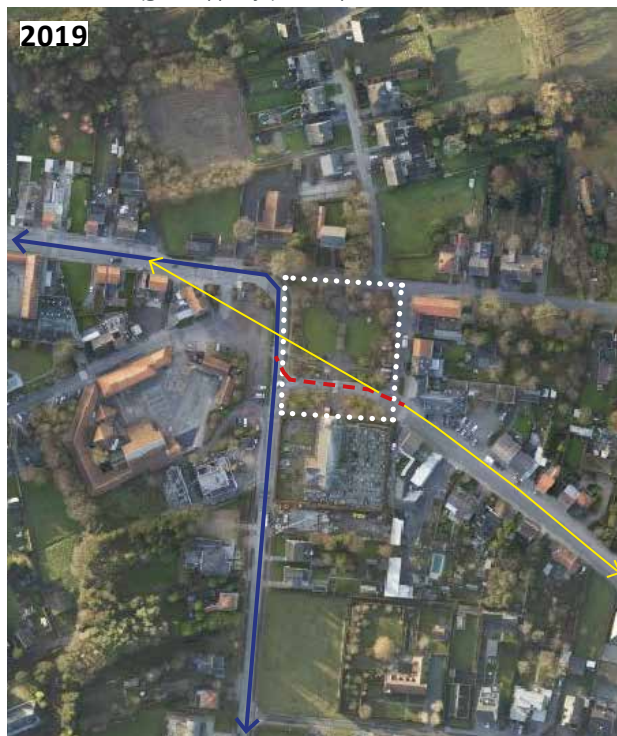

afb. 113: Actuele GRB kaart (2019) met aanduiding van het wegenpatroon van de topografische kaart van 1930 met de nieuwe hoofdbaan (gele stippellijn) © Geopunt

afb. 110: Links: Luchtfoto uit 2013-2015 van het dorpsplein (witte stippellijn) met aanduiding van de huidige verkeersassen (gele lijn) © Geopunt

afb. 111: Boven: Luchtfoto uit 1985 van het dorpsplein (witte stippellijn) met aanduiding van het oude tracé (gele lijn) © Heemkundige Kring Ansfried

afb. 114: Oude foto met zicht op het dorpsplein met de kerk in de achtergrond © Heultje 100 jaar parochie 1895-1995

Het dorpsplein kan beschouwd worden als het centrum van Heultje, waarrond de verschillende representatieve gebouwen geschikt zijn: de Sint-Carolus Borromeuskerk in het oosten van het plein, recht ertegenover de pastorie en ten noorden de parochiezaal 'de Merode'. Gravin Jeanne de Merode bepaalde het uitzicht van de dorpskern van het dorp Heultje door zelf de architect te bepalen, die de schikking van het dorpsplein vastlegde en de gebouwen ontwierp. Onder impuls en met de financiële bijdrage van de gravin werd een groene open ruimte aangelegd die als ontmoetingsplek en groene long kon dienen middenin het dorpscentrum.

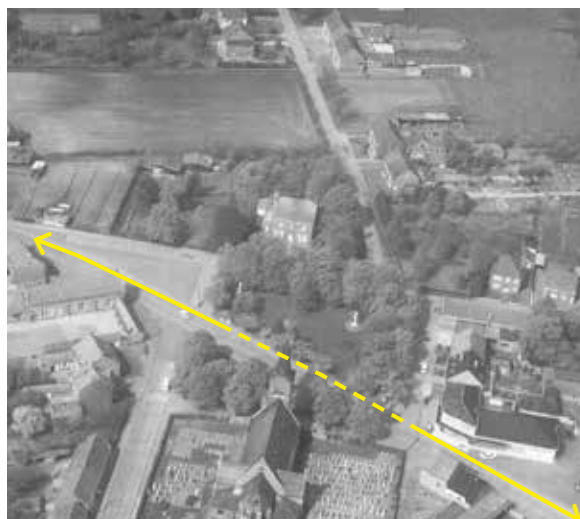
Er zijn verschillende oude foto's, de meeste exemplaren daterend uit de eerste helft van de 20ste eeuw, die samen met de historische kaarten een interessante kijk bieden op de veranderingen van de morfologie en het uitzicht van het plein. Voor de aanleg van de nieuwe dorpskern bestond het wegentracé uit rechte banen die loodrecht of in een scherpe hoek kruisten. In 1907 werd een nieuwe weg aangelegd. De aanleg had vermoedelijk te maken met het verbeteren van de toegankelijkheid van het dorpscentrum. Het tracé was zo gekozen dat de bomen die reeds op het plein aanwezig waren, zo talrijk mogelijk konden blijven.⁵¹ Deze slingerende kasseiweg is te zien op de topografische kaart van 1928-30 (*zie afb. 113 op pagina 56*). De nieuwe weg maakte de verbinding tussen Wiekevorst en Westmeerbeek via Heultje en Hoog-Heultje. Het rechte stratenpatroon dat de nieuwe woonkern van Heultje domineerde, werd verzacht door deze nieuwe weg die het rechthoekige dorpsplein dwars doorsneed.

Met de weg die het doorkruiste, bestond het plein uit twee delen: een klein trapeziumvormig gedeelte recht voor de kerk met een aanplanting van lindenbomen en een groot trapeziumvormig deel tussen de kasseiweg en de pastorie. De inrichting van het grote gedeelte van het plein was eerder eenvoudig: een open grasveld met een variatie aan inheemse boomsoorten, aangeplant op zo'n wijze dat deze de contouren van het plein volgde. Er liep een smallere kasseiweg vanaf de hoofdas van het plein in de richting van de kerk. Rondom de beelden werd een bodembedekker aangelegd, deze is vandaag verdwenen. Het lijkt erop dat de aanplanting van de bomen vandaag grotendeels gelijkloopt met het oorspronkelijke ritme. Het lijkt aannemelijk dat deze configuratie grotendeels teruggaat tot de oorspronkelijke setting maar er is weinig fotomateriaal teruggevonden om dit te staven. Er werd een luchtfoto teruggevonden met de situatie van 1985. Op basis van deze bron is het moeilijk te zeggen of deze configuratie teruggaat tot de oorspronkelijke setting. Een opening in de aanplanting verraadt het vroegere tracé van de dwarse weg. De luchtfoto toont een geschrante aanplanting van bomen aan de noord- en oostzijde van het plein. Aan zuidzijde lijkt er een dubbele bomenrij aangeplant te zijn.

Vandaag is het plein aangelegd als park met centraal een wandelpad van klinkers dat zich in de vier windrichtingen vertakt. Het pad verbreedt in het oosten en in het westen en net daartussen is het overdekt met een rondbogige metalen pergola met blauwe regen. Het pad is omgeven door bloemen- en plantenperkjes, twee grote grasvelden en een rijkelijke aanplanting van struikgewassen en bomen. Rondom het plein loopt de geasfalteerde straat. Het tracé van de oude kasseiweg werd aangepast en de kasseien werden vervangen door verharding in asfalt. Op de luchtfoto van 1985 is nog steeds het oorspronkelijke tracé van de kasseiweg te zien, wat betekent dat het oude parcours pas daarna gewijzigd werd, vermoedelijk bij de heraanleg van het dorpsplein ca. 1995. Bij deze heraanleg veranderde het uitzicht van plein drastisch. Er kwam een veelvlakke structuur van betonklinkers en rode baksteen. De nadruk ligt op de pergola met blauwe regen die centraal geplaatst werd. Er werd buitenmeubilair toegevoegd zoals banken, bloembakken, vuilbakken en moderne lantaarnpalen en nieuwe beplantingen die niet overeenkomen met de historische groenaanleg van het plein.⁵²

51 100 jaar parochie Heultje: 130.

52 De Sadeleer, Sibylle 2008: Parochiekerk Sint-Carolus Borromeus [online], <https://id.erfgoed.net/teksten/130635>.

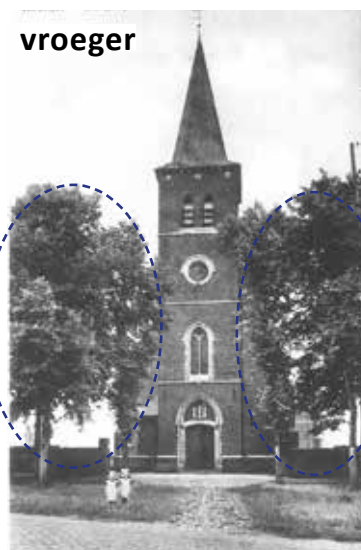

afb. 115: Links: Luchtfoto van het dorpsplein met aanduiding van het huidige bomenbestand en het vroegere tracé van de kasseiweg © Geopunt

afb. 116: Boven: Luchtfoto uit 1985 van het dorpsplein met aanduiding van de oude straat (gele lijn) © Heemkundige Kring Ansfried

2019

vroeger

afb. 117: Postkaart van de kerk, zonder datum © Heultje 100 jaar parochie

De aanleg van het kleine trapeziumvormige gedeelte rond de kerktoeren bleef wel bewaard: een oude foto toont enkele lindebomen links en rechts van de toren (zie *afb. 117 op pagina 58*). Deze lindebomen, per groepje van een 4 à 5-tal aangeplant aan elke zijde van de toren, bleven bewaard.

Op het plein werden twee beelden opgericht: een Heilig Hartbeeld (1) werd vervaardigd in 1900 met een gedenkplaat door Louis Peeters of 'de Witte van Bonnekens' en een beeld van Onze-Lieve-Vrouw (2) werd toegevoegd in 1928. De gedenkplaat voor dit beeld luidt: *1928 Hulde der Parochianen*.⁵³ Later kwam hier nog een herdenkingsmonument voor de gesneuvelden van de Eerste Wereldoorlog bij.

afb. 119: Oude foto met zicht op het dorpsplein met beeld van Maria en met de pastorie in de achtergrond © Heemkundige Kring Ansfried

afb. 120: Het dorpsplein vandaag met zicht op de pastorie

afb. 118: Detail van een postkaart met het beeld H. Hart, 1969 © Delcampe

HOOFDSTUK 03

INVENTARIS VAN DE ERFGOEDELEMENTEN

afb. 122: Beplanting van het plein

afb. 123: Pergola op het binnenplein

afb. 124: Beplanting van het plein

afb. 125: Bloembakken en pergola van het dorpsplein

afb. 121: Zicht op het dorpsplein vanuit het zuiden

Erfgoedelementen zijn de samenstellende componenten van het beschermde monument/dorpsgezicht, ze hebben een cultuurhistorische waarde en moeten als dusdanig visueel zichtbaar zijn. Ze vormen samen het beeld van het monument/dorpsgezicht en zowel grote structuren als de beschrijving van het gebruikte materiaal en de detaillering hiervan (materialen, kleurenpalet, gevelafwerking, schrijnwerk,...) wordt in dit hoofdstuk opgenomen.⁵⁴

De beschrijving van de erfgoedelementen verloopt van macro- tot microniveau. Allereerst wordt de verhouding tussen de gebouwen en de straat waarin ze liggen geschetst, waarbij de aandacht uitgaat naar de landschappelijke en stedelijke elementen die mede het karakter van het beschermde dorpsgezicht hebben bepaald en vandaag nog steeds aflesbaar zijn. Er wordt een beknopte vergelijking gemaakt tussen de huidige toestand en de toestand aan het einde van de negentiende, begin twintigste eeuw. Vervolgens wordt verder ingezoomd op de gebouwen zelf, waar de gevelgehele besproken worden, maar ook de kleine details zoals het voegwerk, gevelankers, kleurstellingen enzovoort. Er wordt in detail ingegaan op de verschillende erfgoedelementen die het karakter van de gebouwen - en dus ook het dorpsgezicht - bepalen. Hiernaast wordt ook de nodige aandacht besteed aan landschappelijke elementen.

03.01 OMGEVING EN DORPSPLEIN

In het centrum van Heultje bevindt zich het dorpsplein, waarrond de verschillende gebouwen die deel uitmaken van het dorpsgezicht, geschikt zijn. Het plein is een rechthoekig, recent aangelegd, deels beplant en deels geplaveid plein. Het geheel van de bouwwerken en het dorpsplein vervult een onbetwistbare ruimtelijke - structurerende functie binnen de morfologie van het dorp: kerk en pastorie, het tussenliggende plein met heiligenbeelden en parochiecentrum met bidtuin maken deel uit van de parochiale infrastructuur die samen met het klooster en de school een historisch en architecturaal ensemble vormt dat de dorpskern tot op vandaag domineert, karakteriseert en structureert.

03.01.01 VERHARDING

De configuratie van het huidige dorpsplein gaat terug op de herinrichting van ca. 1995, met een nieuwe verharding van betonklinkers en rode baksteen die in twee grote zones werden aangelegd, intern verbonden met wandelpaadjes van dezelfde materialiteit. Vermoedelijk dateren de parkeerplaatsen rondom het plein ook van deze heraanleg. Het open plein bestaat uit twee open zones in een geometrisch patroon: een getrapte driehoek aan westzijde en een getrapte ruit aan oostzijde. Het plein voor de kerk werd meegenomen in de heraanleg en vertoont dezelfde geometrische patronen van betonklinkers en rode baksteen.

03.01.02 BEPLANTING

In het midden van het plein situeert zich een langgerekte pergola die als een wandelgalerij functioneert. De pergola of galerij is begroeid met blauwe regen. Er zijn drie types van groene zones: een gazon centraal op het plein, een lage beplanting van klimop en rododendron en verschillende bomen: Buxus (palmboom), Castanea sativa (tamme kastanje), Fagus sylvatica (gewone beuk), Platanus (plataan) en Tilia (linde). De bomen die het plein begrenzen, behoren tot de oorspronkelijke aanleg van het dorpsplein: het ging om een heel eenvoudige structuur van een open plek, begroeid met gazon en omzoomd met hoogstam bomen, voornamelijk beuken en lindes. Deze bomen werden geschikt als een losse lijn en omsloten oorspronkelijk het volledige plein in vierkante vorm. Door het verleggen van de oude kasseiweg kwamen er open plekken in deze schikking, die niet of gedeeltelijk opgevuld werden. De open plekken werden met witte stippellijn aangeduid op de verschillende zichten op het plein die op de volgende pagina's te zien zijn.

⁵⁴ Definitie in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, gewijzigd bij het decreet van 4 april 2014.

afb. 126: Kaart van het dorpsplein met aanduiding van de verschillende straatzichten © Google Maps

afb. 132: Verharding

afb. 131: Pergola

afb. 128: Heilig Hart beeld
© Archeonet via Flickr

afb. 129: Monument voor
de gesneuvelden van WO I
© tracesofwar.nl

afb. 130: Mariabeeld

afb. 127: Luchtfoto 2013 - 2015 © Geopunt

In de noordwestelijke hoek van het plein is er een wit geschilderd Christusbeeld (3.) te zien. Het gaat om een Heilig Hartbeeld uit 1925 dat met gespreide armen en aangezicht in de richting van de kerk gedraaid staat. Het bevindt zich op een hoge zuil met een geabstraheerd korintisch kapiteel op een dubbele sokkel, bestaande uit een brede betonnen voet en een kleinere beeldhouwde sokkel. De bovenste sokkel draagt volgend monogram: “prlester JUBILeUM/ L. GeVeLers/ aChtbare HerDer/ paroChle heULtJe”. Het beeld bevindt zich in een slechte bouwfyische staat.

Aan westzijde van het plein bevindt zich een monument (4.), ter ere van de gesneuvelden die omkwamen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het uit witsteen opgetrokken gedenkteken met lage afgeronde sokkel uit blauwe hardsteen, heeft centraal een blauwe hardstenen plaat, met de namen en foto's van de acht gesneuvelden uit Heultje tijdens de Eerste Wereldoorlog.⁵⁵

In de zuidwestelijke hoek van het plein is een Mariabeeld (5.) uit 1928 te zien. Ook dit beeld is witgeschilderd en staat op een hoge zuil met dubbele sokkel. De zuil heeft een geabstraheerd dorisch kapiteel en een hoge, geometrisch vormgegeven sokkel van natuursteen en een brede betonnen voet. De inscriptie luidt “ChristUs trloMfeere/ ChrIstUs HeersChe/ nU-aLtIJD-oVeraL”.⁵⁶ Het beeld bevindt zich in een zeer slechte bouwfyische staat; een deel van de sokkel van het beeld is afgebrokkeld.

afb. 133: De beelden van het Heilig Hart van Jezus en Onze-Lieve-Vrouw op het plein

⁵⁵ <http://www.wegwijzerwoi.be/nl/oorlogsmonument-heultje>.

⁵⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: Heultjedorp [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/104281> (geraadpleegd op 16 januari 2019).

afb. 137: Kerkhof voor oorlogsslachtoffers

afb. 138: Noordelijke kant van het kerkhof

afb. 134: Noordoostelijke hoek van het kerkhof

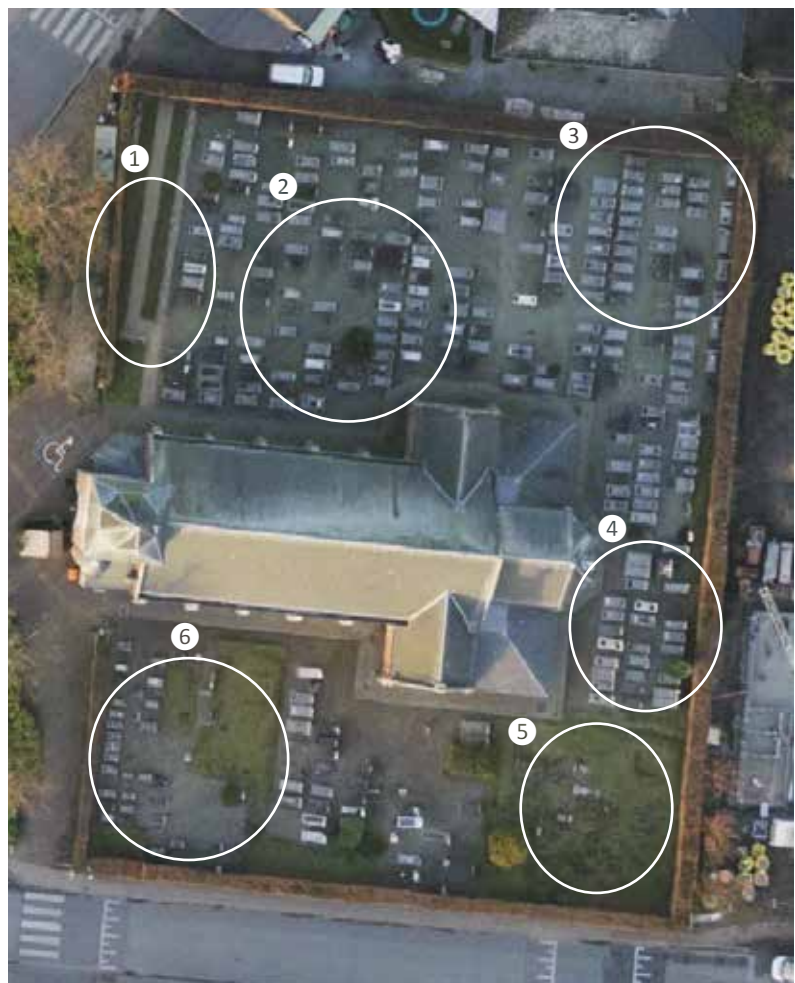
afb. 139: Noordoostelijke hoek van het kerkhof (achter het koor)

afb. 140: Zuidoostelijke kant van het kerkhof

afb. 136: Zuidelijke kant van het kerkhof

afb. 135: Luchtfoto 2013 - 2015 met aanduiding van de foto's van het kerkhof © Geopunt

03.02 PAROCHIEKERK SINT-CAROLUS BORROMEUS

03.02.01 INLEIDING

De Sint-Carolus Borromeuskerk is een vrijstaand gebouw, uitgevoerd in een eenvoudige baksteenarchitectuur met neogotische of neotraditionele elementen. Het gebouw heeft een plattegrond van een oostwest-georiënteerde éénbeukige kruiskerk met voorstaande westertoren, geflankeerd door de doopkapel ten noorden en de berging met traptoren ten zuiden. Het schip bestaat uit vijf traveeën met een vlak afgesloten transept van één travee en een koor van één rechte travee en driezijdige sluiting met in de oksels - en in dezelfde lijn als het transept - het magazijn ten noorden en de sacristie ten zuiden, beide van twee op twee traveeën. De kerk, zowel interieur als exterieur werd in één keer gebouwd in de periode 1896 - 1900, waardoor er maar sprake is van één bouwphase. In de loop van de 20ste eeuw zijn er wel restauraties en kleinere aanpassingen geweest maar het gebouw is voor het grootste deel nog in oorspronkelijke toestand.

Typologisch gaat het om een eerder uitzonderlijk type van een éénbeukige kerk met ingebouwde westertoren en een verlaagd koor met rechte afsluiting of apsis. Dit type van plattegrond werd door Langerock weinig gebouwd en is evenmin een veelvoorkomend concept in de 19de-eeuwse kerkarchitectuur. In de context van een kleine, landelijke woonkern als Heultje is een eenvoudige, kleinschalige éénbeukige kerk echter wel op zijn plaats. Op vlak van vormgeving werd er voornamelijk gebruik gemaakt van baksteenmetselwerk afgewisseld met zandstenen muurbanden die verwijzen naar de laatmiddeleeuwse baksteengotiek in de Kempen.

03.02.02 KERKHOF

Aan noord-, oost- en zuidzijde wordt de kerk omringd door een met haagbeuk omzoomd kerkhof. Vanaf de westzijde is het vrij toegankelijk vanaf Heultjedorp; er is geen afsluiting aan deze zijde van het kerkhof. De aanleg van het kerkhof bestaat uit grafzones met allerlei types grafzerken, afgewisseld met rechte paden van zand die aangeharkt werden en van onkruid ontdaan. De meeste grafstenen dateren uit de tweede helft van de 20ste eeuw maar er zijn ook verschillende gietijzeren kruisen en enkele opvallende exemplaren in een ranke vormgeving van cementrustiek. Enkele lokale helden en bekende figuren liggen er begraven. In de noordwestelijke hoek van het kerkhof is er een zone voor oorlogsgraven voor Belgische slachtoffers van de Eerste en Tweede Wereldoorlog.

De noordzijde vertoont een regelmatig patroon van rijen grafzerken, afgewisseld met rijen paden. Achter het koor, in de noordoostelijke hoek, werd een groot wit kruis geplaatst op een hoge sokkel van metselwerk. De zuidzijde is onregelmatiger en bestaat uit drie zones: een groep kleinere grafzerken in de zuidwestelijke hoek, vermoedelijk kindergraven, centraal is er een verzameling oude zerken, waaronder twee kruisen uitgevoerd in cementrustiek en een derde groep in de zuidoostelijke kant van het kerkhof van enkele losse onderdelen, waaronder een gietijzeren kruis.

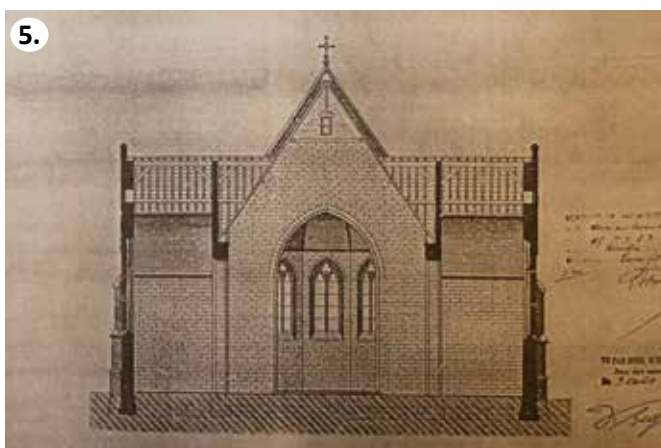
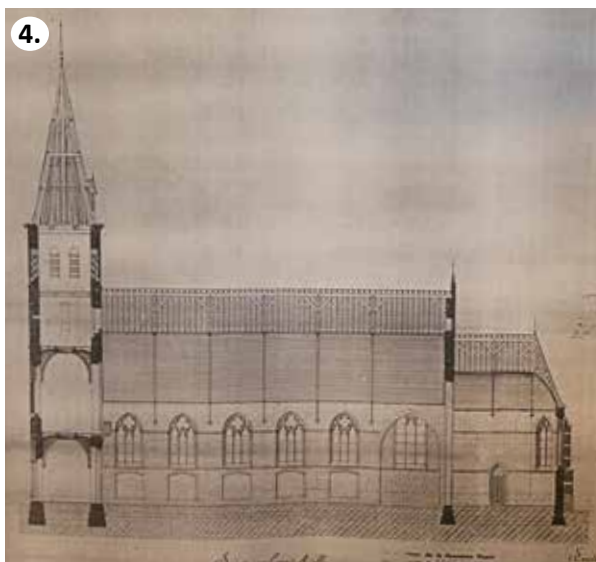
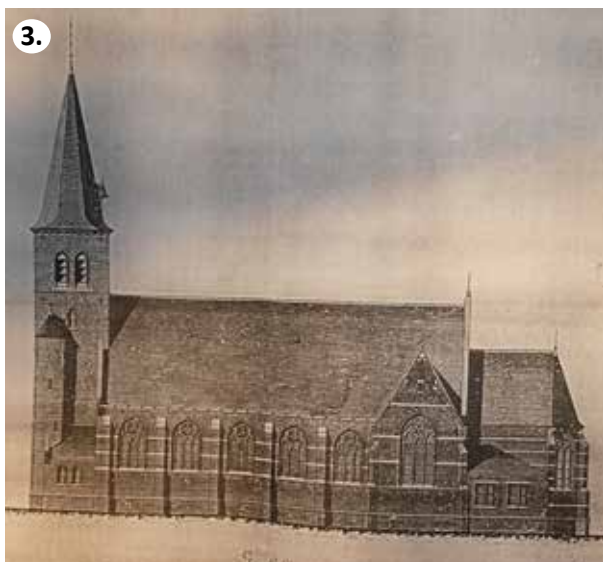
Er groeien twee grote buxusplanten ten zuiden van de kerk, vermoedelijk nog een restant van de oude groenaanleg van het kerkhof. Met uitzondering van de nette haagbeuk is er vandaag weinig te merken van een groenaanleg; het geheel oogt eerder kaal en grijs.

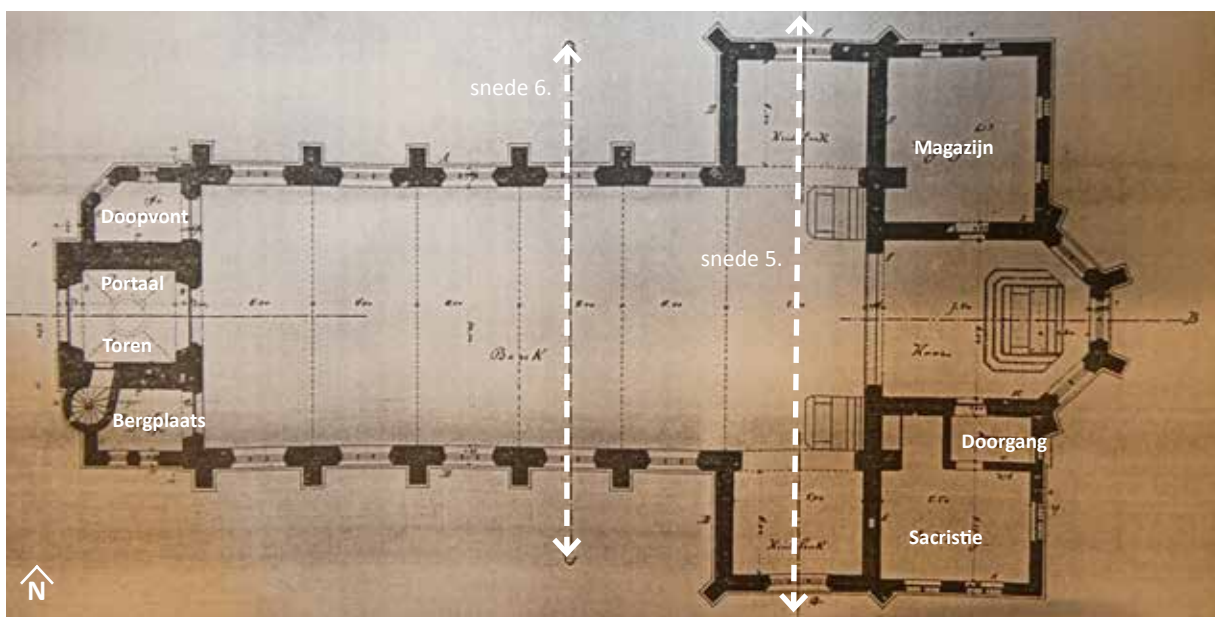
afb. 141: "Bouwen van een kerk op het gehucht Heultje onder Westerlo" © Plannen getekend door Langerock, kopieën bewaard bij het Agentschap Onroerend Erfgoed

1. Gevel west (voorgevel)
2. Gevel oost (achter- of koorgevel)
3. Gevel zuid (zijgevel)
4. Dwarsdoorsnede middenas
5. Snede door transept
6. Snede door schip

afb. 142: Rechtse pagina: grondplan van de kerk met aanduiding van de toenmalige functies van de ruimtes © Plannen getekend door Langerock, kopieën bewaard bij het Agentschap Onroerend Erfgoed

In het archief van het Agentschap Onroerend Erfgoed zijn er kopieën bewaard van de oorspronkelijke plannen van de kerk, gehandtekend door Langerock. Voor zover bekend zijn de oorspronkelijke plannen van de kerk niet bewaard gebleven in de gefragmenteerde archieven van Langerock.⁵⁷

⁵⁷ Het archief van Langerock is verspreid over verschillende archiefinstellingen. Zo bewaren KADOC, KMGK en het Rijksarchief delen van het archief en worden bij het Agentschap Onroerend Erfgoed alle relevante documentatie over gebouwen van Langerock die beschermd werden, bewaard. Wat betreft de gebouwen in Heultje werden tot nu toe enkel de kopieën van de plannen van de kerk en de pastorie teruggevonden.

afb. 143: De zuidzijde van de kerk

afb. 145: De noordzijde

afb. 146: Schoorsteen aan het transept

afb. 149: De lessenaarsdaken van het schip en het transept, vanuit het westen gezien

afb. 147: Het lessenaarsdak van het koor met afgeschuinde hoeken aan de absis

afb. 144: De koorsluiting met verjongende steunberen

afb. 148: Voorbeelden van regenwatafvoer met standpijpen

(1) Bedaking

Het gehele dak bestaat uit zadel- en lessenaarsdaken met leien maasdekking en een nok van lamsoren. Voor de oorspronkelijke dakbedekking waren leien uit Herbeumont gebruikt. Ladderhaken voorzien op alle daken. Toren onder een ingesnoerde octagonale leien spits met smeedijzeren kruis, vergulde koperen bol aan de voet en windvaan en dakkapel in het oostelijk torenschild. De traptoren is voorzien van een kleine leien kegelspits met smeedijzeren topversiering. Er is een bliksemafleidingsinstallatie op het dak aanwezig. Enkele monnikskappen zorgen voor ventilatie. In de topgevels van beide zijden van het transept werden schoorstenen opgemetst. De lagere koorpartij heeft een dakkapel en een smeedijzeren kruis met vergulde koperen bol aan de voet, bovenop de apsis.

(2) Regenwaterafvoer

De regenwaterafvoer bestaat uit bakgoten van zinken buizen en gegalvaniseerde beugels met onderaan gietijzeren, geschilderde standpijpen. De brede bakgoten rondom het schip zijn stevig en beloopbaar voor controles aan het dak en worden ondersteund door geprofileerde kroonlijsten in natuursteen. De houten boeiboorden van het schip werden in een beige kleur geschilderd.

(3) Gevels

De gehele kerk is opgebouwd uit Booms baksteenmetselwerk met naar Kempense normen een overvloedig gebruik van witte natuurstenen details. Er werd met name gebruik gemaakt van Gobertange en Savonnières-steen voor de afzaat van plinten, kordons en kordonvormende lekdrempels, speklagen, maaswerk, omlijstingen en dekstenen. Het baksteenmetselwerk werd boven de lekdrempel gevoegd met een lichtgekleurde, beige mortelvoeg en onder de lekdrempel met een donkergekleurde, grijzige cementvoeg.

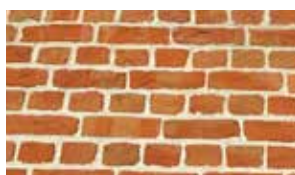
Het rode baksteenmetselwerk van de zij-, transept- en koorgevels is hier en daar verfraaid met enkele witstenen speklagen. Enkel aan de koorsluiting werd er overvloedig gebruik gemaakt van speklagen. In de muren van transept en schip werden speklagen aangebracht boven de lekdrempels. De doopkapel en bergplaats werden gebouwd in baksteenmetselwerk met een plint van ijzerzandsteen. De berging en de sacristie werden volledig in baksteenmetselwerk opgetrokken.

Per travée zijn er verjongende steunberen met dekstenen die overvloeien in hoekkettingen en twee- of driedelige spitsboogvensters in een geprofileerde bakstenen omlijsting voorzien van afwisselend maaswerk en met afgeschuinde kordonvormende lekdrempels. Ook op de hoeken van de transeptgevels zijn dezelfde types steunberen aangebracht. De tuitvormige transeptgevels en oostgevel van de middenbeuk met aandak zijn verankerd en schouderstukken, laatstgenoemde met smeedijzeren kruis. De berging en sacristie zijn voorzien van rechthoekige getraliede vensters met tussenstijl (sacristie), lekdrempel, latei en strek.

De westpartij, met name het torenblok met berging en doopkapel, en het koor zijn voorzien van een omlopende plint van ijzerzandsteen. Op sommige plaatsen werd deze vervangen door een geel type natuursteen. Voor de omlijstingen werd er gebruik gemaakt van vormstenen. De toren wordt geflankeerd door de doopkapel met afgeschuinde hoek en spitsboogvensters en de berging waartegen een ronde traptoren gebouwd werd met verluchtingsgaten en omlijste steigergaten.

afb. 150: IJzerzandsteen met reparaties van gele natuursteen

afb. 151: Rode baksteen is het meest gebruikte materiaal

afb. 152: Witte natuursteen voor details

afb. 153: Witte natuursteen voor details

afb. 158: De toren met portaal en uurwerk

afb. 162: Noord- en oostgevel

afb. 163: Klokkenstoel

afb. 159: De vierde geleding met galmgaten en bovenaan steigergaten

afb. 154: Hoofdportaal

afb. 157: Portaal sacristie

afb. 160: Ramen met maaswerk

afb. 161: Raam van de berging

afb. 156: Detail van het hoofdportaal

afb. 155: Koorsluiting en transept met spitsboogvensters en sacristie met kruismonelen

(4) Toren

Het torenblok werd assymetrisch uitgewerkt met een traptoren aan de rechterzijde. De vierkante toren heeft vier geledingen. Elke geleding is gemarkeerd door ankers en telkens een doorlopende waterlijst en muurankers die twee per geleding en telkens links- en rechtsboven in het muurvlak geschikt zijn. Tweede geleding met een gelijkaardig met witsteen omlijst spitsboogvenster (tweedelig met drielobbig uitgewerkte vensters bekroond door een vierpas), derde met torenuurwerk, vierde met gekoppelde spitse galmgaten in een geprofileerde bakstenen omlijsting voorzien van witstenen afgeschuinde lekdrempels; omlijste steigergaten onder stenen daklijst op dito consoles.

In de derde geleding aan de westgevel hangt een uurwerk dat goed zichtbaar is op het dorpsplein. Het torenuurwerk is omlijst met witsteen. De toren is 37,50m hoog. Erbovenop bevindt zich een windwijzer in de vorm van een haan van zo'n 37,5cm met een gewicht van zo'n 37,5kg.⁵⁸

Binnen in de toren hangen twee klokken in de klokkenstoel. De toren is verlucht via de galmgaten. De tafelementen en het dakluik zijn goed bereikbaar. De stellinggaten zijn afgeschermd met houten blokken en de galmgaten met roestvrijstalen roosters, om indringing van duiven tegen te gaan.

(5) Raam- en deurschrijnwerk

Alle raam- en deurschrijnwerk is uitgevoerd in rode noorse den of grenen. Er zijn twee toegangen aan de kerk: via het westportaal onder de toren en via de hal naast de sacristie aan de oostzijde. Het hoofdportaal aan westzijde bestaat uit een met witsteen omlijste segmentboogdeur onder een spitsboogveld voorzien van een omlijste nis met driepasmotief met een beeld van de patroonheilige Carolus Borromeus, samengebracht in een geblokte en geprofileerde omlijsting met flankerende colonetten en bekroond met een waterlijst. Een zware grenen vleugel deur met fraai uitgewerkt smeedijzeren beslag eist de aandacht. Vandaag is de deur in een beige tint geschilderd. Voordien was dit een rode tint.

Naast het hoofdportaal is er nog één toegang; een deur naar de sacristie aan de oostzijde van de kerk. Via twee blauwe hardstenen trapjes kan de sacristie bereikt worden. Deze smalle, enkele grenen paneeldeur met getralied bovenlicht is voorzien van een witstenen latei met consoles. De deuren waren oorspronkelijk geschilderd met olie verf.

De berging en de sacristie zijn voorzien van rechthoekige getraliede grenenhouten vierlichtvensters met witstenen latei en dorpel onder een gemetste ontlastingsboog. De ramen van de sacristie hebben een tussenstijl. De tralies van de ramen zijn gedeeltelijk getorst en werden in dezelfde tint beige geschilderd als het schrijnwerk zelf.

De sobere, neogotische glasramen in de witstenen, spitsboogvormige monelen maken deel uit van het totaalontwerp van Pierre Langerock. Ze zijn voorzien van wit transparant ruitvormig kathedraalglas in loden strips gezet. Rondom rond zijn ze afgewerkt met een rood- en geelgekleurde blokvormige band.

58 100 jaar parochie Heultje: 22.

afb. 168: Het bakstenen gewelf met natuurstenen gewelfribben

afb. 166: De deur naar de voormalige doopkapel en de deur naar de traptoren

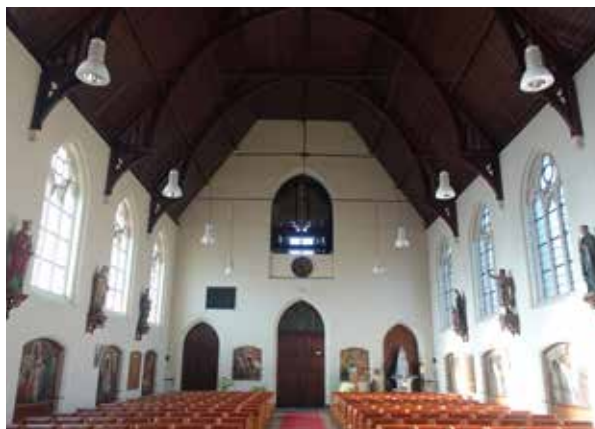
afb. 170: Wijnvat, keramische tegels en dubbele toegangsdeur

afb. 171: Details van dubbele toegangsdeur naar het schip

afb. 169: Zicht op schip en koor vanuit het doksaal

afb. 165: Zicht richting het westen van schip en westbouw

afb. 167: Huidige witte muurafwerking met schijnvoegen

In het interieur van de Sint-Carolus Borromeuskerk werden opvallende keuzes gemaakt: de toepassing van een houten ziende kap is zeer weinig voorkomend in de 19de-eeuwse kerkarchitectuur, laat staan binnen het oeuvre van Langerock. Daarnaast komen er in de uitwerking van het interieur enkele kenmerken terug uit de Sint-Lucasneogotiek, zoals bijzondere aandacht voor materialen en de verwijzing naar middeleeuwse vormen en structuren.

(1) Portaal en zijruimtes

De kerk is toegankelijk via het inkomportaal onder de toren. Het portaal heeft een stenen kruisribgewelf met zandstenen ribben en bakstenen gewelfkappen en centraal een cirkelvormig luik voor touwwerk voor het luiden van de klokken. Recht tegenover de grote toegangsdeur is er een dubbele, gebeitste houten paneeldeur die naar het schip leidt. Deze heeft een vernieuwd vergrendelsysteem en een spitsboogvormig vijfdelig bovenlicht van glas-in-lood in een sobere neogotische stijl.

Twee houten segmentboogvormige deuren aan weerszijden van de portaalruimte leiden aan noordzijde naar de oude doopkapel en aan zuidzijde naar de traptoren. De doorgang van het portaal naar de doopkapel was niet ingetekend op de oorspronkelijke plannen. Het lijkt erop dat deze later toegevoegd werd. Vermoedelijk werd in één beweging de doorgang tussen doopkapel en schip eveneens dichtgemaakt. De muren zijn bepleisterd en werden wit geschilderd met een lage, donkergrijze geschilderde plint. Een basement van drie schijnblokken in een lichtgele tint met een zwarte voeg dat doorloopt van dagkant naar vlakke muur, flankeert drie van de vier deuren in het portaal. De keramische tegels van de vloer zijn afkomstig van de tegelfabrieken uit Chimay, Jurbise en/of Beauvais met fraai uitgewerkte geometrische patronen in verschillende kleuren (rood, geel en/of zwart) met diverse patronen die in gevarieerde vormen in de gehele kerk zullen terugkomen. De vloeren werden gelegd in cementmortel. Aan weerszijden van de dubbele deur naar het schip hangt telkens een geprofileerd wijwatervat in blauwe hardsteen.

Het portaal geeft toegang tot de voormalige doopkapel en de traptoren. De voormalige doopkapel wordt vandaag gebruikt als sanitaire ruimte en opslagplaats. Het plafond heeft een houten gewelf en de natuurstenen muren zijn wit geschilderd. De vloer bestaat uit hetzelfde patroon van keramische tegels in cementmortel als de vloer van het portaal. Er werd een recente constructie in de ruimte gebouwd waarin sanitaire voorzieningen in ondergebracht zijn.

Aan de andere kant van de bergruimte geeft een smalle paneeldeur toegang tot de toren. Een houten draaitrap met zwevende treden leidt doorheen de traptoren naar het doksaal en het orgel op de eerste verdieping, een open ruimte met toegang tot de zolder boven het schip op de tweede verdieping en de klokkenstoel op de derde verdieping.

(2) Schip, transept en koor

De binnenmuren van schip, transept en koor zijn bepleisterd en beschilderd met een witte natuursteenimitatie met schijnvoegen. Restanten van een oude afwerkingslaag bestaande uit een zandkleur met rode schijnvoegen, zijn nog bewaard in de segmentboognissen van de kruisweg. Het is niet duidelijk of de muren in hun geheel op die manier afgewerkt waren, dan wel enkel de omlijstingen van de nissen van de kruisweg. Later werd het interieur herschilderd in grijs tinten met accentuering van de omlijstingen van de segmentboognissen en de muurbanden, bij de laatste restauratie monochroom overschilderd. Over heel de kerk zijn er regelmatig blindnissen ingewerkt in de muren, met een grote variatie in vorm en grootte. Zo werden achter de zijaltaren grote blindnissen voorzien die afgestemd zijn op de houten altaren. In het muurvlak van de westmuur zijn twee bouwsporen te zien van twee dwarse banden die over de gehele breedte van het schip lopen.

De ziende kap met afgeknotte punt met dakbeschot in geverniste grenen planken vormt een indrukwekkend onderdeel van het interieur van de kerk. Ondersteund door spitsboogribben op opengewerkte houten consoles en witgeschilderde, natuurstenen kraagstenen, torent het hoog boven de gelovigen uit. Dit houten gewelf is voorzien van opengewerkte houten

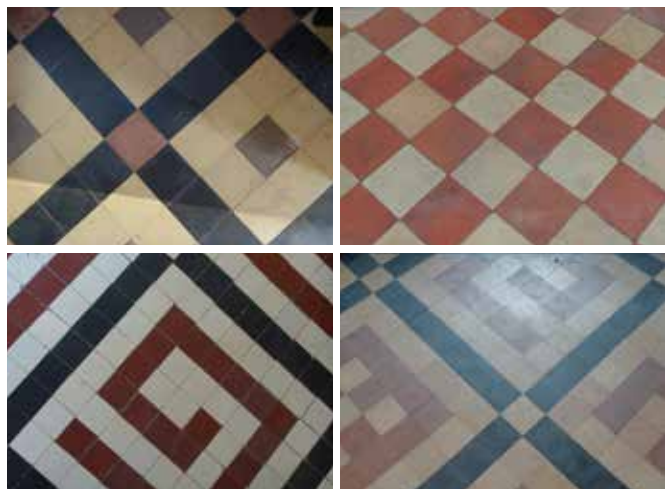
afb. 176: Ziende kap met trekstangen boven het schip

afb. 177: Het spitstongewelf boven het koor

afb. 172: De zuidzijde van de kerk

afb. 174: Diverse patronen van keramische tegels

afb. 173: Een drielichtvenster met vierlob in het schip

afb. 178: Orgeltribune met medaillon

afb. 175: Hekwerk van de doopkapel afb. 179: Nis voor een zijaltaar

invulstukken in de zwikken, verstevigd met trekstangen. Het koor en transept zijn overwelfd door een houten spitstongewelf.

Het schip, koor en transept zijn verlicht door spitsboogvensters met afgeschuinde onderdorpels en geprofileerde dagkanten. Het maaswerk van de spitsboogvensters verspringt in uitvoering: de ramen in het schip zijn drielichtvensters met een wisselende spits van drielobbigen en vierlobbigen. In het koor gaat het telkens om tweelichtvensters met drielob. De glasramen zijn voorzien van wit doorzichtig ruitvormig glas in loden strips gezet. Rondom rond zijn ze afgewerkt met een roodgekleurde blokvormige band.

De voormalige doopkapel is niet meer toegankelijk via het schip en wordt begrensd door een dubbele grenenhouten deur met een smeedijzeren hek. Dit was oorspronkelijk af te sluiten met een bijpassend slot. De berging aan zuidzijde is enkel toegankelijk via het schip. De ruimte heeft een vloer van rode Boomse plavuizen of plavuizen uit Beauvais en wordt vandaag voor het grootste deel ingenomen door de verwarmingsinstallatie. Alle deuren werden afgewerkt met fraai smeedijzeren beslag.

De vloer van schip en koor is getegeld met kleurige geometrische patronen van keramische tegels uit Beauvais in de stijl van de Sint-Lucagotiek en is erg beeldbepalend voor deze ruimte. De hoofdkleuren zijn geel, rood en zwart en er werd voornamelijk gebruik gemaakt van effen gekleurde tegels. In het schip werd een onderscheid gemaakt tussen de middengang en de vakken voor de zitplaatsen en de vloer van het koor werd omzoomd met een boord van florale motieven. Achter het hoogaltaar werd een afwisselend patroon van beige effen tegels en rood-beige tegels met bloemmotief gelegd.

De muuropening van de orgeltribune is spitboogvormig en vormt samen met de drie spitboogvormige deuropeningen van het gelijkvloers een harmonieus geheel. De tribune is voorzien van een doorbreking, spitsboogdeuren en een gesloten stenen leuning waarop een gepolychromeerd medaillon van Sint-Cecilia prijkt.

Moderne verlichting hangt aan de metalen trekstangen, waarlangs de elektriciteitstoevoer loopt. Doorheen het hele schip zijn verluchtigingsgaten voorzien afgedekt met een smeedijzeren rooster.

(3) Sacristie en bergruimte

In het koor zijn er grenen segmentboogdeuren met briefpaneeldecoratie en fraai vormgegeven smeedijzeren beslag die toegang geven aan de sacristie en de berging. Ten zuiden van de koorzone bevindt zich de sacristie, ten noorden de bergruimte. De sacristie is toegankelijk via het koor en via een doorgang die leidt naar een buitendeur aan de oostzijde van de kerk. (zie (5) op pagina 75) De doorgang is overwelfd met bepleisterde en beschilderde troggewelven.

De grenen paneeldeur tussen doorgang en sacristie werd langs de binnenzijde gepantserd en boven het oorspronkelijk beslag werd een tweede slot toegevoegd. De sacristie heeft een recent plafond van kunststof panelen en een grenen plankenvloer met recente kunststof plinten. Tegen de oostelijke muur bleef een sacristiekast uit pitchpine bewaard. In de bergruimte wordt momenteel allerlei materiaal opgeslagen. In één hoek werd een ingebouwde kast voorzien. Deze ruimte heeft een vloer van rode Boomse plavuizen en een vlak plafond.

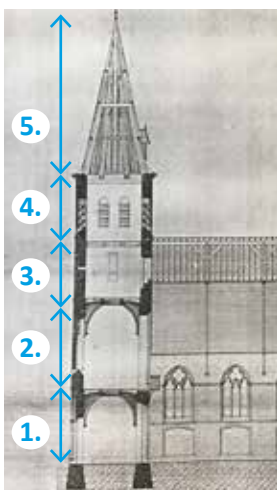
afb. 180: Links: deur naar de bergruimte met sculpturaal vormgegeven briefpanelen. Boven: detail van het beslag

afb. 182: De houten dakstructuur boven het schip

afb. 181: De deur naar de zolderverdieping en de uilenkast aan de oostzijde van het schip

afb. 186: Snede van de toren

afb. 184: Draaitrap in de traptoren

afb. 185: Ziende kap, scheiboog en bakstenen gewelf boven orgel

afb. 183: Hoofdaltaar anno 2019

afb. 187: Hoofdaltaar in de 20ste eeuw © KIK-IRPA

(4) Zolder en torenverdiepingen

Zolder

De zolderruimte loopt door boven de ziende kap van het schip en boven het spitstongewelf van het transept. De zolders van de andere daken zijn niet bereikbaar vanwege het gewelf of de dakhelling. De zolder boven het schip is toegankelijk via een recent geïnstalleerde branddeur in het oostelijk muurvlak van de tweede verdieping van de toren. De onderzone is naar verluidt met een oppervlaktebehandeling uitgevoerd maar dit is niet zichtbaar. Plaatselijk is er licht boormeeel zichtbaar, het is echter niet duidelijk of het oude aantastingen betreft. De gordingen in deze ruimte zijn een weinig doorgebogen, echter zonder nadelige gevolgen. In de oostmuur is een kleine segmentboogvormige opening met een houten luik. Hier werd een uilenkast geïnstalleerd.

Voornamelijk aan de oostzijde van de dakconstructie zijn er aantastingen van huisbokter zichtbaar. Het houtwerk is niet afgekap en vermoedelijk niet behandeld. In de laatste travee aansluitend op het koor werd in het zuidelijk dakvlak een gording ter hoogte van de tweede keper proper gemaakt zodat activiteit kan worden opgevolgd. Er is een houten zoldervloer voorzien over de gehele oppervlakte van het gewelf van het schip, maar door het gebrek aan loopbruggen is deze niet veilig beloopbaar.

Toren

De toren bestaat uit vier verdiepingen en een torenspits. De onderste bouwlaag werd reeds besproken in onderdeel (1) *Portaal en zijruimtes*. Via de traptoren waarin een draaitrap slingert, kunnen de verdiepingen van de toren bereikt worden. De ruimte in de tweede bouwlaag (2) heeft hetzelfde gemetste gewelf met centrale uitsparing als de eerste bouwlaag. De vloer is bedekt met een linoleumbekleding en de muur werden bepleisterd en beschilderd. Het orgel bevindt zich in deze ruimte. De derde bouwlaag (3) heeft een vloer van rode plavuizen, een klein spitsboogvenstertje en onbepleisterde bakstenen muren. De klokkenstoel met twee klokken bevindt zich in de vierde geleding (4) op een houten vloer op kinderbalken en moerbalken. Erboven begint de houten dakconstructie van de spits (5).

(5) Vast kerkelijk meubilair⁵⁹

Het vaste kerkmeubilair werd samen met de kerk ontworpen door Langerock en dateert hoofdzakelijk uit de periode 1897-1900. De zijaltaren werden niet ontworpen door Langerock. Het interieur wordt vandaag gekenmerkt door een grote homogeniteit met slechts een aantal aanpassingen van latere datum na de eerste en enige bouwfase.

Hoofdaltaar

Het hoofdaltaar werd ontworpen door Langerock als onderdeel van het totaalontwerp van de kerk. De uitvoering ervan werd aanbesteed voor een bedrag van 2.900 francs. Het bestaat uit een beeldhouwd eikenhouten retabel met centraal de voorstelling van de Calvarie, geflankeerd door diverse heiligenbeelden: Norbertus van Prémontré, Coleta, Augustinus van Hippo, Clara, Thomas van Aquino en Juliana van Cornillon. Een tabernakel met geciseleerde en gepolierde koperen deurtjes bezet met halfedelstenen werd ingewerkt in het retabel. Het altaar is gedeeltelijk geschonken door Gravin de Merode en is toegewijd aan het Heilig Kruisoffer. De bepleisterde en beschilderde altaartafel of tombe met blauwe hardstenen blad en plint is geplaatst op een bordes van hetzelfde materiaal. Aan de voorzijde is het altaar gedecoreerd met uitgespaarde medaillons, uitgewerkt met een vierpas waarin gepolychromeerde portretten van de Heilige Carolus Borromeus geflankeerd worden door twee engelen met banderol. Het bordes bestaat uit drie traptreden met freinslag en werd bovenaan afgewerkt met een rechthoekige betegelde strook van kleine rode, zachtwitte en zwarte tegeltjes. Er ligt een lange mat over het betegelde oppervlak.

⁵⁹ Lijst gebaseerd op de info uit: JANSSEN J., Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Antwerpen. Kanton Westerlo, Brussel-Antwerpen, 1975, p. 34.

afb. 188: Zicht op het schip en het koor met de preekstoel nog aanwezig, niet gedateerde foto © KIK-IRPA

afb. 190: Zicht het schip en de westzijde, niet gedateerde foto © KIK-IRPA

afb. 189: Delen van de preekstoel zijn verbouwd tot consoles en staan aan weerszijden van het altaar, niet gedateerde foto © KIK-IRPA

afb. 191: De drie altaren v.l.n.r. zijaltaar H. Antonius van Padua, hoofdaltaar, zijaltaar H. Maria met kind, niet gedateerde foto © KIK-IRPA

Zijaltaren

In beide transeptarmen werd een zijaltaar voorzien. De twee zijaltaren zijn in een sobere neogotische stijl uitgewerkt en lijken een miniatuurversie van het hoofdaltaar: een eikenhouten retabel met fijn beeldhouwwerk en een met blauwe hardstenen altaartafel met drie gepolychromeerde rozetten. Boven de zijaltaren hangt een bijbehorend eikenhouten beeld op een console en onder een baldakijn.

Het noordelijk zijaltaar is toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw, met een houten beeld van Onze-Lieve-Vrouw met kind, wereldbol en scepter. Het werd gedeeltelijk geschonken door de broers Charel en Frans Van Kerckhoven en gedeeltelijk door de broers De Wever. Het wordt om die reden ook wel 'Weversaltaar' genoemd. Een gebeeldhouwd retabel in eik toont Jezus aan het Kruis en de heiligen Alphonsus van Liguori, Jozef, Dominicus en Johannes Evangelist.

Het zuidelijk zijaltaar is ook vervaardigd in steen en is toegewijd aan de Heilige Antonius van Padua met een houten beeld van de Heilige Antonius van Padua. Het werd geschonken door de parochianen van Heultje, getuige de inscriptie in de linkerzijkant van het altaar. Een gebeeldhouwd retabel in eik toont Jezus aan het Kruis en de heiligen Isidorus, Nicolaas van Myra en Cornelia. Verder is er voor beide zijaltaren een altaartafel met medaillons.

afb. 192: Zijaltaar Onze-Lieve-Vrouw, rechts: © KIK-IRPA

afb. 193: Zijaltaar H. Antonius van Padua, rechts: © KIK-IRPA

Biechtstoelen

Er zijn twee neogotische houten biechtstoelen terug te vinden in het transept, telkens in een segmentboogvormige blindnis die voorzien was in het ontwerp. Eentje bevindt zich tegen de noordwand van het noordtransept en eentje tegen de zuidwand van het zuidtransept. De uitvoering ervan werd aanbesteed voor een bedrag van 1.150 francs.

De biechtstoelen zijn fijn afgewerkt met geajoureeerde monogrammen van Christus en Maria, smeedijzeren deurbeslag, een gesculpteerde balustrade met getorste stangen en hoekzuilen bekroond met gesculpteerde pijnappels.

afb. 194: Biechtstoel zuidzijde

afb. 195: Biechtstoel noordzijde

afb. 196: Biechtstoel noordzijde

afb. 197: Eerste statie

afb. 198: Tweede statie

afb. 199: Derde statie

afb. 200: Vierde statie

afb. 201: Vijfde statie

afb. 202: Zesde statie

afb. 203: Zevende statie

afb. 204: Achtste statie

afb. 205: Negende statie

afb. 206: Tiende statie

afb. 207: Elfde statie

afb. 208: Twaalfde statie

afb. 209: Dertiende statie

afb. 210: Veertiende statie

Orgel

Het orgel dateert uit 1960 en werd geleverd door orgelbouwer Gerard D'Hondt, die een kleine hoeveelheid ouder materiaal zoals het orgelfront en wat pijpwerk verwerkte in het nieuwe orgel.

Kruisweg

De veertien staties van de kruisweg werden in de periode 1925-1934 door de Herentalse kunstenaar Hippoliet De Clerck geschilderd op initiatief van de toenmalige pastoor Liebert Gevelers. De schilderijen op doek werden aangebracht in het benedenregister van de noord- en zuidmuren van het schip waar er grote segmentboognissen uitgespaard waren waar de doeken van de kruisweg in geplaatst konden worden.

De hele opdracht was verspreid in de tijd omwille van bouwkundige problemen: Er waren tien nissen voorzien in de noord- en zuidmuren van het schip, telkens vijf aan elke zijde. Om de kruisweg te kunnen afbeelden, waren er dus vier tekort. De volgende pastoor Binck, liet in 1934 links en rechts van het koor nieuwe nissen uitkappen en hier werden de eerste en de veertiende statie in verwerkt. Deze verschillen in stijl van de andere panelen door de latere productiedatum. Enkel deze twee doeken werden overigens gesigineerd en gedateerd. In 2007 en 2008 werden de veertien staties gerestaureerd door de firma Richardson – Weissenborn.

(6) Los kerkelijk meubilair

Dooptont

In het noordelijk transept bevindt zich een dooptont uit blauwe hardsteen met een koperen deksel. Het dooptont werd eveneens ontworpen door Langerock in ca. 1898. De uitvoering ervan werd aanbesteed voor een bedrag van 150 francs.

Preekstoel en communiebank

De eikenhouten preekstoel en communiebank werden samen met de andere grote meubelstukken vervaardigd volgens ontwerp van Langerock in de periode 1896-1900. Ze werden respectievelijk aanbesteed voor een bedrag van 1.200 en 315 francs. In de loop van de 20ste eeuw werden ze samengesteld tot nieuwe meubels. De communiebank werd omgevormd tot twee vierkante staanders en de preekstoel tot dienstaltaar en lezenaar.

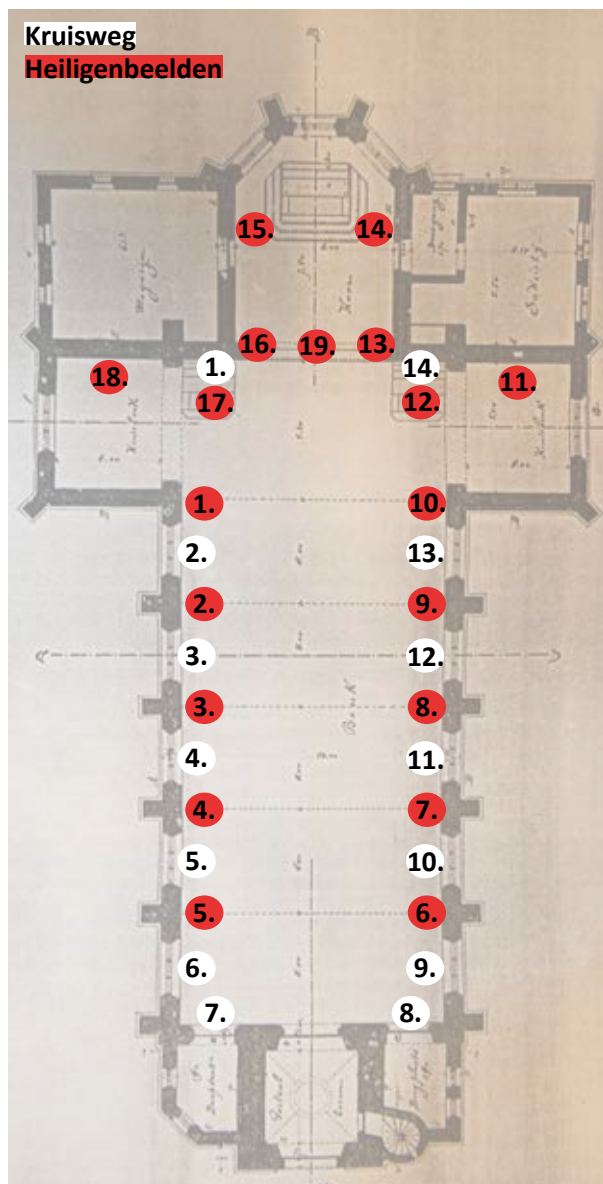
afb. 212: Detail van de lezenaar

afb. 213: Detail van de console

afb. 214: Dooptont

afb. 211: Oorspronkelijk grondplan van de kerk © Plannen getekend door Langerock, kopieën bewaard bij het Agentschap Onroerend Erfgoed

1.

afb. 217:
H. Jozef met Jezus

2.

afb. 218:
H. Antonius
van Padua

3.

afb. 219:
H. Johannes
Berchmans

4.

afb. 215:
H. Isidorus

5.

afb. 216:
H. Gerardus Majella

6.

afb. 220:
Onze-Lieve-Vrouw
van Lourdes

7.

afb. 221: H. Barbara

8.

afb. 222: H.
Apollonia

9.

afb. 223: H. Odrada

10.

afb. 224: onbekend

11.

afb. 225: H.
Antonius van Padua

12.

afb. 226: Heilig
Hart van Maria

13.

afb. 227: Maria

14.

afb. 228: H.
Augustinus

15.

afb. 229:
H. Norbertus

16.

afb. 230: Maria

17.

afb. 231: Heilig
Hart van Jezus

18.

afb. 232: Maria
met kind

19.

afb. 233: Kruisbeeld

(7) Beeldenpatrimonium

Heiligenbeelden

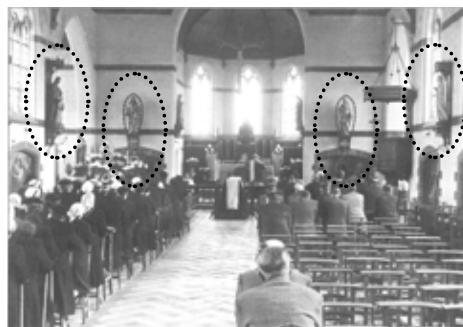
In de kerk zijn heel wat heiligenbeelden te vinden. Ze zijn gepresenteerd op bijpassende sokkels. Vele beelden bevinden zich nog exact op dezelfde plaats als op het einde van de 19de eeuw, wanneer ze geplaatst werden in de kerk. De spitsboogvensters van het schip worden langs beide zijden geflankeerd door een beeldenrij op consoles en in ook het koor en het transept werden verfraaid met enkele beeldhouwwerken. Van de reeks van tien gepolychromeerde heiligenbeelden⁶⁰ in het schip, zijn sommige op de sokkel gemerkt of gesigneerd met onder meer 'G (Gabriel?).H. Parentani Frs Bruxelles', andere met een zegeltje waarop een Antwerps handje prijkt.

Hoewel de meeste beelden bewaard bleven (zie lijst van de huidige beelden op linkerpagina), is de muurafwerking rondom de beelden in de loop der jaren aangepast. Een foto uit 1900 toont de oostzijde van de kerk. Hierop zijn drie beelden op consoles te zien, zonder bijkomende ornamentiek rondom de beelden. Een foto uit 1960 van de oostkant toont dan weer vier beelden die voorzien zijn van aankleding: de beelden van Jezus en Maria van het Heilig Hart kregen een cirkelvormige krans en de twee beelden aan weerszijden van het schip een houten baldakijn in neogotische stijl. Verder is er een ongedateerde foto van KIK-IRPA die waarschijnlijk te dateren is in de periode 1934 - 1960/1970 gezien de aanwezigheid van de kruisweg die na 1934 werd toegevoegd en de preekstoel die in de jaren 1960 of 1970 werd ontmanteld. Op de foto zijn de aureolen rondom de beelden van het Heilig Hart nog te zien maar de houten baldakijnen boven de beelden in het schip zijn verdwenen. Ze werden weggehaald omdat het interieur geschilderd werd maar werden nooit teruggeplaatst. Deze baldakijnen zouden van 1899-1900 dateren en zouden gemaakt zijn door Draulans en Sterckx.⁶¹ Ze zijn niet te zien op de foto uit ca. 1900, wat doet vermoeden dat ze niet meteen na vervaardiging geplaatst geweest zijn in de kerk.

Naast de heiligenbeelden is er een gepolychromeerde crucifix centraal boven het dienstaltaar. Op oude foto's zijn nog twee engelenbeelden te zien die geschonken werden door de familie August & Stans Van Camp - De Voght en de familie Jozef & Henrica van Asten - Seymens. Vandaag zijn deze niet meer aanwezig in de kerk.

afb. 235: De oorspronkelijke muurafwerking ca. 1900 © Heultje een dorp naar mijn hart, p. 282

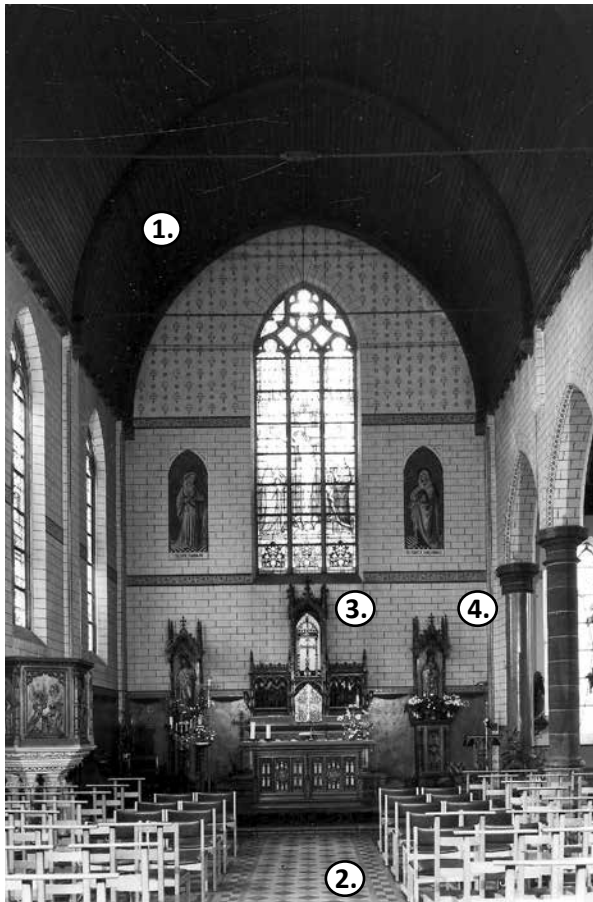
afb. 234: De kerk in 1960 met toevoeging van houten luifels en baldakijnen © 100 jaar parochie Heultje

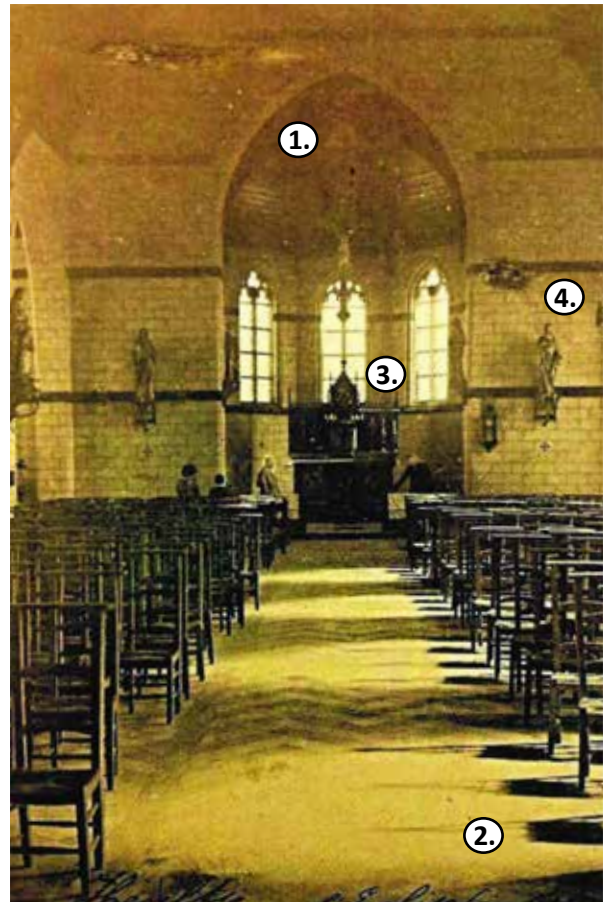
afb. 236: Het beeld van Sint-Barbara zonder baldakijn, onbekende datum © KIK-IRPA

60 100 jaar parochie Heultje: 55.

61 100 jaar parochie Heultje: 51.

afb. 237: Overzichtsfoto uit 1988 © KIK-IPRA

afb. 238: Overzichtsfoto uit 1900 © Heultje een dorp naar mijn hart

RUSTHUISKAPEL BORGLOON // SINT-CAROLUS BORROMEUSKERK >> GELIJKAARDIGE KENMERKEN

- ① Houten gewelven
- ② Keramische tegelvloeren in kleurrijke geometrische patronen
- ③ Hoofdaltaar in neogotische stijl
- ④ Beelden op gesculpteerde sokkels

①

②

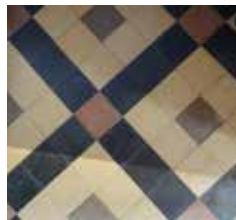
③

④

RUSTHUISKAPEL BORGLOON

SINT-CAROLUS BORROMEUSKERK

Architect Pierre Langerock heeft een uitgebreid oeuvre opgebouwd in de religieuze en de burgerlijke architectuur. Zowel in Westerlo als in Borgloon was hij een graag geziene ontwerper die meerdere gebouwen, zowel nieuwbouwprojecten als restauratieprojecten, gerealiseerd heeft in deze gemeenten. Om de kerk in Heultje te duiden binnen zijn oeuvre in de periode rond de eeuwwisseling wordt er een vergelijking gemaakt met de Rusthuiskapel te Borgloon. Deze kapel werd in Borgloon gebouwd in de periode 1909-1912. Het ontwerp dateert van 1908. Het betreft een zaalkerkje van zes traveeën onder een leien zadeldak dat gebouwd werd bij het ouderlingenhuis op de historische begijnhofsite, naast de oude Romaanse Graethemkapel.

Er zijn enkele parallellen te trekken tussen het ontwerp voor Heultje en voor Borgloon. De interieurafwerking is in beide nieuwbouwprojecten uitgewerkt met een sobere muurafwerking van schijnvoegen met decoratieve muurbanden. In Borgloon zijn deze fijn beschilderd met neogotische patronen in ton-sur-ton en is er een geschilderde lambrisering met trompe l'oeil toegevoegd van okerkleurige weefsels die in grote plooiën lijken opgehangen. In Heultje is de oorspronkelijke afwerking verdwenen en zijn er geen gegevens bekend over de afwerking van de muurbanden. Verder zijn er tegelvloeren van keramische tegels in gekleurde geometrische patronen en een ziende kap van grenenhout met smeedijzeren trekkers in beide gebouwen.

Het beeldhouwwerk en het vaste kerkmeubilair is op een meer gedetailleerde manier uitgewerkt in de rusthuiskapel. Vermoedelijk heeft het verschil van 10 jaar stijlevolutie zijn invloed gehad op het ontwerp. Zo zijn de altaren uitgewerkt met fijner ajourwerk en gesculpteerde en vergulde medaillons. Dit wordt ook duidelijk in de uitwerking van de glasramen die in de rusthuiskapel met kleurige neogotische decoraties en figuren verrijkt zijn. In de Sint-Carolus Borromeuskerk zijn de glasramen opgevat als sobere transparante vlakken met de loodstrips in ruitvormig patroon, omzoomd met een geblokte band van geel en rood glas. In totaal heeft de bouw van de rusthuiskapel zo'n 32.000 francs gekost voor ca. 425m² in 1912. Een tiental jaar eerder kostte de bouw van de parochiekerk in Heultje zo'n 80.000 francs voor ca. 700m².

Een aantal architecturale elementen komen terug in heel wat ontwerpen van Langerock, ingegeven door de tijdsgeest, door zijn eigen stijlontwikkeling en door de invloed van de Sint-Lucasneogotiek. Zo zijn de interieurs van beide gebouwen opgebouwd als een gelijkaardige typologie van gepolychromeerde beelden in neogotische stijl die op consoles gepresenteerd worden aan weerszijden van het schip. Het gebruik van een segmentboog bij een deuropening, die bovendien met enkele negblokken aan de voet geaccentueerd wordt, is eveneens karakteristiek. De Sint-Carolus Borromeuskerk is een geslaagd geheel van de neogotische vormentaal die Langerock hanteerde en die gebaseerd was op zijn opleiding als architect in de Sint-Lucastraditie, vermengd met de lokale Kempense bouwtradities. Voor Borgloon geldt dan weer dat de invloed van de Limburgse bouwtradities merkbaar was in de uitwerking van de architectuur.

RUSTHUISKAPEL BORGLOON

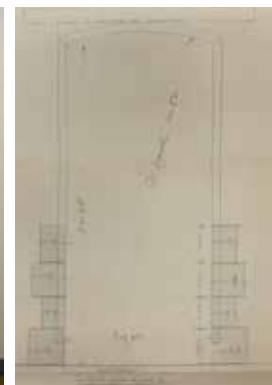

SINT-CAROLUS BORROMEUSKERK

afb. 239: Deuropening in de parochiekerk van Heultje met simili negblokken

afb. 240: Schets van een deuropening voor de rusthuiskapel met aanduiding van negblokken
© Rijksarchief Hasselt, Burgerlijke Godshuizen Borgloon

(1) Beschermingsbesluiten vanaf 2009 en voor 2015

Vanaf 2009 wordt er bij het Monumentendecreet van 1976 door de Vlaamse administratie een beleidskader cultuurgooderen gehanteerd. Omdat de definitie uit de decreetswijziging van 1999 het toelaat om zeer veel elementen en roerende goederen aan de bescherming te koppelen, werd het haast onmogelijk om objectief uit te maken wat nu precies deel uitmaakte van de bescherming en wat niet. Sinds 2009 moeten cultuurgooderen aan een aantal inhoudelijke criteria voldoen en uitdrukkelijk opgesomd zijn in het beschermingsbesluit of een bijlage bij het beschermingsbesluit. Die inhoudelijke criteria vormden de inspiratie voor de huidige definitie.

Wat betekent dit concreet?

De cultuurgooderen opgesomd in het beschermingsbesluit of in de bijlage bij het besluit, zijn mee beschermd. Alle andere roerende goederen zijn niet mee beschermd.

Wat betekent dit concreet voor de Sint-Carolus Borromeuskerk?

In het beschermingsbesluit wordt de interieurinrichting van de kerk aangehaald als een gaaf bewaard geheel met oorspronkelijk planconcept en oorspronkelijke inrichting. Volgend uitsnede uit het beschermingsbesluit is relevant (p. 2):

De *artistieke* waarde wordt omschreven als volgt:
De neogotische St.Carolus Borromeuskerk te Westerlo-Heultje (1896-1898) behield haar oorspronkelijk planconcept, een éénbeukige kruiskerk, uitgevoerd met een opvallend goede verhouding tussen de diverse volumes. Het interieur wordt gekenmerkt door een eenvoudig vanuit en in harmonie met het kerkgebouw bedacht geheel van binnenarchitectuur, afwerking, beeldhouwwerk en meubilair.

Omdat de omschrijving van het waardevolle geheel van binnenarchitectuur, afwerking, beeldhouwwerk en meubilair niet in detail uitgewerkt wordt in het beschermingsbesluit, wordt er geopteerd om in het beheersplan een uitgebreide lijst van cultuurgooderen op te nemen die onder deze omschrijving vallen. Aangezien de inrichting in sobere neogotische stijl van de kerk sinds de constructie minimale wijzigingen heeft ondergaan, valt het grootste deel van de inrichting terug te brengen tot de oorspronkelijke bouwphase van 1897-1900.

Het gaat om:

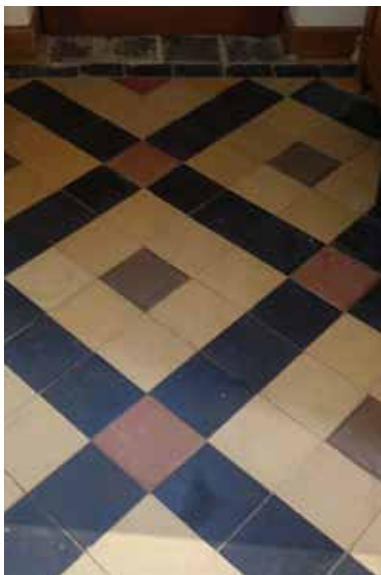
- De houten ziende kap met metalen trekstangen
- De vloer- en muurafwerking
- Het beeldenpatrimonium, waarvan het grootste gedeelte bestaand uit heiligenbeelden op bijbehorende sokkels
- Vast kerkelijk meubilair: altaren, biechtstoelen en kruisweg (geschilderd door Hippoliet De Clerck)
- Los kerkelijk meubilair: doopvont, preekstoel en communiebank

afb. 241: Zicht op het koor, ca. 1900 © Heultje een dorp naar mijn hart, p. 282

afb. 242: Zicht op het koor in 2019

(1) Exterieur*Dakbedekking*

- Verspreid zijn er leien beschadigd of verdwenen met mogelijk vochtindringing tot gevolg.
- De dakaansluitingen zijn over het algemeen in een goede staat.
- Het opgaand muurwerk is over het algemeen in een redelijke staat met op sommige plaatsen weggezakte of verschoven loketten en loodslabben.
- Op sommige plaatsen is het steenwerk van de schoorstenen licht ingescheurd.
- De loden muts van de topbekroning sluit niet optimaal aan met de kraag onderaan het kruis.
- Er zijn ladderhaken voorzien die voldoen aan de Europese norm EN517. Enkele ladderhaken werden slecht bevestigd.
- De regenwaterafvoer is over het algemeen in een goede staat.

Buitenwerk

- De blauwe hardstenen dorpel van de toegangsdeur is gebarsten.
- De witte steen is over het algemeen in een goede staat. Het voegwerk is op sommige plaatsen uitgespoeld. Door spanningen ten gevolge van roest is één moneel aan zuidzijde sacristie ingescheurd.
- De ijzerzandstenen plint werd op sommige plaatsen hersteld met restauratiemortel en deze begint op sommige plaatsen los te scheuren.

Buitenschrijnwerk

- Het torenluik is algemeen in een redelijke staat.
- Het raam- en deurschrijnwerk, met inbegrip van de galmborden in de kerktoeren, is in een goede staat. Het schrijnwerk aan zuidzijde is licht verschaald en het venster in de zuidmuur van de toren is sterk verschaald.
- De glasramen zijn in een redelijke staat. Het ijzerwerk is roestig op verschillende plaatsen met schade tot gevolg, onder andere in de raambruggen, verankeringen en bindroedes.
- Een aantal glaasjes in de glasramen zijn weggevalen. Het glasraam in de westmuur van de toren is in goede staat.

Dakstructuur

- Enkele onderdelen die aangetast werden door de huisboktor, werden afgekapt en geïnjecteerd. Aan de oostzijde zijn er verdere aantastingen van het hout zichtbaar. De zolders boven transept en koor zijn niet toegankelijk.

(2) Interieur*Structuurelementen*

- Over het algemeen zijn de binnenwanden, vloeren, gewelven en funderingen in een goede staat, voor zover waarneembaar. Enkele vloerbalken in de toren werden behandeld tegen de huisboktor.

Vaste interieurafwerking

- Het pleisterwerk is over het algemeen in een goede staat met hier en daar een lichte inscheuring zoals ter hoogte van de deur van de sacristie en aan de verankering van de ijzeren borstwering bij één van de kruiswegstaties.
- De keramische tegelvloeren zijn over het algemeen in een goede staat met hier en daar een beschadigde tegel.
- De houten onderdelen zoals de trap in de toren en de klokkenstoel zijn in een goede staat.

afb. 244: Zijgevel west en voorgevel

afb. 243: H.Hart beeld

afb. 251: Detail voorgevel

afb. 249: Detail muizentand, detail schrijnwerk, detail zijgevel west

afb. 250: Achtergevel met recente aanbouw ten oosten

afb. 248: Zicht op schip en koor vanuit het doksaal

afb. 246: Recente bijbouw ten oosten van oorspronkelijk gebouw

afb. 247: Recente bijbouw ten oosten van oorspronkelijk gebouw

03.03 PAROCHIEHUIS / DE MERODEZAAL

03.03.01 EXTERIEUR

(1) Voorgevel

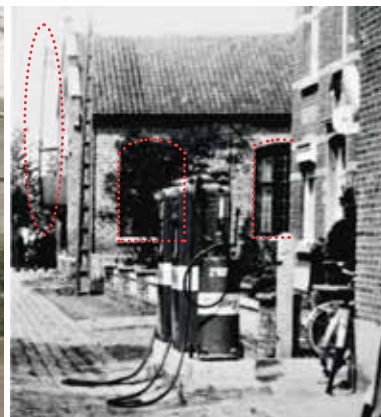
Baksteenbouw van zes op drie traveeën en één bouwlaag. De kopgevel die uitsteekt op het dorpsplein, is rijker uitgewerkt als tuitgevel met tussen de lisenen besloten spaarvelden, bovenaan uitgewerkt met boogfries eindigend op kraagsteentjes, met verwerking van blauwe hardsteen voor de kraagstenen, dekstenen van aandaak, afzaat van plint en boog- en hoekstenen van segmentboogvormige inkom waarbij het voormalige afdak in de vorm van een houten zadeldakje vervangen werd door een glazen luifel.

Tenslotte is er centraal een rondboognis voorzien met een afgeschuinde

geprofileerde natuurstenen sokkel waarop een beeld van het Heilig Hart van Jezus. Gelijkaardige beelden van het Heilig Hart zijn te vinden op het dorpsplein en in de kerk. Op de lisenen werd buitenverlichting aangebracht die naar boven en onder oplichtten. Op de hoekpenant tussen voorgevel en westgevel zijn vier restanten van een metalen houder te zien. Op de oude foto uit 'Heultje een dorp naar mijn hart' (zie afb. 253 op pagina 95) is een vlaggenstok of antenne zichtbaar op deze locatie.

afb. 252: De verdwenen houten luifel boven de inkomdeur © Delcampe, 1969

afb. 253: Zicht op twee oude raamopeningen en de vlaggenstok/antenne © Heultje een dorp naar mijn hart

Ten oosten van het oorspronkelijke gebouw werd in de jaren 1970 een nieuwe constructie van één bouwlaag gebouwd. De aanbouw werd opgetrokken op basis van een betonconstructie. De oorspronkelijke raamopeningen aan oostzijde werden dichtgemetseld en er werd een nieuwe doorbreking voorzien die de verbinding maakt tussen het oorspronkelijke en het nieuwe gebouw. De voorgevel van de aanbouw bestaat uit een langgerekte bepleisterde en geschilderde muur met helemaal links een rechthoekige deuropening en midden rechts twee rechthoekige raamopeningen op dezelfde hoogte als de deuropening.

(2) Zijgevels west en oost

De langsgevels in baksteenmetselwerk zijn uitgewerkt met rechthoekige spaarvelden voorzien van een getande baksteenlijst. Oorspronkelijk waren er aan beide langsgevels grote segmentbogige vensters voorzien. Vandaag zijn deze verbouwd tot rechthoekige raamopeningen wat betreft de westgevel of gedicht wat betreft de oostgevel. Bij de recente restauratiecampagne werden blauwe hardstenen lekdrempels aangebracht op de bakstenen afzaat van de plint aan westzijde.

(3) Achtergevel

De blinde achtergevel in baksteenmetselwerk heeft twee vierkante zwarte verluchttingsroosters. De later toegevoegde haakse aanbouw werd gebouwd met gesmoorde bakstenen en heeft een plat dak. Bij de laatste renovatiewerken werden de gevels gereinigd en heringevoegd.

(4) Raam- en deurschrijnwerk

Alle raam- en deurschrijnwerk werd volledig vernieuwd bij de meest recente restauratiecampagne. Er werd geopteerd voor dubbel beglaasd schrijnwerk met lichtgroene aluminium profielen en nieuwe vensterbanken. Dit werd geïmplementeerd in zowel het oorspronkelijke gebouw als de aanbouw. Ook de binnendeuren werden recent vernieuwd. Er is geen oorspronkelijk schrijnwerk meer bewaard.

afb. 257: Recente bijbouw ten oosten van oorspronkelijk gebouw

afb. 255: Zicht richting het westen van schip en westbouw

afb. 254: De assymetrische tochtsas

afb. 256: Zicht op doorgang naar recente aanbouw

(5) Dakbedekking en regenwaterafvoer

Het dak werd recent gerenoveerd. Het gaat om een zadeldak met daknok haaks op het dorpsplein, met rode mechanische pannen. Hanggoten en zinken regenwaterafvoeren zorgen voor de afvoer van het hemelwater.

03.03.02 INTERIEUR

Het gebouw kan betreden worden via een toegangsdeur langs de aanbouw en langs de grote oorspronkelijke inkomdeur in de oude voorgevel. Het interieur onderging grondige veranderingen vanaf de jaren 1970 tot nu waardoor er vandaag nog maar weinig oorspronkelijke elementen bewaard gebleven zijn. Het oorspronkelijke gebouw werd binnenin helemaal opengetrokken tot één grote ruimte. Tussen de vijfde en laatste travee bleef een boogvormige doorgang bewaard. Het muurwerk van de boogaanzet tot aan het plafond is niet gepleisterd. Het oorspronkelijke gebouw bestaat uit één grote vernieuwde ruimte die aansluit op de nieuwere aanbouw met een afsluitbare nevenruimte met bar. Achter de ruimte met bar en zitplaatsen zijn er nog enkele dienstruimtes en sanitair voorzien.

Circa 2003 werd de zaal volledig gerenoveerd onder leiding van architect Eddy Maes uit Westerlo. De hele interieurafwerking werd vernieuwd: een nieuwe tegelvloer over de volledige vloeroppervlakte van het gebouw, de muren werden geschilderd en er werd een assymetrische beglaasde tochtsas voorzien aan de oorspronkelijke toegangsdeur in de voorgevel. Ook de verwarmingsinstallatie werd vernieuwd. Het plafond bestaat uit een zwevende balkenconstructie met metalen trekkers, afgewerkt met geperforeerde stalen platen die bovenaan bedekt werden met isolatiemateriaal. .

afb. 259: Zicht op de Lourdesgrot

afb. 258: OLV beeld

afb. 262: Detail hekwerk

afb. 260: Zicht op de tuin

afb. 261: Calvarieberg

afb. 263: Luchtfoto van de tuin (perceel aangeduid met rode stippellijn) met aanduiding van de Calvarieberg, de Lourdesgrot, de paden en open ruimtes, het gazon en de verschillende bomen die de open ruimte omringen

De tuin is een langgerekt met gras begroeid perceel dat ingericht is als park met paadjes van aangestampte aarde en begroeiing aan weerszijden. Er zijn een aantal oude bomen op te merken: centraal op het gazon een kastanje en verder verschillende platanen, linde en beuk. Het perceel van de tuin is aan de randen ingesloten door begroeiing, centraal is er een open zone. Enkele coniferen groeien aan de oostzijde van de tuin, deze passen niet bij de erfgoedwaarde.

Aan de noordzijde bevindt zich een aansluitende omhaagde bidtuint met Lourdesgrot uit 1954. In zuidoostelijke hoek is er de beeldengroep van de Calvarie op een brede voet, aan de voorzijde afgewerkt met blokken van graniet. De beeldengroep bestaat uit Christus aan een kruis van kunstbeton, Maria en Johannes, allen witgeschilderde stenen beelden. De beelden vertonen mosvorming en de witte verflaag bladdert af. Een grondig onderhoud van de beelden is noodzakelijk. In de tuin bevindt zich verder nog een sokkel met het beeld van pastoor Hellemans (1961).

De Lourdesgrot van imitatierotsen in kunstbeton, vervaardigd door de firma Janssen en Zonen uit Westmeerbeek, trekt de aandacht in de tuin. De grot heeft een altaar- en beeldennis met een witgeschilderd Onze Lieve Vrouwebeeld met een opschrift eronder. Verder is er een witgeschilderd altaar. De Lourdesgrot is in een goede bouwfysische staat en wordt regelmatig onderhouden. De grot is afgesloten met een eenvoudig witgeschilderd ijzeren hekje met initialen AVM. Er zijn twee betonnen zitbanken van recente makelij.

afb. 264: Luchtfoto 2013 - 2015 © Geopunt

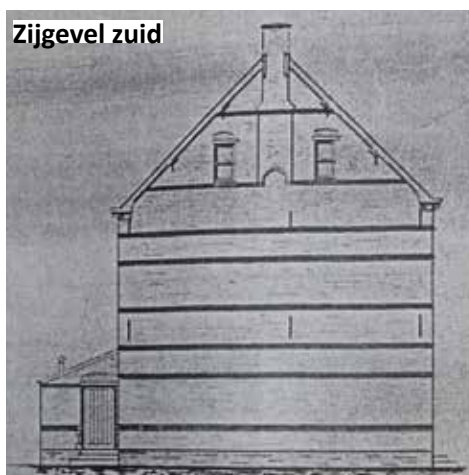

afb. 265: Schematische aanduiding van de verschillende zones van de tuin

62 Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: Parochiehuus [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41253> (geraadpleegd op 9 januari 2019).

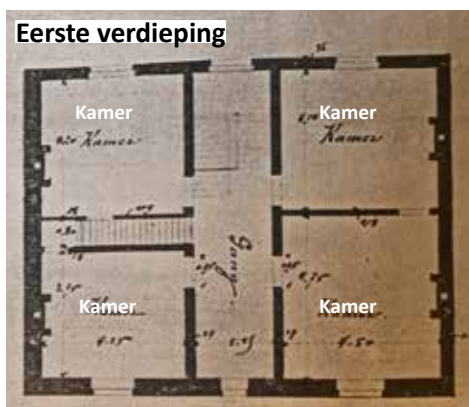
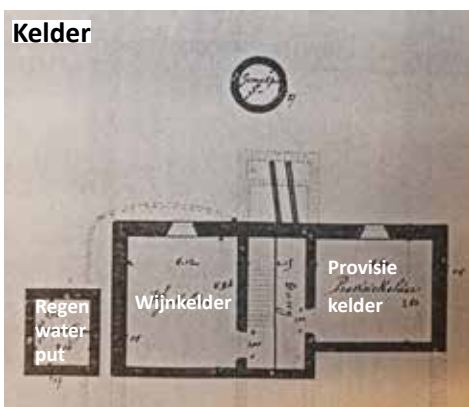
afb. 266: Links plan: voorgevel
afb. 267: Rechts plan: achtergevel
© Plannen getekend door Langerock, kopieën bewaard bij het Agentschap Onroerend Erfgoed

afb. 268: Links plan: zijgevel langs noordzijde
afb. 269: Rechts plan: zijgevel langs zuidzijde
© Plannen getekend door Langerock, kopieën bewaard bij het Agentschap Onroerend Erfgoed

afb. 270: Links plan: snede doorheen de traphal en sanitaire ruimte
afb. 271: Rechts plan: gelijkvloers
© Plannen getekend door Langerock, kopieën bewaard bij het Agentschap Onroerend Erfgoed

afb. 272: Links plan: kelder
afb. 273: Rechts plan: eerste verdieping
© Plannen getekend door Langerock, kopieën bewaard bij het Agentschap Onroerend Erfgoed

03.04 PASTORIE

03.04.01 INLEIDING

De pastorie is een vrijstaand dubbelhuis van drie travéeën en twee bouwlagen onder een zadeldak met de daknok evenwijdig aan de straat. Het is gebouwd in een neotraditionele stijl en is gelegen aan de westelijke zijde van het dorpsplein recht tegenover de kerk. Een gevelsteen naast de inkom verwijst naar de eerstesteenlegging op 1 oktober 1896. De pastorie werd gebouwd voor de toenmalige pastoor Veraart. Vandaag is de pastorie in gebruik door verschillende partijen en wordt deze voornamelijk ingezet als bureau- en vergaderruimte. Het gebouw wordt niet meer als woonhuis gebruikt.

afb. 274: Gedenksteen naast de voordeur van de pastorie

03.04.02 OORSPRONKELIJKE PLANNEN

De oorspronkelijke plannen en het bestek zijn bewaard gebleven. Hieruit blijkt dat er oorspronkelijk geen langwerpige aanbouw aan zuidzijde voorzien was. Er was wel een bijbouw van beperkte afmetingen en van één bouwlaag tegen de achtergevel voorzien. Deze bijbouw was bedoeld om de WC, die toen erg modern was, af te scheiden van de andere ruimtes van de woning. Via een doorgang kon het hoofdgebouw langs de achtergevel betreden worden; de doorgang leidde naar de WC aan de linkerzijde en naar de woonruimtes aan de rechterzijde. Toen de bouw van de pastorie reeds aangevangen was in 1896, kwam er een aanvraag voor het bouwen van enkele aanhorigheden wegens de eerder beperkte oppervlakte van de pastorie.

De plannen van deze aanbouw werden eind 1896 goedgekeurd door de provinciale bouwmeester en zo kon de constructie van het bijgebouw meteen een aanvang nemen na de bouw van de pastorie. Het lijkt erop dat het ontwerp van de oorspronkelijke kleine uitbouw die voorzien was tegen de achtergevel, gerecupereerd werd in de uitvoering van het uiteindelijke bijgebouw aan zuidzijde: een gemetste constructie met lessenaarsdak, één centraal venster in het ene muurvlak en een deuropening met drie blauwe hardstenen traptredes in het andere vlak. Het toegevoegde bouwvolume onder lessenaarsdak was nog niet voldoende om alle gewenste functies, met name een achterkeuken of moos, een bakhuis, een stal en een kolenkot, in onder te brengen en om die reden werd een bijkomend gedeelte gebouwd met zadeldak.

afb. 275: Luchtfoto 2013-2015 © Geopunt

Legende

- > Bouw volgens plannen Langerock
- > Eerste uitbreiding
- > Tweede uitbreiding
- > Doorgang met WC volgens oorspronkelijke plannen maar vermoedelijk nooit uitgevoerd

afb. 277: Voorgevel

afb. 276: Beeld van de Goede Herder

afb. 283: Verluichtingsrooster en luikhaak

afb. 281: Aanbouw

afb. 284: Zijgevel noord

afb. 282: Luchtfoto 2013-2015 © Geopunt

afb. 278: Zuidgevel met recentere aanbouw

afb. 279: Schoorsteen bijgebouw

afb. 285: Schoorstenen hoofd

afb. 280: Aanbouw met lessenaarsdak

(1) Dakbedekking en regenwaterafvoer

Het hoofdgebouw bestaat uit een zadeldak met nok evenwijdig met de straat en bedekt met de blauwgrijze leien uit de steengroeve van Herbeumont, afmeting van 0,27m x 0,10m. Zinken bakgoot met kunststof regenwaterafvoerpijpen. Oorspronkelijk waren er twee platte dakvensters in eikenhout voorzien, eentje in het dakvlak van de voorgevel en eentje in de achtergevel. Aan de huidige dakstructuur te zien zijn deze dakvlakvensters waarschijnlijk nooit uitgevoerd. Witgeschilderde houten kroonlijst met geprofileerde modillons en gekrulde ijzeren goothaken. Aan de zijgevels is er een overkragende en witgeschilderde houten windveer, ondersteund door telkens vier houten hoekjes. Op de hoeken van het dak zijn twee opgemetste schoorstenen. Het licht uitspringende metselwerk van de schoorstenen loopt door in het muurvlak. Het metselwerk van de schoorstenen loopt onderaan uit op een gemetste ontlastingsboog en is afgewerkt met kraagsteentjes en dekstenen uit blauwe hardsteen. Tevens werd er een kruis in witte baksteen ingemetseld. Dit is hetzelfde materiaal als de muurbanden.

De dakbedekking van de aanbouw bestaat uit twee delen: een pannen lessenaarsdak tegen de zuidgevel van het hoofdvolume en een verdere uitbouw onder pannen zadeldak (Vlaamse aardewerken holle pannen met afgeronde nokpannen). Voordien was de bijbouw met lessenaarsdak bedekt met golfplaten. Het dak werd afgewerkt met gecementeerde windveren zowel aan het lessenaarsdak als aan het zadeldak. Een gemetste schoorsteen bevindt zich in het zuidelijke dakvlak van het lessenaarsdak. Tenslotte zijn er hanggoten met kunststof regenwaterpijpen.

(2) Voorgevel

Het hoofdvolume bestaat uit een lijstgevel van verankerd baksteenmetselwerk van Boomse Papensteen op dito plint met omlopende muurbanden met overwegend witte baksteen met details van rode baksteen. Het opgaand metselwerk heeft open voegen. Enkele details zijn uitgevoerd in natuursteen van Ramsel. Elke bouwlaag is verankerd met telkens vier ankers met deels gekrulde trekker. Er zijn vijf rechthoekige muuropeningen voor vensters, allen met afgeschuinde dagkanten en afgeschuinde blauwe hardstenen lekdrempels en dito lateien onder een gemetste ontlastingsboog met erboven een platte laag van witte baksteen. Centraal in de gevel is er een deuropening met bovenlicht, met bovenaan latei met afgeplatte accoladebooginsnijding, kraagstenen en afgeschuinde blauwe hardstenen lekdrempel. De opening is aan beide zijden onderaan afgeboord met drie blauwe hardstenen hoekstenen. Rechts naast de voordeur is er een beeldnis met geprofileerde console in natuursteen en latei met maaswerk in neogotische stijl. Beeld van de Goede Herder (*zie afb. 276 op pagina 102*). Verder zijn er naast de voordeur twee ingewerkte natuurstenen details: links een opening voor de trekbel, rechts een gedenksteen ter ere van de eerstesteenlegging. Gelijkaardige gevelordonnantie in de achtergevel.

(3) Zijgevel noord

Het baksteenmetselwerk van deze gevel is opgebouwd zoals de voorgevel met doorlopende muurbanden rondom het hele gebouw en dito plint met cementmortel gevoegd. Er zijn drie grote rechthoekige muuropeningen voor de vensters en twee kleinere zoldervensters, allen met afgeschuinde blauwe hardstenen lekdrempels en dito lateien onder een gemetste ontlastingsboog met erboven een platte laag van witte baksteen. De dagkanten van de vensters in de gelijkvloerse bouwlaag zijn niet afgeschuind, die van de kleine zoldervensters wel.

(4) Zijgevel zuid met berging en schuur

De zuidelijke zijgevel is op dezelfde manier opgebouwd als de voorgevel en zijgevel noord. De muur is grotendeels blind met uitzondering van twee kleinere raamopeningen ter hoogte van de zolderverdieping. Tegen de zuidelijke zijgevel werd een haakse aanbouw van één bouwlaag gebouwd, bestaande uit twee bouwvolumes die in verbinding staan met elkaar. Er zijn enkele bouwsporen en hoefijzervormige ankers waar te nemen. Er zijn segmentbogige raam- en deuropeningen met gemetste ontlastingsbogen of strekken in elk muurvlak.

afb. 289: Zicht richting het westen van schip en westbouw

afb. 288: Deurschrijnwerk

afb. 293: Raamschrijnwerk

afb. 290: Zicht op noordmuur van aanbouw

afb. 287: Zicht op de tuin richting het oosten

afb. 286: Schrijnwerk in de kopse gevel van de aanbouw

afb. 291: Zicht op de tuin richting het noorden

afb. 292: Eén van de twee voortuinperken voor nieuwe aanplanting

(5) Achtergevel

De achtergevel is op een gelijkaardige manier opgebouwd als de voorgevel, met hetzelfde materiaalgebruik maar met een andere ritmering van de muuropeningen. De grootste verschillen zijn de raamopeningen die groter zijn en de deuropening zonder bovenlicht. Er zijn vijf raamopeningen met bovenaan telkens een afgeschuinde latei en lekdrempel, beiden uit blauwe hardsteen. De opening van de achterdeur heeft net als de voordeur een latei met afgeplatte accoladebooginsnijding, kraagstenen en een afgeschuinde blauwe hardstenen lekdrempel. De opening is aan beide zijden onderaan afgeboord met drie blauwe hardstenen hoekstenen. Het achterste gedeelte is onderkelderd (zie plannen). Er zijn drie getraliede, met blauwe hardsteen omlijste keldervensters in de plint. Acht ankers met half gekrulde trekkers verankeren de gevel.

(6) Raam en deurschrijnwerk

Het raam- en deurschrijnwerk is overwegend oorspronkelijk en vervaardigd uit een combinatie van grenenhout en eikenhout: eiken onderdorpels en grenen vensterbladen op eiken blokken genageld. De ramen werden oorspronkelijk met drie lagen olieverf beschilderd. Vandaag werd een synthetische verf gebruikt in een witte tint. Enkele ramen en luiken werden in een groene tint geschilderd. Centraal in de voorgevel is er de inkomdeur met koperen kruk, lateiconsooltjes en een drieledig bovenlicht. Het raam is getralied met getorste en geornamenteerde spijlen. Het meest voorkomende type is het zeslichtvenster. Boven de voordeur is er een enkelvoudig venster met drie glasvlakken: twee onder het kalf en één erboven. In de achtergevel is er één groot negenlichtvenster met grote rechthoekige glasvlakken boven het kalf.

De ramen van de gelijkvloerse bouwlaag zijn beluikt. De slagvensters of luiken in grenenhout hebben springsloten en een sleutel. Het schrijnwerk is eenvoudig met als enige versiering een sober geajoureed patroon in de bovenste gedeelte van het luik. De ramen sluiten met spanjoletten. Enkele ramen op de eerste verdieping zijn vernieuwd.

afb. 295: Deurschrijnwerk aanbouw

afb. 294: De tuin met beplanting van loofbomen en betonnen afsluiting ten noorden (grijze lijn), beplanting van bomen ten zuiden van het gebouw, gazon ten westen en aangelegde voortuin met haagbeuk (groene lijn) ten oosten

(7) Tuin

Het perceel is aan de straatzijde afgesloten met een volle haagbeuk, die mogelijk tot de oorspronkelijk aanplanting behoort en een ijzeren poort tussen dito hekpijlers met bolornament. De voortuin was aangelegd met buxus omzoomde perken tot de lente 2019: de aanleg werd verwijderd omwille van aantasting door de buxusmot en wordt vervangen door het type 'ilex crenata' Green Hedge' of Japanse hulst. Deze heraanplant zal het structurerende en beeldbepalende karakter van de buxus vervangen en de erfgoedwaarde van de voortuin opnieuw versterken.

De achtertuint is karakteristiek voor de aanleg van een pastorietuin en bestaat uit gazon, omringd met beplanting van bomen ten noorden en ten zuiden van de pastorie.⁶³ Een lage haag van conifeer scheidt de achtergevel van de tuin. Het gedeelte van de bomen begint te verwilderen. Een dergelijke verruiging verstoort de erfgoedwaarde van de tuin. De typische haag werd aan de kant van de Pastorijstraat vervangen door een betonnen afsluiting die afbreuk doet aan de erfgoedwaarde. Enkele gietijzeren deksels zorgen voor de dichting van de regen- en rioleringsputten.

63 Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Pastorie van Heultje [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41256..>

afb. 298: De centrale gang van de pastorie

afb. 297: Paneeldeur

afb. 303: Trappaal

afb. 299: De troggewelven van de kelder

afb. 296: Rolluik eerste verdieping tussen de trap en de overloop

afb. 302: Doorlopende ruimtes gelijkvloers

afb. 300: Dakconstructie

afb. 301: Calvarieberg

(1) Gelijkvloers

De ruimtelijke configuratie van het interieur is bewaard gebleven maar heel wat oorspronkelijke interieurelementen zijn verloren gegaan door verbouwingen uit het verleden. De gelijkvloerse verdieping bestaat uit een centrale gang met links en rechts telkens twee vertrekken, rechts aaneengeschakeld met een eikenhouten geprofileerde omlijsting tussen de eetzaal en de naastliggende ruimte. De ruimtes zijn eenvoudig met vlak plafond, marmeren schouwen en geschilderde vlakke muren met plint. De gang is afgewerkt met een hoge geschilderde lambrisering met plint en sierlijstje⁶⁴. Tegen de achtergevel bevindt zich een beukenhouten bordestrap met gedraaide balusters en kolommen en konkel in gepolijste blauwe hardsteen. Eronder een afkasting met trap naar de kelder. De geblokte binnendeuren uit pitchpine met koperen krukken zijn nog oorspronkelijk. De vloeren van het gelijkvloers waren volgens het oorspronkelijk bestek uitgevoerd uit plavuizen van Jurbize of Chimay, geplaatst in cementmortel, maar zijn vandaag bekleed met balatum.

(2) Eerste verdieping

De bordestrap leidt naar de eerste verdieping met dezelfde ruimtelijke configuratie als het gelijkvloers; een centrale gang met telkens twee kamers aan weerszijden. De overloop kan afgesloten worden door een houten rolluik in een houten omkasting. Tussen de twee ruimtes aan zuidzijde werd een zoldertrap voorzien. Eén van de ruimtes herbergt sanitaire voorzieningen. Dit is een latere toevoeging gezien deze niet was voorzien in de oorspronkelijke plannen.

(3) Kelder

Een eikenhouten steektrap zonder stootboorden onder de bordestrap leidt naar de kelderverdieping die een kleinere oppervlakte beslaat dan de hogere bouwlagen. De trap komt uit in een gang met aan weerszijden telkens één ruimte met troggewelven en muren van witgeschilderd baksteenmetselwerk. De muren werden gecementeerd tot ongeveer een meter hoog. Schabben werden ingemetseld in de muren. De ruimtes hebben keldergaten met een roostering. De vloer bestaat uit Boomse klampsteen en werd licht gecementeerd.

(4) Zolder

De zolder is bereikbaar via een eenvoudige houten steektrap aan de zuidzijde van het gebouw. De ruimte met een vloer van osb-platen is open met uitzondering van één rechthoekige ruimte opgebouwd uit een houten kader met gyproc beplating. Deze functioneert als opslagplaats en werd in de noordwestelijke hoek van de zolder geplaatst. Enkel binnen de afbakening van deze ruimte werd het dak geïsoleerd. Hier worden allerlei religieuze onderdelen bewaard in houten opslagrekken, waaronder heiligenbeelden en kandelaars. De dakconstructie is zichtbaar en is opgebouwd uit grenenhout en getrokken ijzer voor de poutrels. Er werden enkele verstevigingen uitgevoerd: aan enkele gordingen aan oost- en westzijde en aan enkele spanten aan oostzijde. Ook werden delen van de beplanking vervangen. Het raam- en deurschrijnwerk is nog oorspronkelijk.

(5) Berging en schuur

De pastorie werd uitgebreid met twee aanbouwen; een klein volume dat dienstdoet als bijkeuken annex berging en één langwerpig volume. De inrichting is eenvoudig met vlak gepleisterde muren en betegelde vloeren. De zolder van het schuurvolume heeft een plankenvloer.

64 Volgens de Inventaris Bouwkundig Erfgoed was de lambrisering beschilderd met een houtimitatie. Het is niet duidelijk of deze afwerking oorspronkelijk was. Deze informatie dateert van 2009. Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Pastorie van Heultje [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41256> (Geraadpleegd op 04-06-2019).

(1) Exterieur*Dakbedekking*

- Het dak en de goten kunnen vanop een ladder geïnspecteerd worden maar er zijn geen permanente veiligheidsvoorzieningen zoals ladderhaken of ankerpunten.
- Er zijn enkele leien beschadigd, weggevallen of uitgezakt met beperkte vochtindringing tot gevolg.
- Enkele nokbeugels zijn weggevallen. Centraal van het dak is een loodslab (ter hoogte van de roedenbudel), voor zover zichtbaar in de zolder, beschadigd met vochtindringing tot gevolg.
- Aan beide schoorstenen is de mortelvoeg met verschillende ingeslepen loodloketten weggevallen.
- Aan de westelijke loodaansluiting van de oostelijke schoorsteen scheurt de mortelvoeg los en is een deel van het lood weggescheurd met vochtindringing tot gevolg.
- Voor zover zichtbaar vanop afstand is het lood niet verankerd met krammen of loodproppen waardoor er lood zal wegvallen.
- Er is slechts één daalleiding aanwezig waardoor de bliksemafleidingsinstallatie niet voldoet aan de Europese richtlijn CE 62305, verplicht sinds 2009.

afb. 306: Vochtindringing in de bakgoot

afb. 310: De kroonlijst

afb. 307: Verschaald houtwerk

afb. 308: Plint met uitgespoelde voegen

afb. 305: Algemeen achterstallig onderhoud van het schrijnwerk

afb. 304: Gebroken glas

afb. 309: Verschaald hout

- De bevestigingen in de leibedekking zijn niet voorzien van een dichting.
- De gevelleiding hangt grotendeels los.
- Het zink van de westelijke goot, wat binnen de meter afstand valt van de installatie, werd niet mee gekoppeld waardoor er bij blikseminslag vonkoverslag kan ontstaan wat brandgevaarlijk is.

Houten dakstructuur

- Enkele onderdelen die aangetast werden door de huisboktor, werden afgekap en geïnjecteerd. Aan de oostzijde zijn er verdere aantastingen van het hout zichtbaar. De zolders boven transept en koor zijn niet toegankelijk.

Buitenwerk

- De ijzeren ankers en diefijzers vertonen beginnende roestvorming.
- De ankers aan de zuid- en westzijde van het hoofdgebouw zijn roestig.
- Het voegwerk van het hoofdgebouw is op verschillende plaatsen uitgespoeld: Het voegwerk aan de noordkant net boven het maaiveld, aan de oostkant een zone onderaan de gevel, ten zuiden onderaan de gevel
- Het voegwerk van de bijgebouwen is eveneens op enkele plaatsen uitgespoeld.
- Het steenwerk van de raamdorpel van het schuurlvolume is beschadigd door vocht en vorst.
- De deurdorpels van het hoofdvolume zijn gescheurd met vochtindringing tot gevolg.
- De westgevel van het schuurlvolume is begroeid met klimop. Deze loopt tot op de pannen. De takken kunnen achter pannen groeien en pannen wegdrücken.

Buitenschrijnwerk

- Het schilderwerk is sterk verschaald, vertoont craquelures en bladert op verschillende plaatsen sterk af. Dit zowel wat betreft het raam- en deurschrijnwerk, de buitenluiken als de houten bakgoten.
- De stopverfaanwerking met de beglazing komt op verschillende plaatsen los, waardoor er vocht achter kan, met inrotten van het houtwerk tot gevolg.
- Aan het hoofdgebouw zijn verschillende ramen op de benedenverdieping vastgeschilderd.
- Waar het schilderwerk sterk is afgebladerd is het houtwerk sterk verweerd of ingerot.
- Aan de westzijde van het schuurlvolume is er aan een raam glas beschadigd en er is een glas weggefallen. Aan dezelfde gevel komt de beplanking van het luik los waardoor er planken kunnen wegvallen. Het hang- en sluitwerk is sterk roestig. Het luik staat open maar kan gezien de zolder niet meer toegankelijk is, niet vergrendeld worden.
- Enkele ramen aan de oostkant van het hoofdgebouw en de deur van de berging sluiten niet winddicht af.
- Een raam in de zuidelijke topgevel kan niet meer geopend worden.
- Van enkele ramen van het hoofdgebouw is het sluitsysteem beschadigd.
- Aan een aantal luiken zijn de scharnieren/bouten in het raakvlak/houtwerk roestig waardoor er losgedrukt worden of er houtwerk barst.
- Het inwendig deel van het sluitsysteem van de luiken is roestig waardoor stroef.
- Aan het hoofdgebouw is het sluitsysteem van het noordelijk luik aan de voorgevel en het westelijk raam aan de noordgevel door sterke roestvorming beschadigd.
- Aan westzijde van het hoofdgebouw zijn de ijzeren sierbeugels van de kroonlijst roestig.

(2) Interieur

Zolder schuurlvolume

- Het luik naar de zolder is niet meer bereikbaar vanwege een verlaagd plafond. Het sluitwerk van het gevelluik is beschadigd.

Zolder hoofdgebouw

- In de zolder liggen vleermuizen uitwerpselen.
- De kaarsenhouder is aangetast door actieve kleine klopkever.

afb. 312: De voorgevel van het voormalige klooster

afb. 311: Zijgevel zuid

afb. 317: Achtergevel

afb. 313: Detail van de achtergevel

afb. 318: Zijgevel noord

afb. 316: Bouwspoor van een aanbouw aan de achtergevel

afb. 314: Bijgebouw

afb. 315: Zicht op de achtergevel van het klooster met bijgebouw

Het klooster is een vrijstaand dubbelhuis in een neotraditionele bouwstijl met neogotische inslag. Het bestaat uit drie traveeën en twee bouwlagen onder haaks op elkaar gestelde leien zadeldaken met dakkapellen. Het gebouw is opgetrokken uit een combinatie van verankerde bakstenen lijst- en trapgevels op een bakstenen plint. Er werd gebruik gemaakt van blauwe hardsteen voor verschillende onderdelen: puilijst, kordons, (tussen)dorpels, kraagstenen, omlijstingen, afzaat en negblokken van plint. Er wordt tevens gebruik gemaakt van vormstenen gecombineerd met een donkerder gekleurde baksteen voor de omlopende muurbanden en decoratief gebruik van metselwerk. Ook het gebruik van zandsteen komt op verschillende plaatsen terug zoals de hoekstenen. Een houten kroonlijst rust op modillons.

De voor- en achtergevel zijn gemarkeerd door een licht uitspringende trapgevel. De voorgevel bestaat uit een fraai uitgewerkte inkom onder een rechthoekige erker met een leien dakje. De achtergevel heeft een kleine haakse uitbouw.

Op vlak van schrijnwerk wordt er afgewisseld tussen pseudo-kruisvensters en klooster- en bolkozijnen met segmentbogige bovenlichten onder een met een donkerdere baksteen afgelijnde ontlastingsboog. In de voor- en zijgevel (zuiden) is het originele schrijnwerk vervangen door pvc-schrijnwerk met simili kleinhout en rolluiken, uitgezonderd de gekoppelde drielobbig uitgewerkte spitsboogvenstertjes van de erker. Een blauwe hardstenen trap met bordes en smeedijzeren leuning leidt naar de korfbogige inkom met bekronende geblokte omlijsting onder een oorspronkelijk tweedelig en sierlijk gesmeed getralied bovenlicht dat bewaard bleef. De voordeur werd vernieuwd in pvc-schrijnwerk.

In de achter- en zijgevel (noorden) bleef het origineel houten schrijnwerk met kleinhout bewaard. De ramen hebben een kalf en onderdorpel uit blauwe hardsteen. De keldervensters zijn volledig omlijst met blauwe hardstenen negblokken en hebben een metalen dwarsstang. De voorgevel is voorzien van een erker uitgewerkt met een segmentboogvormig gemetste vloerplaat met hoekstenen uit blauwe hardsteen steunend op zware dito consoles. Centraal situeert zich een symbolisch bas-reliëf met de spreuk *“christo in pauperibus”*.

In de achtergevel is er een korfbogige omlijsting met negblokken, afgesloten door een houten opgeklampte deur. Een kleine trappartij van afgeronde treden in blauwe hardsteen verbindt het grondniveau met het vloerniveau van het interieur. Aansluitend is er een platform met een vloer van cementtegels. Het valt op dat de trappartij ingewerkt is in de vloer. Door de bouwsporen in het muurwerk en de aanwezigheid van deze vloer is het duidelijk dat hier voorheen een overdekte aanbouw bestond, die mogelijk oorspronkelijk was.

Aan straatzijde wordt het kloostergebouw afgesloten door een bakstenen muur geritmeerd door pijlers met dekstenen van kunststeen. In het verlengde van de inkomdeur is er een poortje tussen hogere pijlers met een getoogde opening waarin een ijzeren deurtje.

65 Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: Klooster [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41247> (geraadpleegd op 9 januari 2019).

afb. 324: De centrale gang van de pastorie

afb. 323: Paneel deur

afb. 326: Paneel deur

afb. 325: Detail trap

afb. 327: Paneel deur

afb. 319: Het bijgebouw ligt ten oosten van het kloostergebouw

afb. 320: Voordeur

afb. 321: Achtergevel van het bijgebouw

afb. 322: Voorgevel van het bijgebouw

03.05.02 INTERIEUR

Van het interieur is weinig oorspronkelijk bewaard gebleven.

Enkel de grenenhouten binnendeuren, soms decoratief uitgewerkt met rondboogvensters en bovenlichten en de trap met natuurstenen konkel bleven bewaard.

03.05.03 BIJGEBOUW

Achter het klooster is er een bijgebouw dat evenwijdig ingeplant is tegenover het kloostergebouw. Het gaat om een bakstenen bijgebouw van één bouwlaag onder zadeldak met Vlaamse pannen en met zijtrapgeveltjes. De segmentbogige muuropeningen omvatten vernieuwd pvc-schrijnwerk en zijn afgewerkt met gemetselde ontlastingsbogen en afgeschuinde dorpels van blauwe hardsteen. Het wordt vandaag gebruikt door het sociale initiatief 'In de soep'.

Ten zuiden van het klooster bevindt zich een gebouwencomplex dat oorspronkelijk gebouwd was als tapijtfabriek (1930-1936), maar later verbouwd tot klasvleugels. Inmiddels is aangepast tot lokalen voor onder meer kinderopvang en de jeugdbeweging. Deze gebouwen vallen buiten de bescherming van dorpsgezicht.

03.05.04 DIAGNOSENOTA

Over het algemeen is het kloostergebouw in een goede staat. Er dient wel aandacht besteed te worden aan regelmatig onderhoud en een aantal gebreken vragen om herstel. Een belangrijk element bij periodiek onderhoud is voldoende verluchten. Door regelmatig te ventileren kunnen heel wat problemen voorkomen worden. Bovendien worden er best nog ladderhaken toegevoegd op de dakvlakken om een vlotte toegankelijkheid voor inspectie- en onderhoudswerken mogelijk te maken.

De dakstructuur, kapconstructie en zolder zijn in orde, met een aantal elementen die in het oog gehouden moeten worden zoals de vernageling van de hoekkeperkap en de mortel aanwerking tussen de pannen en het steenwerk van de vleugel van het hoofddak. De dakwaterafvoer is ook in een goede staat maar wordt in de toekomst best op een meer regelmatige manier onderhouden om gevolgschade te voorkomen.

Aan zuidzijde hebben de afvoeren enkele kleine gebreken zoals het ontbreken van een schroefje van een beugel en een gat in het bovenste bochtstuk. Bovendien is een groot deel van de achtergevel en het dak van het lagere bijgebouw overgroeid met wingerd. Deze klimplant kan achter pannen en aansluitingen groeien en deze wegdrukken met vochtindringing tot gevolg. Het meeste schilderwerk van ramen, boordplanken en dakkapellen laat te wensen over waardoor het houtwerk begint te verweren. Een beschadigd glaasje van een dakkapelraam aan noordzijde, heeft vochtindringing tot gevolg.

Aan de zuidkant van het hoofdgebouw is er een gebarsten latei die gestut moet worden. Verder zijn er in de gevel ook enkele zones met uitgespoeld voegwerk te vinden, zowel in de bovenste als in de onderste bouwlagen. Het ijzerwerk zoals de diefijzers, muurankers, standpijpen en andere elementen aan de niet gerestaureerde gevels, is roestig. Verschillende ramen aan de gerestaureerde gevels zijn vervangen door aluminium exemplaren en zijn in orde, maar ze horen niet thuis in een historisch gebouw.

Wat betreft het interieur zijn er enkele gebreken die op termijn voor problemen kunnen zorgen maar voorlopig is er nog geen gevolgschade. De ingerotte muurplaat in de zolderverdieping, vanwege een oud lek, heeft momenteel geen nadelige gevolgen. Een vloer aan de zuidwesthoek boven de kelderverdieping is sterk ingerot ten gevolg van een destructieve huiszwam. Het houtwerk is geschoord met houten balken. Momenteel voelt het houtwerk droog aan en is de vermoedelijke oorzaak weggenomen, maar huiszwam kan bij herbevochtiging terug zijn destructieve werking verderzetten. De kelder kan enkel bereikt worden met een ladder, de keldertrap is verdwenen.

afb. 334: Zicht op de afgesloten straatzijde aan de kant van de Gravin de Merodestraat

afb. 335: Trapgevel

afb. 329: De klassenvleugel

afb. 330: Zicht op de speelplaats vanuit het oosten

afb. 328: Toegangspoort aan de Gravin de Merodestraat

afb. 333: Detail van de afsluitingsmuur aan de Schoolstraat

afb. 331: Galerij met muurschildering

afb. 332: Aparte klasruimte

Dit gebouw werd gebouwd als school tussen 1914 en 1922. Vandaag is het in gebruik als kleuterschool. Het gaat om een L-vormig bouwvolume, bestaande uit een klassenvleugel, een galerij die tevens dienst doet als afsluitingsmuur en een apart gebouwtje dat in gebruik is als klasruimte. Het complex is afgesloten van straatzijde aan de kant van de Gravin de Merodestraat en begrensd door een bijbouw en voortuin aan de kant van de Schoolstraat. Deze aanpalende uitbreiding dateert van de jaren 1960: het gaat om bakstenen gebouwen onder platte daken met grote rechthoekige vensterpartijen.

Het oorspronkelijke gebouwcomplex is opgetrokken in baksteenmetselwerk volgens dezelfde sobere, neogotische stijl als het kloostergebouw. Het baksteenmetselwerk aan straatzijde is geritmeerd door pijlers en een doorlopende waterlijst. Dit zijn de blinde gevels van de gaanderij en een aparte klasruimte, geritmeerd door tussen lisenen besloten rechthoekige spaarvelden met getande baksteenlijst onder een houten kroonlijst op modillons. Deze gevels sluiten aan op de afsluitingsmuur van het klooster.

Er zijn twee poorten aan de zijde van de Gravin de Merodestraat: ten noorden een korfboogpoort met blauwe hardstenen boogstenen en negblokken tussen hogere pijlers met blauwe hardstenen puntige bekroning. Deze poort heeft aan beide zijden een blinde doorlopende muur met dekstenen. Ten zuiden een korfboogvormige poort met dubbele boog, blauwe hardstenen hoekstenen en negblokken en met een vernieuwde, aluminium dubbele deur. De kopgevel van de haaks op de straat ingeplante klassenvleugel is uitgewerkt als een trapgevel met rondbogige spaarvelden met pseudo-kruiskozijnen en in de top een drielichtvenster met spitsbogig middenvenster, alle later ingevuld met glastegels.

Aan de Schoolstraat wordt het perceel tevens afgesloten met een bakstenen door pijlers geritmeerde muur met dekstenen van kunststeen. Alle volumes hebben zadeldaken van mechanische pannen. De klassenvleugel aan noordzijde heeft twaalf traveeën en één bouwlaag onder zadeldak (daknok haaks op de straat). Het gebouw bestaat uit een verankerde baksteenbouw, verlevendigd door muurbanden en booglijsten van een donkerder gekleurde baksteen. Voor de waterlijsten, dorpels en plinten werd gebruik gemaakt van blauwe hardsteen.

De lijstgevel met segmentbogige muuropeningen voor raam- en deurschrijnwerk is bekroond door een houten kroonlijst op modillons, geritmeerd door tussen lisenen besloten rechthoekige spaarvelden met getande baksteenlijst. De zijgevels zijn trapgevels net zoals het kloostergebouw. In de zuidgevel aan de speelplaats zijn grote segmentboogvensters met vernieuwd schrijnwerk terug te vinden. In de noordgevel gaat het enkel om segmentbogige bovenlichten met bewaard schrijnwerk met kleine roedeverdeling. De deuren zelf zijn eveneens segmentbogig waarvan enkele nog de originele vleugeldeuren met bewaard houten schrijnwerk. De noordgevel met aanleunende gaanderij onder lessenaarsdak op gietijzeren zuiltjes geeft uit op een kleine met betontegels verharde koer met voormelde poort die uitgaat op de straat.

Tussen de speelplaats en het kloostergebouw bevindt zich een apart klasgebouw met één klas van drie traveeën en één bouwlaag onder zadeldak (daknok evenwijdig aan de straat). Ook dit gebouw heeft zijtrapgevels en is opgebouwd uit een combinatie van baksteenmetselwerk en dorpels en waterlijsten uit blauwe hardsteen. De segmentboogvensters zijn voorzien van bewaard oorspronkelijk houten schrijnwerk met kleine roedeverdeling. De zuidgevel is voorzien van een uitbouw onder lessenaarsdakje. De noord- en zuidgevel is uitgewerkt als trapgevel, de straatkant volgens dezelfde ritmiek als de straatzijde van de galerij. In de segmentbogige muuropeningen bleef het oorspronkelijk schrijnwerk met klein hout bewaard. Voormelde klas is toegankelijk via een zijdeur in de gaanderij of via een aparte gang in de uitbouw.

Tussen beide klasvleugels is er een gaanderij van zes traveeën onder pannen zadeldakje (daknok evenwijdig aan de straat) op houten standvinken met arduinen sokkel, verhard met betontegels, afgelijnd met een arduinen boord. Een gevelbrede houten zitbank is bevestigd tegen de straatmuur. Aan het bijgebouw van het klooster ligt een aanpalend voormalig toiletgebouwtje, heden aangepast tot speelhuisje. De deuren werden verwijderd en het wordt ondersteund door houten balken en standvinken op een blauwe hardstenen sokkel, afgelijnd met een boord in hetzelfde materiaal.

afb. 340: Zicht op de speelplaats vanuit het kloostergebouw

afb. 337: Straatzijde kant Gravin de Merodestraat (westen)

afb. 338: Zicht op de speelplaats vanuit het oosten

afb. 336: Kloostergebouw links met aanpalend de aparte klasruimte

afb. 339: Toegangsdeur klassenvleugel

03.06.02 INTERIEUR

Het grondplan van de klassenvleugel bestaat uit twee gangen die haaks op de langsgevels staan waar de deuren van de klassen op uitgeven en twee klassen van elk drie traveeën en één klas van vier traveeën. De toegang gebeurt via vernieuwde aluminium segmentboogdeuren.

De oorspronkelijke houten geschilderde klasdeuren met bovenlicht bleven bewaard.

03.06.03 SPEELPLAATS

De speelplaats is een grote open vlakte geplaveid met betontegels. De toegang van de school gebeurt via de speelplaats langs een poort aan de zijde van de Schoolstraat. Enkele speeltoestellen werden her en der geplaatst op het binnenplein. Tegen de straatmuur onder de galerij werd een muurschildering aangebracht.⁶⁶

03.06.04 DIAGNOSENOTA

Een bouwfysische analyse van de huidige toestand werd niet opgenomen in het beheersplan omdat het schoolgebouw binnen zeer korte termijn gerestaureerd zal worden.

⁶⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: School [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41248> (geraadpleegd op 9 januari 2019).

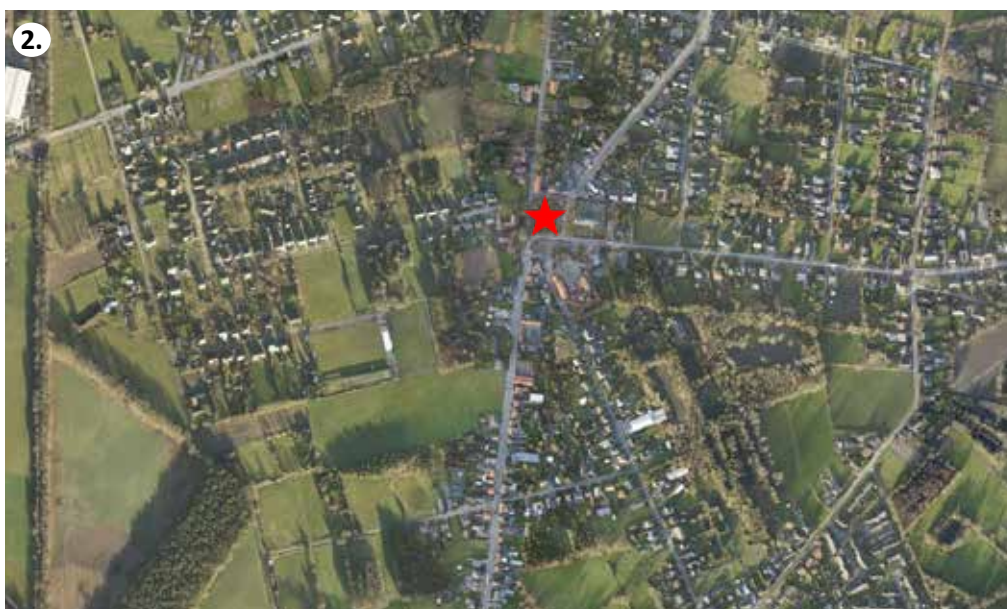
Legende

★
huidige locatie van
het dorpsplein

1. Overlay van
de topografische
kaart van Heultje,
1893 met
luchtfoto van
Heultje uit
Geopunt, 2013-
2015

2. Luchtfoto
van Heultje uit
Geopunt, 2013-
2015

3. Topografische
kaart van Heultje,
1893

03.07 LIJST MET ERFGOEDKENMERKEN

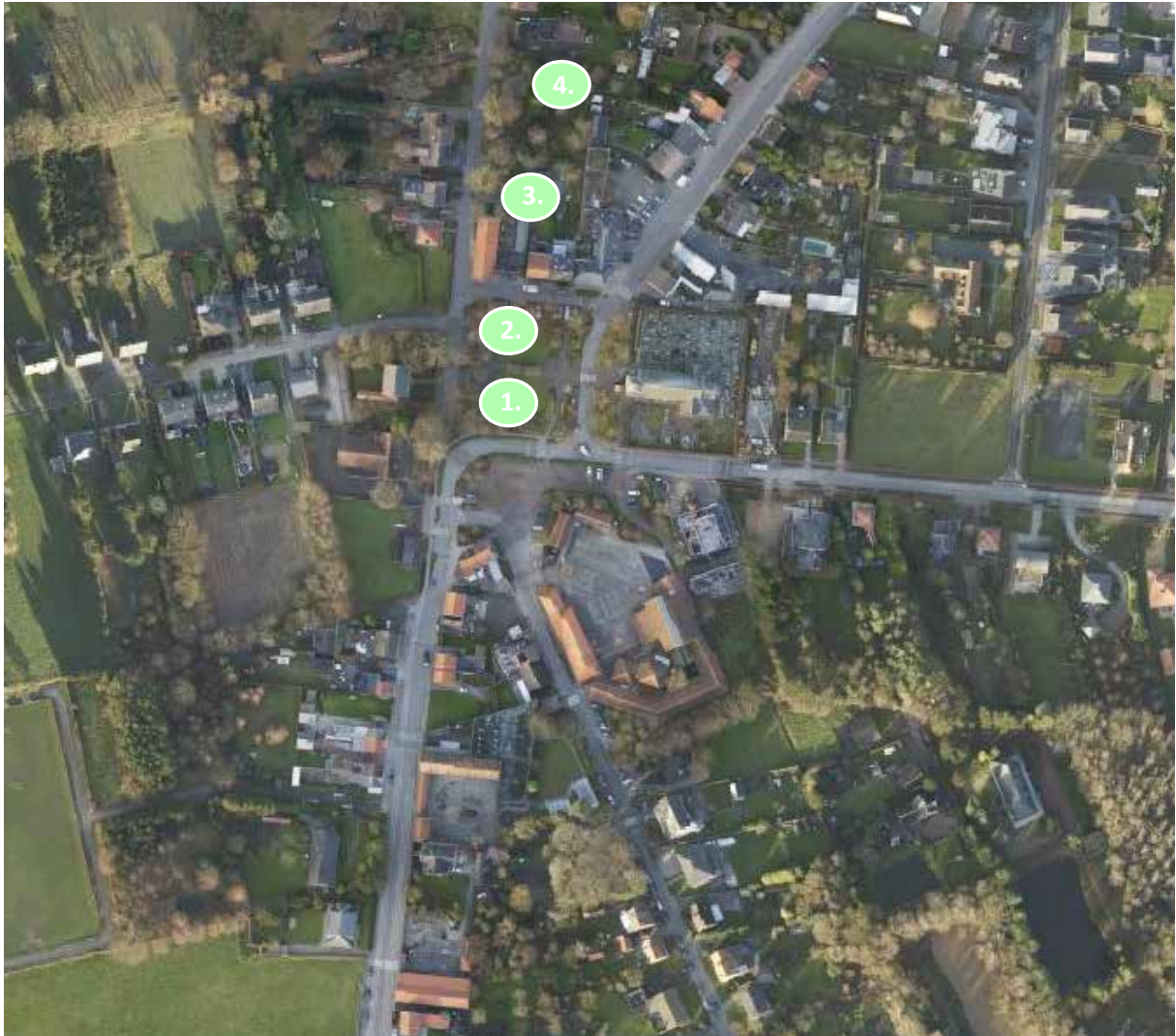
‘Erfgoedkenmerken hebben betrekking op de historische structuur. Zij vormen de structurele componenten van het beschermde stadsgezicht die de eigenheid ervan bepalen en die de waarden vormen die aan de grondslag liggen van de bescherming. Onder structuur wordt de (ruimtelijke) samenhang van zowel het bebouwde als het niet bebouwde gebied, en hun onderlinge relatie(s) verstaan én hun historische ontwikkeling. De structurele componenten slaan op wegen- en wegenpatronen, verkavelingspatronen, perceelindeling, schaal van de open ruimte en de verhouding ervan tot de bebouwde ruimte, kavelvorm en -grootte, rooilijn, maaiveldhoogte, bouwhoogte, gabarit, schaal, plaats, dichtheid en situering van de bebouwing.’

- EK 1 Het planconcept, zichtlijnen en assen van de open en bebouwde ruimtes en hun onderlinge relaties als typisch laat 19de-eeuws, begin 20ste eeuws verschijnsel van een ‘stichtingsdorp’.
- EK 2 Ontstaan als landelijk gehucht en onder impuls van het plaatselijke mecenaat gesticht, verder uitgegroeid tot een zelfstandige dorpsgemeenschap met een specifieke parochiale en sociale infrastructuur.
- EK 3 De nog afleesbare structuur van de historische kadasterpercelen, vastgelegd op het einde van de 19de eeuw.
- EK 4 De verhouding tussen kerk als middelpunt van de dorpskern en de woningen.
- EK 5 Het groene karakter van de dorpskern met het centrale plein met daarrond de gebouwen geschikt.
- EK 6 Gaaf bewaarde ruimtelijk - structurerende functie van de gebouwen geschikt rondom het dorpsplein zoals bedoeld door de architect.
- EK 7 Eenduidige en coherente architectuur in sobere neogotische stijl ontworpen door architect Pierre Langerock.

03.08 LIJST MET ERFGOEDELEMENTEN

‘Erfgoedelementen zijn de samenstellende componenten met cultuurhistorische waarde van het beschermde stads- of dorpsgezicht en moeten als dusdanig visueel herkenbaar zijn. Ze vormen samen het beeld van het stads- of dorpsgezicht en bestaan onder meer uit gebouwen, beplantingen, omheiningen, bruggen, straatnaamborden, bestrating,..., ook de beschrijving van het gebruikte materiaal en de detaillering ervan (materialen, kleurpalet, gevelafwerkingen, schrijnwerk, aard van de groenaanplantingen,...) moeten in de lijst worden opgenomen.’

- EE 1 De Sint-Carolus Borromeuskerk is één van de zeldzame exemplaren in de provincie Antwerpen ontworpen door een Sint-Lucasarchitect en weerspiegelt in bepaalde kenmerken visies eigen aan de Sint-Lucasneogotiek.
- EE 2 Vrij zeldzame typologie van de Sint-Carolus Borromeuskerk als éénbeukige kruiskerk en combinatie met het gebruik van een ziende kap dat eveneens weinig voorkomend is.
- EE 3 Ontwerp van Langerock voor een dorpsschooltje als zeldzaam voorbeeld binnen zijn oeuvre van een ontwerp voor kleinschalige schoolarchitectuur in een landelijke context.
- EE 4 Neogotische vormgeving en eenvoudige baksteenarchitectuur met neogotische of neotraditionele elementen met kenmerken eigen aan de Sint-Lucasneogotiek
- EE 5 Referenties aan de lokale Kempense bouwtraditie voor de uitvoering van verschillende traditionele gebouwtypes eigen aan een parochie: pastorie, klooster, schoolgebouw, parochiezaal, kerk.

afb. 341: Luchtfoto 2013 - 2015 © Geopunt

03.09.01 MARIABEELD OP HET DORPSPLEIN

Dit beeld werd op het dorpsplein geplaatst in 1928. Het is van vóór de bescherming van het dorpsgezicht aan het plein verbonden. Het beeld is een waardevol en karakteristiek element in de dorpskern en wordt om die reden als ZEN-erfgoed beschouwd.

03.09.02 H. HARTBEELD OP HET DORPSPLEIN

Dit beeld werd op het dorpsplein geplaatst in 1925. Het is van vóór de bescherming van het dorpsgezicht aan het plein verbonden. Het beeld is een waardevol en karakteristiek element in de dorpskern en wordt om die reden als ZEN-erfgoed beschouwd.

03.09.03 CALVARIEBERG ACHTER DE MERODEZAAL

De calvarieberg achter de merodezaal is een waardevol element binnen de dorpskern van Heultje. Een beetje verscholen in een hoek, maakt het onslosmakelijk deel uit van het openbare parkje achter de zaal en moet het hier zeker behouden blijven. Ook aan dit voorwerp kan geen economisch nut worden toegekend, waardoor het kan worden opgenomen als ZEN-erfgoed.

03.09.04 LOURDESGROT ACHTER DE MERODEZAAL

De Lourdesgrot maakt eveneens deel uit van het openbare parkje achter de zaal en is een plek voor rust en bezinning. Aangezien de Lourdesgrot daardoor geen economisch nut heeft maar toch belangrijk is voor de erfgoedwaarde van de dorpskern, wordt vooropgesteld dit element op te nemen als ZEN-erfgoed.

HOOFDSTUK 04

ERFGOEDWAARDEN

04.01 **INLEIDING**

De bescherming als dorpsgezicht betreft de kern van het dorp Heultje, deel van deelgemeente Westerlo: de parochiekerk Sint-Carolus Borromeus met de onmiddellijke omgeving, bestaande uit een gaaf bewaard geheel van rondom een plein gelegen gebouwen (kerk, pastorie, parochiecentrum, klooster annex school) die een architecturaal ensemble vormen in een eenvoudige neogotische of neotraditionele baksteenarchitectuur.

De bescherming als monument betreft de parochiekerk Sint-Carolus Borromeus en het omliggend kerkhof, met ereperk ingericht voor de oud-strijders van de twee wereldoorlogen. Hieronder worden achtereenvolgens de erfgoedwaarden besproken die van toepassing zijn op de bescherming van het dorpsgezicht en van de bescherming van de parochiekerk als monument.

04.02 **ERFGOEDWAARDEN DORPSGEZICHT**

04.02.01 **HISTORISCHE WAARDE**

Dit geheel van gebouwen bestaande uit een kerk, pastorie, parochiecentrum, tussenliggend plein met beelden en klooster annex school weerspiegelt de identiteit van Westerlo-Heultje en zijn relatie met de adellijke familie de Merode. Westerlo-Heultje is een voorbeeld van een dorp dat zich op het einde van de 19de eeuw ontwikkeld heeft in het ontginningsgebied van de Kempen.

Uniek voor Heultje is dat het hier werkelijk om een ‘stichtingsdorp’ gaat: onder impuls en met de financiële bijdrage van gravin Jeanne de Mérode (1853-1944), de tweede ongehuwde dochter van Graaf Charles-Antoine de Mérode-Westerloo, ontstond een nieuwe zelfstandige dorpsgemeenschap met een eigen parochiale en sociale infrastructuur. In het centrum van Heultje herinnert een straatnaam aan haar steun en doorslaggevende invloed in de regio.

04.02.02 **HISTORISCHE WAARDE, IN CASU ARCHITECTUURHISTORISCHE WAARDE**

De uitbouw van dit ‘stichtingsdorp’ weerspiegelt de invloed van de eeuwenlange aanwezigheid van een adellijke familie op het bouwkundige patrimonium van een bepaalde regio. Dit grootschalige project, gefaseerd voltooid in de periode 1894-1922, is één van de vele opdrachten die de familie de Merode toevertrouwde aan de Leuvense architect Pieter Langerock (1859-1923). Voor Gravin Jeanne de Merode (1853-1944), verwant met het ultramontaanse Sint-Lucasmilieu en zeer actief in katholieke bewegingen, lag de keuze van Langerock, opgeleid aan de Gentse Sint-Lucasschool en stagiair van Joris Helleputte, voor het bouwproject in Heultje dan ook voor de hand. De dorpskern van Westerlo-Heultje bestaat uit een gaaf bewaard geheel van rondom een plein gelegen hoofdgebouwen (kerk, pastorie, parochiecentrum, klooster annex school) die een architecturaal ensemble vormen in een eenvoudige neogotische of neotraditionele baksteenarchitectuur.

De Sint-Carolus Borromeuskerk (1894-1896) is een harmonieus voorbeeld van een landelijke parochiekerk in neogotische stijl, met kenmerken eigen aan de Sint-Lucasneogotiek, maar tegelijk ook referenties aan de lokale bouwtraditie. Het oorspronkelijke planconcept van eind 19de eeuw, een éénbeukige kruiskerk met toren, koor en kerkhof bleef gaaf bewaard. Het kerkhof is inherent aan het toenmalige kerkconcept en wordt aldus mee opgenomen in de afbakening.

De gaaf bewaarde uitwendige vormgeving en planindeling (1894-1896) van de pastorie beantwoordt aan de geijkte bouwtypologie van de pastoorswoning uit de 19de - vroeg 20ste eeuw. De zij- en achtergevels hebben evenzeer intrinsieke erfgoedwaarde, het volledige perceel van de pastorie met voor- en achtertuin is inherent aan het toenmalige pastorieconcept

en wordt aldus mee opgenomen in de afbakening. Het plein maakt intrinsiek deel uit van het geheel: het creëert een zekere ruimtelijkheid waardoor de monumentaliteit van de diverse gebouwen tot zijn recht komt. De Lourdesgrot in de bidtuin is een representatief voorbeeld van de zogenaamde 'kunstbeton' in religieuze context uit het midden van de 20ste eeuw.

Het oorspronkelijke schoolconcept bleef gaaf bewaard en is nog sterk gebaseerd op de 19de-eeuwse typologieën met als vaste componenten de rondom een speelplaats gegroepeerde klassenvleugels, de typische gaanderijen en 'gemakken' en de afsluitingsmuur met poort. Het klooster en de schoolgebouwen getuigen van een eenvoudige en verzorgde vormtaal en een beperkt materiaalgebruik: rechthoekige baksteenconstructies onder zadeldaken met een minimaal gebruik van natuursteen in een bouwstijl met neotraditionele en/of neogotische elementen.

Het rijker uitgewerkte kloostergebouw verleent het geheel een monumentale indruk en bevestigt de sociale positie van de zusters in de dorpsgemeenschap. Naast de beeldbepalende straatgevels van het klooster- en schoolcomplex, hebben van het klooster tevens de achter- en zijgevels en het bijgebouwen van de school alle op de speelplaats uitgevende gevels en bijgebouwen alsook de speelplaats zelf intrinsieke erfgoedwaarde als inherente delen van het oorspronkelijke klooster- en schoolconcept.

04.02.03 HISTORISCHE WAARDE IN CASU STEDENBOUWKUNDIGE WAARDE

Westerlo-Heultje is een voorbeeld van een nieuw in de 19de eeuw ontstaan landelijk gehucht dat onder impuls en met financiële bijdrage van het plaatselijke mecenaat gesticht werd en uitgroeide tot een zelfstandige dorpsgemeenschap met een eigen parochiale en sociale infrastructuur. Het beeldbepalende geheel is een door dezelfde architect ontworpen ensemble van kerk, pastorie en parochiecentrum rondom een centraal plein alsook een verderaf gelegen klooster annex school dat de dorpskern sterk karakteriseert, domineert en structureert.

04.02.04 VOLKSKUNDIGE WAARDE

Religieuze 'monumenten' zoals de bidtuin met Lourdesgrot en Calvarie alsook de heiligenbeelden op het plein zijn de materiële getuigen van een intense volksdevotie kenmerkend voor het katholieke 'réveil' en opflakkerende volksgeloof na de twee wereldoorlogen. De Lourdesgrot te Westerlo-Heultje is een gaaf bewaard en bescheiden voorbeeld van een 'vrije kopie' in klein formaat van de grot te Lourdes.

04.03 ERFGOEDWAARDEN PAROCHIEKERK

04.03.01 HISTORISCHE WAARDE, IN CASU ARCHITECTUURHISTORISCHE WAARDE

De neogotische Sint-Carolus Borromeuskerk te Westerlo-Heultje, gebouwd in 1896-1898 naar ontwerp van P. Langerock is één van de zeldzame exemplaren in de provincie Antwerpen ontworpen door een Sint-Lucasarchitect en vertoont in bepaalde kenmerken visies eigen aan de Sint-Lucas beweging. Het oorspronkelijke planconcept van eind 19de eeuw, een éénbeukige kruiskerk met toren, koor en kerkhof, bleef gaaf bewaard.

Zowel binnen de 19de-eeuwse kerkbouw als binnen het kerkelijk totaal oeuvre van P. Langerock is hier sprake van een vrij zeldzaam architectuurconcept wat zich vooral uit in de plattegrond, het kleinschalige type van een éénbeukige kruiskerk, de aandacht voor zichtbare materialen en structuren zoals de tegelvloer en de ziende kap. Naast zijn voorkeur voor de Brabantse gotiek, liet Langerock zich tevens sterk beïnvloeden door de lokale gotische architectuur. Zo refereert de afwisseling van bakstenen metselwerk met zandsteen aan de laatmiddeleeuwse baksteengotiek in de Kempen. De voor bescherming voorgestelde afbakening omvat de kerk met omhaagd kerkhof; elementen zoals het kerkhof zijn inherent aan het toenmalige kerkconcept en maken intrinsiek deel uit van het geheel.

04.03.02 ARTISTIEKE WAARDE

De neogotische Sint-Carolus Borromeuskerk te Westerlo-Heultje (1896-1898) behield haar oorspronkelijk planconcept, een éénbeukige kruiskerk, uitgevoerd met een opvallend goede verhouding tussen de diverse volumes. Het interieur wordt gekenmerkt door een eenvoudig vanuit en in harmonie met het kerkgebouw bedacht geheel van binnenarchitectuur, afwerking, beeldhouwwerk en meubilair.

HOOFDSTUK 05

BEHEERSVISIE

05.01 INLEIDING

Om de intrinsieke waarden van dit dorpsgezicht voor de toekomst te bewaren en te herwaarderen, worden in dit hoofdstuk concrete beheersdoelstellingen geformuleerd. Deze doelstellingen worden opgesteld in functie van de eerder onderzochte erfgoedelementen, -kenmerken en –waarden. Ze vormen een instrument om de geplande werken te evalueren en zijn tevens een neutraal referentiekader dat door alle partijen die bij het beheer van de gebouwen betrokken zijn, als leidraad kan worden gebruikt. Uit de doelstellingen worden een aantal maatregelen herleid, die in hoofdstuk 6 zullen resulteren in een lijst der werken. (zie ook bijlage 8.1)

05.02 VISIE OP HET BEHEER

De basisbeginselen in deze visie zijn steeds het **behoud en beheer van de gebouwen en openbare ruimte errond met respect voor de erfgoedwaarden en *genius loci***. Een restauratie heeft steeds de voorkeur boven renovatie of reconstructie. Een gebouw dat na restauratie terug in goede staat verkeert, moet periodiek onderhouden worden om gebreken en vervolgschade te voorkomen. Over het algemeen zijn de gebouwen binnen het dorpsgezicht van Heultje in een goede staat, maar extra aandacht dient besteed te worden aan de pastorie en het kloostergebouw waar enkele restauratiewerkzaamheden in de nabije toekomst toch aangewezen zijn.

Bij restauratieingrepen is het echter belangrijk dat er voldoende rekening wordt gehouden met de erfgoedelementen van de gebouwen en hun omgeving als geheel. Elke ingreep moet weloverwogen worden. Het her- of nevenbestemmen van beschermde gebouwen is vandaag in Heultje nog geen prioriteit maar kan mogelijk in de toekomst wel een te overwegen piste worden. In dit beheersplan worden daarom niet enkel herstellings- en verbeteringswerken opgenomen, met name toegespitst op de conservatie en restauratie van de erfgoedelementen van het dorpsgezicht, maar ook enkele voorstellen die meegenomen kunnen worden in eventuele herbestemmingsplannen op langere termijn.

Dat de meeste gebouwen in goede staat verkeren, maakt dat er de komende twintig jaar geen echte restauratiewerken nodig zullen zijn. Wel is het erg belangrijk de gebouwen op een gedegen manier te onderhouden, waarbij de uniformiteit van de architectuur steeds in het achterhoofd moet worden gehouden. Het exterieur van de verschillende gebouwen kende weinig grondige verbouwingen, met uitzondering van de plaatsing van pvc-schrijnwerk in het kloostergebouw. Om die reden bleven de gevelconfiguraties goed bewaard. Het is met andere woorden haalbaar de gevels terug te restaureren en herstellen naar hun oude uitzicht, zonder hiervoor zware ingrepen te moeten uitvoeren.

Verder moet er omzichtig worden omgegaan met het groen en het beeldhouwwerk van het dorpsplein. Bij het uitstippelen van het beheer voor het dorpsplein is het aan te bevelen rekening te houden met de oorspronkelijke ruimtelijke configuratie en zichtlijnen. De oude structuren dienen gerespecteerd te worden. Gedurende de komende twintig jaar moet kwalitatief beheer van het dorpsplein zorgen voor de uitbouw van de ecologische waarde, een verhoogde belevingswaarde én de uitbouw van de gebruikswaarde.

Tenslotte wordt geadviseerd om de visie van dit beheersplan ook buiten de grenzen van de afbakening van het beschermde dorpszicht door te trekken. Hoewel dit juridisch niet bindend is, is het interessant om rekening te houden met een 'bufferzone' of perimeter in de directe omgeving van het beschermde dorpszicht om de waardevolle, globale stedenbouwkundige context te behouden en indien mogelijk te verbeteren. Hoogbouw en grootschalige projectontwikkelingen zouden daarom binnen de coherente, gaaf bewaarde dorpskern geen plaats mogen krijgen en bij voorkeur ook niet in de directe nabijheid van de bescherming. De ensemblewaarde van de beschermde dorpskern hangt namelijk nauw samen met deze elementen die de dorpskern op verschillende manieren kunnen beïnvloeden. Zo kunnen hoogbouwprojecten die buiten de beschermde zone vallen, maar die zich toch in de directe omgeving van het dorpsplein bevinden, toch een enorme impact hebben op de erfgoedwaarde van het geheel.

In 2017 werd een kerkenbeleidsplan opgesteld voor de zeven parochiekerken en twee kapellen die de gemeente Westerlo rijk is. Het werd opgesteld door de gemeente, het centraal kerkbestuur en de kerkraden van elke parochie en vervolgens formeel goedgekeurd door het bisdom Antwerpen en de gemeente Westerlo.

Voor de Sint-Carolus-Borromeuskerk wordt het gebruik van de kerk in het beleidsplan in kaart gebracht: *“Wekelijks is er een eredienst op zondag om 9u15. Gemiddeld zijn er 60 aanwezigen. Op jaarbasis zijn er ongeveer zeventien doopvieringen, communies, vormsel, een zestal huwelijken en een vijftien uitvaarten in deze kerk. Zangkoor VIVACE houdt regelmatig een optreden in de kerk. In 2015 heeft de gemeente Westerlo een tentoonstelling georganiseerd in de kerk naar aanleiding van Open Monumentendag. De kerkraad heeft voor deze gelegenheden een contract. Het afsluiten van het gebouw gebeurt door de parochieverantwoordelijke. Er zijn geen lokale noden mede door de aanwezigheid van parochiezaal en fanfarelokaal. Tot op heden zijn er geen aanvragen van andere verenigingen om het kerkgebouw te gebruiken. Deze kerk maakt geen deel uit van een bedevaartroute en is niet aangesloten bij de vereniging Open Kerken.”*

In het document wordt nagedacht over mogelijke toekomstperspectieven: *“Aangezien de kerk en het kerkhof als dorpsgezicht als monument geklasseerd is, zijn de mogelijkheden voor uitbreiding beperkt. De verwarming werkt via warme lucht verwarmd met aardgas. De elektriciteit is vernieuwd tijdens de renovatie in 1999. Er is een geluidsinstallatie aanwezig. Het sanitair is te vinden achteraan in de voormalige doopkapel. Kasten en aanrecht in de hal aan de sacristie, er is geen kookplaat. Andersvaliden toegankelijk in het schip van de kerk. Uitbreiding is niet aan de orde door de beschermde status als monument. De ruimte tegenover de sacristie kan voor andere doeleinden gebruikt worden. Deze nevenruimte wordt soms gebruikt voor gezinsvieringen.”*

Verder wordt er ingegaan over de huidige bouwkundige toestand: *“Over het algemeen is de bouwfysische toestand goed. De kerkraad is lid van Monumentenwacht. Er zijn tot op heden drie inspecties uitgevoerd nl. in 2008, 2012 en 2015. De inspectie van 2008 gaf aan dat de houtgebintes sterk waren aangetast door houtborende insecten. Het hout van de zolder en de toren is in 2009 behandeld door de firma EWS uit Antwerpen. De werken aan het dak zijn de voornaamste uitgaven. De laatste inspectieronde was voornamelijk gericht op de toestand van de glasramen en deze zijn in 2016 gedeeltelijk gerenoveerd. Er zijn op dit moment geen urgente problemen of investeringswerken voorzien.”*

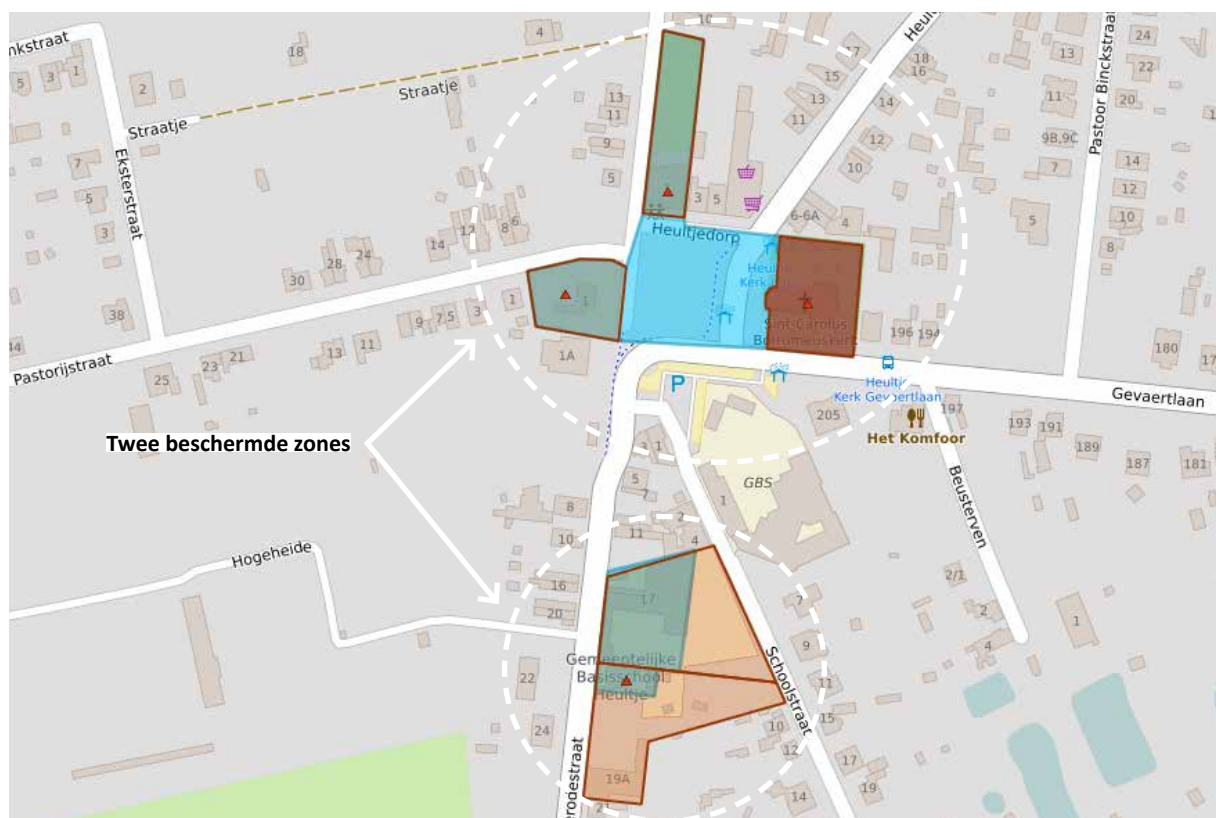
afb. 342: Het dorpsplein anno 2013 © Tijl Vereenoghe

De gebouwen die deel uitmaken van het beschermde dorpsgezicht van Heultje, zijn anno 2019 over het algemeen goed onderhouden. Het exterieur van de gebouwen bleef bewaard in de oorspronkelijke staat, zonder al te grote verbouwingen uit het verleden. Enkele gebouwen ondervonden wel een aantasting van de erfgoedwaarden van het interieur zoals zaal 'de Merode' waar het interieur volledig verdwenen is, het kloostergebouw waar nog weinig oorspronkelijke interieurelementen bewaard bleven en de pastorie waar een grondige restauratie van het interieur aangewezen is. Momenteel is de gemeente Westerlo verantwoordelijk voor de opvolging van het onderhoud van de gebouwen.

DOELSTELLING 3 Behoud van de ensemblewaarde van het stichtingsdorp Heultje, behoud gabarit omgeving

Doordat Heultje opgetrokken is als een geheel, ontworpen door eenzelfde architect met een bepaalde visie en op initiatief van de adellijke familie de Merode met de bedoeling om de plaatselijke bevolking een eigen parochiale en sociale infrastructuur te bieden, is de ensemblewaarde één van de meest waardevolle erfgoedwaarden binnen het dorpsgezicht. De ensemblewaarde hangt nauw samen met de architecturale uitwerking van het geheel, namelijk een sobere neogotische eenheidsstijl.

Het gabarit van de omgeving moet daarom zeker behouden blijven, hoogbouw moet men mijden, alsook het verhogen van bepaalde gebouwen om de historische doorzichten en het dorpsgevoel niet te verliezen. Het is aan te bevelen aanvragen tot omgevingsvergunningen niet enkel te toetsen aan stedenbouwkundige verordeningen en het RUP, maar ook aan de conclusies van dit beheersplan, teneinde de historisch waardevolle dorpskern te behoeden tegen storende ingrepen. De bescherming van het dorpsgezicht manifesteert zich in twee zones waardoor een letterlijke interpretatie van de waardevolle zones eerder contradictorisch is met de ensemblewaarde van Heultje als geheel. Deze twee kernen van de bescherming dienen beiden gevrijwaard te worden van negatieve impact op de erfgoedwaarde. Een modernisering van de dorpskern door het bouwen van nieuwe wooneenheden kan samengaan met respect voor de historische waarde van de dorpskern.

afb. 343: Aanduiding van de zones die opgenomen werden in de vastgestelde inventaris bouwkundig erfgoed © Geoportaal

DOELSTELLING 4 Behoud van de erfgoedwaarde: Conservatie en restauratie van de Sint-Carolus Borromeuskerk

a. Behoud van de Sint-Carolus Borromeuskerk

De Sint-Carolus Borromeuskerk is anno 2019 in een goede staat van onderhoud. Onderhoudswerken en kleine herstellingen worden gecoördineerd door de technische dienst van de gemeente Westerlo. Er wordt dan ook best op dit elan verder gegaan met een regelmatig onderhoud dat gericht is op regelmatig terugkerende onderhoudswerken zoals het uitkuisen van vuilgevoelige plaatsen (goten, zalingen etc.) en het ontstoffen van het interieur. Bijzondere aandacht dient er te gaan naar een regelmatig nazicht van de volledige dakbedekking, de goten en de afvoeren. Op advies van Monumentenwacht dient er ook rekening gehouden te worden met het ontroesten van alle ijzeren delen en het herschilderen van alle houtwerk. Op enkele plaatsen is het voegwerk uitgespoeld en zijn er delen van het steenwerk beschadigd. Verder moeten de aantastingen door houtborende insecten goed gecontroleerd worden om tijdig te kunnen ingrijpen.

b. Behoud van het omliggende kerkhof

Het kerkhof is onlosmakelijk verbonden met de kerk. De kerk en het kerkhof vormen een typologisch geheel van een traditionele dorpskerk met een ommuurd (of in dit geval omhaagd) kerkhof eromheen, centraal ingeplant in het dorp. Vandaag wordt het kerkhof goed onderhouden, zo wordt het onkruid op de paden regelmatig gewied en de graven liggen er netjes bij. Met uitzondering van de haagbeuk en de twee buxusstruiken is er weinig groen op het kerkhof, waardoor het zeer grauw oogt. Op termijn dient er een visie ontwikkeld te worden voor het kerkhof. Hiervoor is een uitgebreide inventarisatie van het kerkhof en de funerair waardevolle erfgoedelementen noodzakelijk. Een dergelijke inventarisatie gebeurt best volgens een vastgelegd stramien. Zo kunnen bijvoorbeeld de registratiefiches van Epitaaf vzw gebruikt worden.⁶⁷ Een grondig vooronderzoek is van belang om de herinrichting van het kerkhof op een passende manier voor te bereiden.

Een mogelijke kijk op de beheersvisie van het kerkhof zou kunnen zijn om het kerkhof op die manier te beheren dat het niet puur als begraafplaats functioneert, maar ook als een verlengde gezien kan worden van het dorpsplein: als een sereen kerkhofpark, een groene long in het dorpscentrum. Het kerkhof kan een plek worden waar men kan bezinnen, de doden herdenken en tegelijkertijd kan het een kleurige, groene plek zijn.

Van oudsher werden kerkhoven aangelegd met een evenwicht tussen de grijze grafstenen en groene aanplantingen. Er wordt geadviseerd om meer groen te voorzien, passend bij het historische karakter van de plek. Zo kunnen er bijvoorbeeld zomerlindes aangeplant worden, die symbool staan voor verbondenheid en bescherming, er kunnen enkele buxusstruiken toegevoegd worden en bloemperken aangelegd die op een onderhoudsvriendelijke manier worden ontworpen zodat het onderhoud van het kerkhof geen te zware belasting wordt voor de groendienst.

Een inspirerend voorbeeld is de heraanleg van het oude kerkhof in Berlaar dat getransformeerd werd tot een groene oase⁶⁸. *"Over de hele wereld zijn er historische, kleurrijke begraafplaatsen die dienst doen als stedelijke oases van rust. Gesterkt door die voorbeelden wou het Berlaarse gemeentebestuur een vernieuwende invulling geven aan de oude begraafplaats in Berlaar-Centrum. Om tot een modern kerkhofpark te komen waar eenvoud en rust troef zijn, werd het domein ingericht in deeltuinen die zorgen voor een grote variatie aan sferen en ruimtebeleving. De integratie van verschillende artistieke en educatieve elementen maakt de dood toegankelijker."*

afb. 344: De heraangelegde begraafplaats van Berlaar © Joren De Weerd

⁶⁷ Epitaaf is een erfgoedvereniging met een specifieke belangstelling voor begraafplaatsen, kerkhoven en graftekens. Zie ook : <https://www.epitaaf.org/epitaaf-vzw/>

⁶⁸ Voor meer info, zie: <https://dbpubliekeruimte.info/project/begraafplaats-berlaar/>.

DOELSTELLING 5 Behoud van de erfgoedwaarde: Conservatie en restauratie van de pastorie

De pastorie heeft een gaaf bewaard exterieur waar in de loop der jaren weinig aan gesleuteld werd. Binnenin zijn er heel wat interieurelementen verdwenen door eerdere verbouwingen, waardoor er vandaag een verarmd interieur overblijft. Het regelmatig onderhoud wordt opgevolgd door de technische dienst van de gemeente Westerlo. Het is echter noodzakelijk om enkele herwaarderingswerken uit te voeren. Enerzijds heeft het exterieur een grondig onderhoud nodig en anderzijds is een restauratie van het interieur aangewezen om het interieur in de mate van het mogelijke in zijn oude glorie te herstellen.

Ter voorbereiding hiervan wordt aangeraden om ook voor het interieur de culturele, historische en esthetische waarde te onderzoeken. Voor de restauratie van het gebouw moet speciale aandacht uitgaan naar het oorspronkelijke schrijnwerk, inclusief beslag en luiken en waardevolle ambachtelijke beglazing. Er zijn enkele dringende werken nodig aan het dak, leien en Vlaamse pannen, regenwaterafvoeren en kroonlijst.

De tuin van de pastorie is nog karakteristiek maar verloor in de loop der tijd enkele waardevolle elementen zoals de aanleg met haagbeuk die vervangen werd door een betonnen afscheiding en wildgroei eromheen. Er kan geopteerd worden om deze elementen geheel of gedeeltelijk te herstellen en de oorspronkelijke perimeter van de tuin te herstellen. Zo kan de betonnen afsluiting opnieuw vervangen worden door een haag. Deze haag kan tussen het gebouw en de verruigde boslaag aangeplant worden om zo de wildgroei op een visuele manier in te perken zonder zwaar te moeten snoeien.

DOELSTELLING 6 Behoud van de erfgoedwaarde: Conservatie en restauratie van de ‘de Merode’zaal en tuin

De parochiezaal of ‘de Merode’zaal werd gerenoveerd, kreeg volledig nieuw schrijnwerk en een nieuwe dakconstructie en is over het algemeen in een zeer goede staat van onderhoud. Het onderhoud wordt regelmatig opgevolgd door de technische dienst van de gemeente Westerlo. Er is een moderne infrastructuur voorzien met bar, keuken en sanitaire voorzieningen. Er werd bij de verbouwingen in het verleden weinig tot geen rekening gehouden met de erfgoedwaarde van het pand waardoor bijna alle oorspronkelijke interieurelementen en het oorspronkelijke schrijnwerk verdwenen zijn. Het muurwerk bleef wel gaaf bewaard, net als de oorspronkelijke raam- en deuropeningen, met uitzondering van de raamopening aan oostzijde die dichtgemaakt werd bij de aanbouw van het nieuwe bargedeelte. Voor een toekomstig beheer van dit gebouw zal er voornamelijk toegespitst moeten worden op het behoud van de weinige nog resterende waardevolle elementen. Er kan geopteerd worden om op termijn het schrijnwerk te vernieuwen naar oorspronkelijk model.

Aansluitend is er een openbare groenzone met een Calvarieberg en een Lourdesgrot. Deze tuin van de parochiezaal is een waardevolle groene plek in het centrum van Heultje en dient behouden te blijven. Momenteel wordt de tuin goed onderhouden en dit dient zeker zo te blijven in de toekomst. De drie beelden van de Calvarie worden best gerestaureerd.

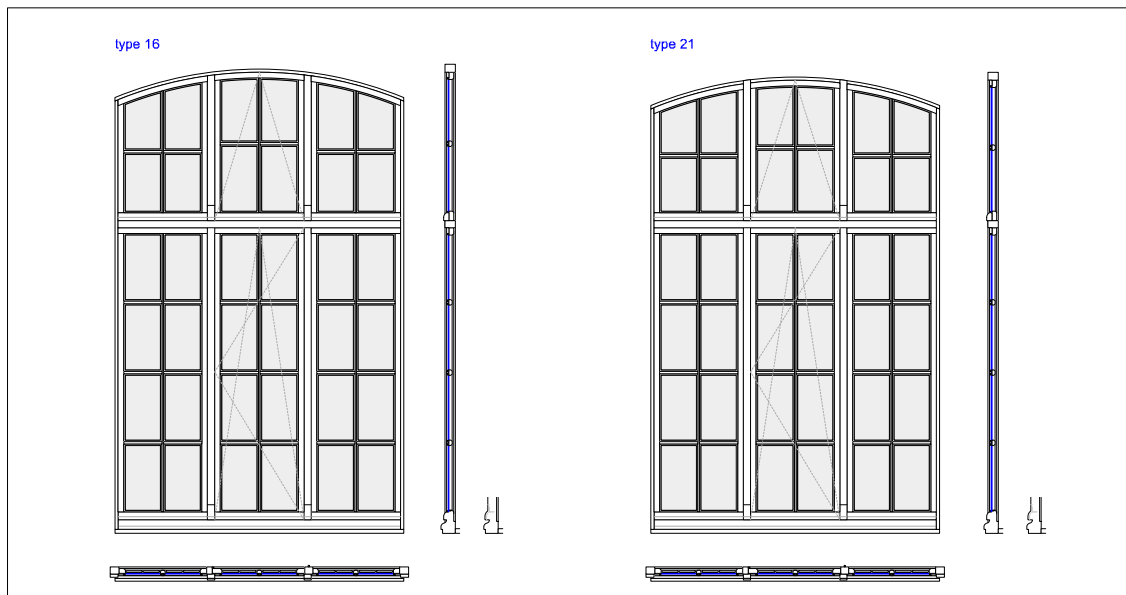
DOELSTELLING 7 Behoud van de erfgoedwaarde: Conservatie en restauratie van het kloostergebouw

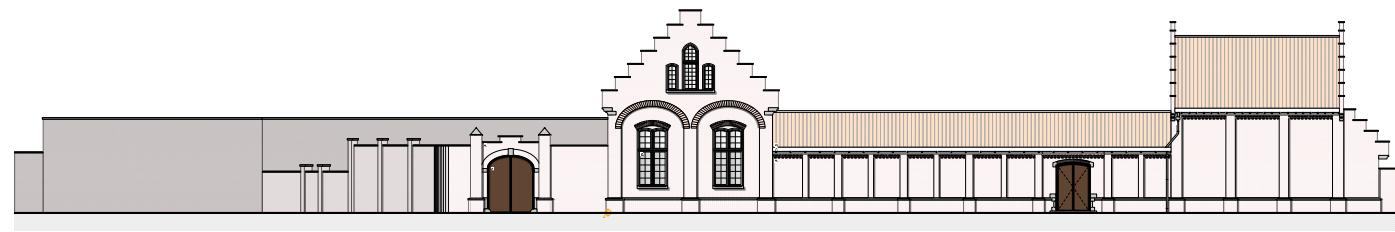
Het exterieur van het gebouw verkeert over het algemeen in een redelijk goede staat maar er zijn enkele herwaarderingswerken nodig. Enkele raamopeningen van de voor- en zijgevel en de toegangsdeur in de voorgevel werden voorzien van pvc-schrijnwerk, wat zeer nefast is voor de erfgoedwaarde van het geheel. Dit schrijnwerk wordt dan ook best vervangen door schrijnwerk volgens passende vormgeving en kleurstelling, bijvoorbeeld houten schrijnwerk naar historisch model. Het onderhoud van de dakbedekking en de regenwaterafvoer wordt best nauwgezet gevolgd om gevolgschade te voorkomen.

De verharding en aanleg van de tuin rondom het kloostergebouw heeft dringend nood aan een update. De aanleg van betonnen klinkers is nogal kleurloos en past niet bij het historische kader. Verder dient de begroeiing op de gevel goed opgevolgd te worden. Klimplanten kunnen schade veroorzaken aan het gebouw door indringing van de wortels in het voegwerk en door vochtinfiltratie. Het is van belang om de beplanting binnen de perken te houden en indien noodzakelijk, volledig te verwijderen.

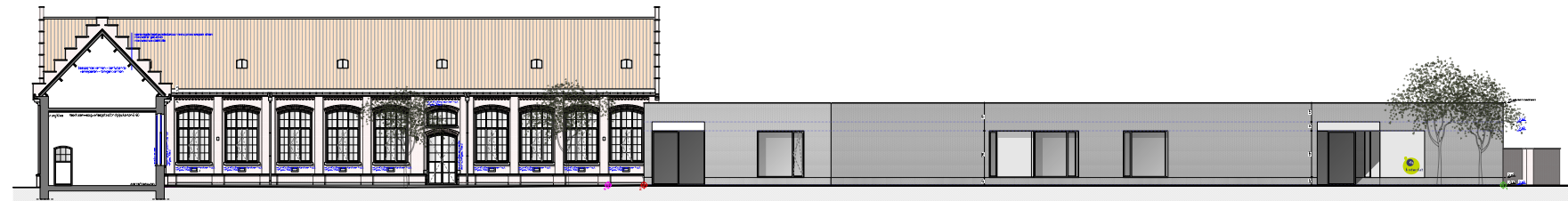
Plannen van architectenbureau Beneens - Heynen voor het restauratiedossier: Verbouwen + uitbreiden kleuterschool en buitenschoolse kinderopvang Heultje - april 2019

1. Snedes oorspronkelijke gebouwen
2. Detaillering oorspronkelijk en nieuw schrijnwerk

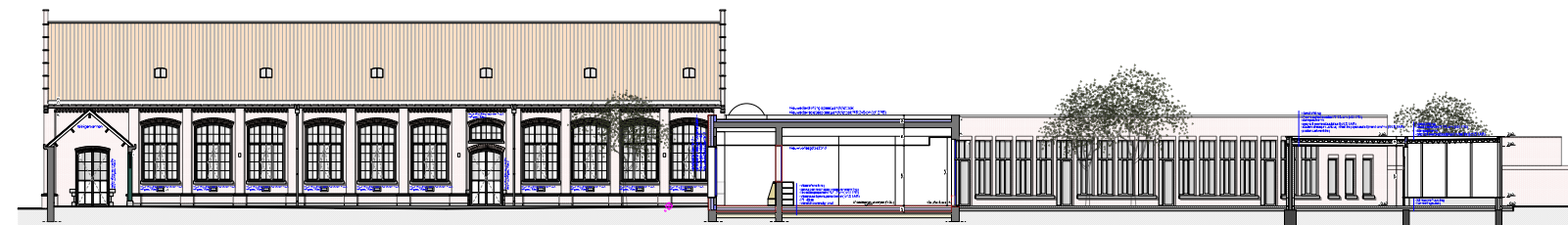

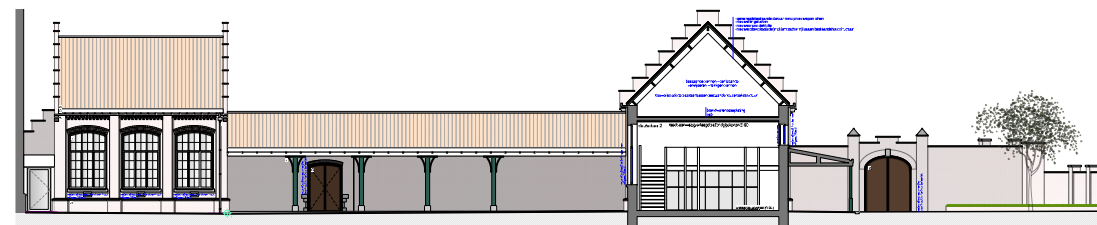
GEVEL 1

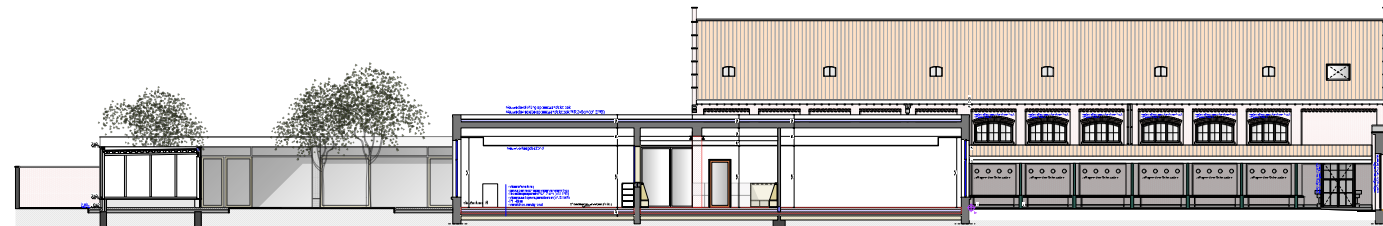
SNEDE AA

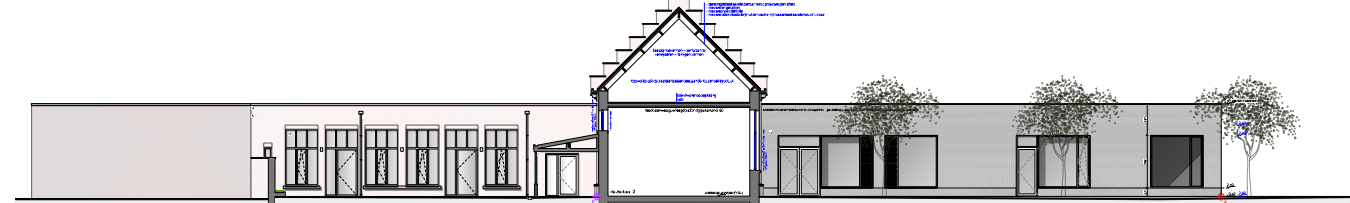
SNEDE BB

SNEDE CC

SNEDE DD

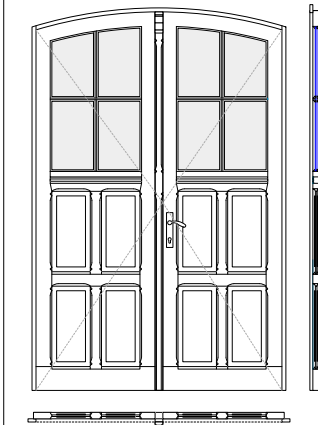

SNEDE FF

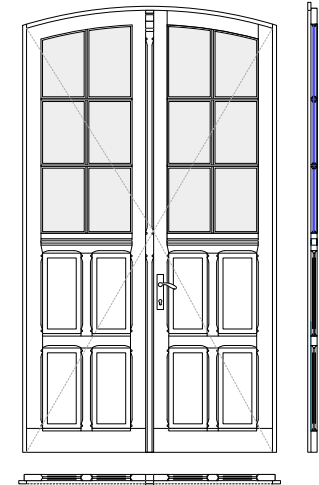

SNEDE HH

type 5

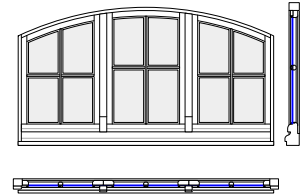

type 19

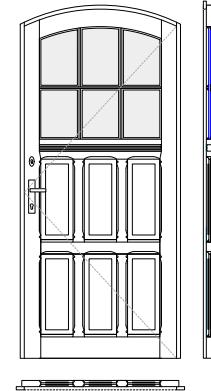

type 7

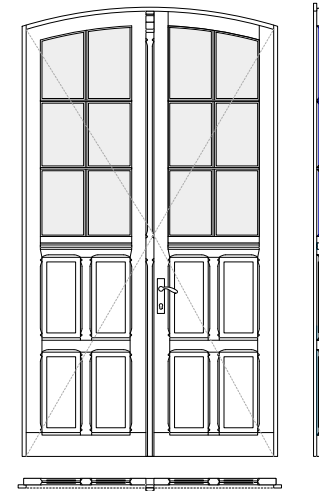
type 18

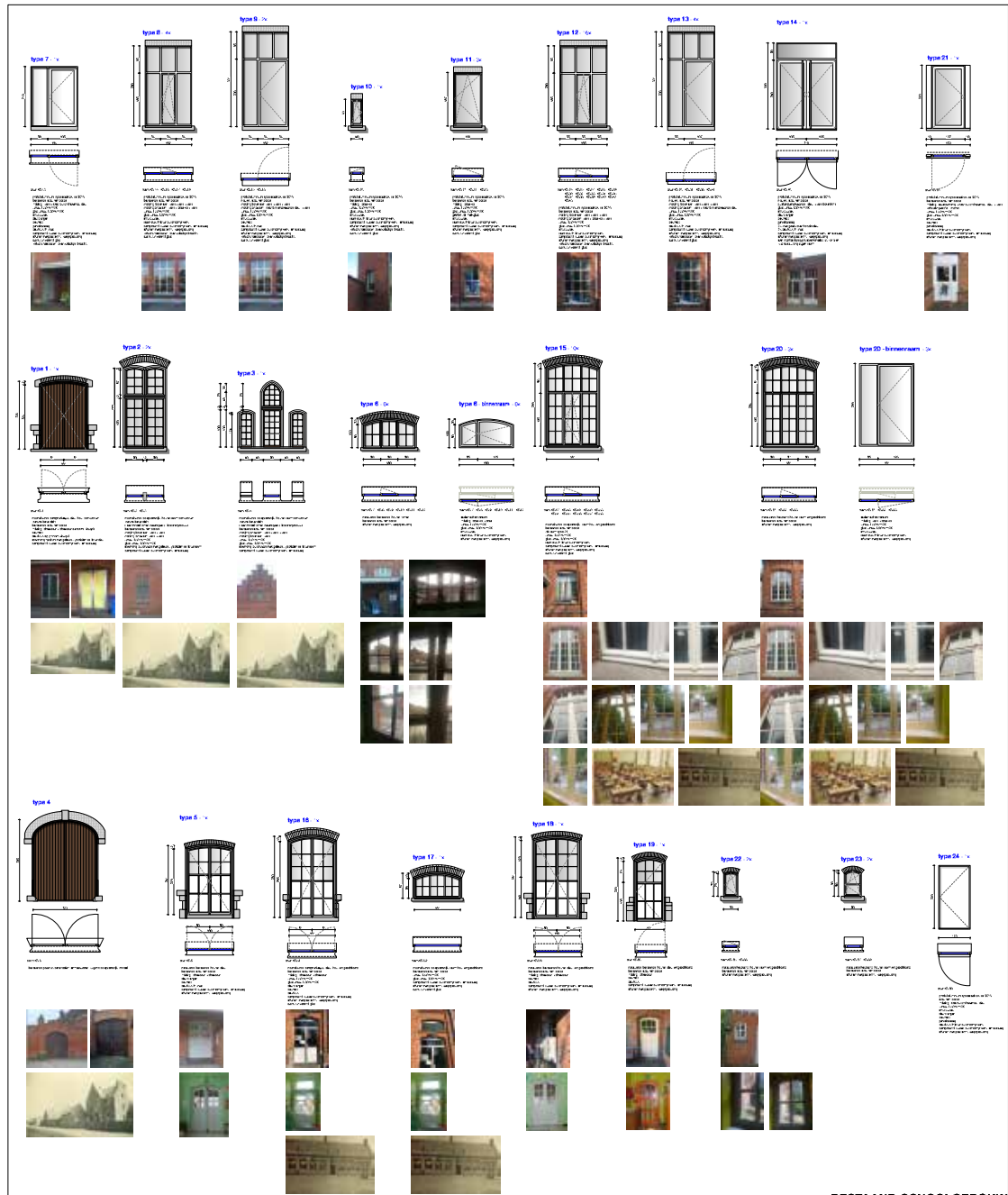
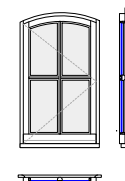
type 20

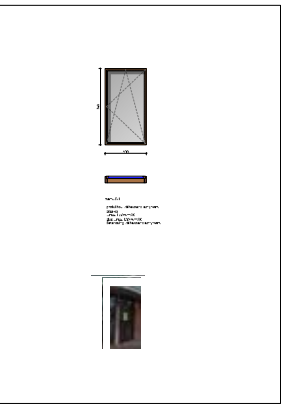
type 17

type 23

BESTAAND SCHOOLGEBOUW

SCHOLENCOMPLEX HEULTJE

ontwerp: architectenbureau M&A
locatie: Scholencomplex Heultje, 1217
bestand: bestaand schoolgebouw
bestand: bestaand schoolgebouw

nr.	omschrijving	toelichting
1	bestaand schoolgebouw	bestaand schoolgebouw
2	bestaand schoolgebouw	bestaand schoolgebouw
3	bestaand schoolgebouw	bestaand schoolgebouw
4	bestaand schoolgebouw	bestaand schoolgebouw
5	bestaand schoolgebouw	bestaand schoolgebouw
6	bestaand schoolgebouw	bestaand schoolgebouw
7	bestaand schoolgebouw	bestaand schoolgebouw
8	bestaand schoolgebouw	bestaand schoolgebouw
9	bestaand schoolgebouw	bestaand schoolgebouw
10	bestaand schoolgebouw	bestaand schoolgebouw

nr.	omschrijving	toelichting
1	bestaand schoolgebouw	bestaand schoolgebouw
2	bestaand schoolgebouw	bestaand schoolgebouw
3	bestaand schoolgebouw	bestaand schoolgebouw
4	bestaand schoolgebouw	bestaand schoolgebouw
5	bestaand schoolgebouw	bestaand schoolgebouw
6	bestaand schoolgebouw	bestaand schoolgebouw
7	bestaand schoolgebouw	bestaand schoolgebouw
8	bestaand schoolgebouw	bestaand schoolgebouw
9	bestaand schoolgebouw	bestaand schoolgebouw
10	bestaand schoolgebouw	bestaand schoolgebouw

bestaand schoolgebouw

DOELSTELLING 8 Behoud van de erfgoedwaarde: Conservatie en restauratie van het schoolgebouw

Het schoolgebouw wordt intensief gebruikt door de plaatselijke kleuterschool en werd gemoderniseerd om tegemoet te komen aan de hedendaagse noden van een onderwijsgebouw. Anno 2019 is het gebouw in een redelijke staat van onderhoud maar restauratiewerken dringen zich op. Het onderhoud wordt regelmatig opgevolgd door de technische dienst van de gemeente Westerlo. In 2020 starten de werken voor een grondige exterieurrestauratie van het pand.

Werken die tijdens de restauratie uitgevoerd zullen worden:

- Regenwaterafvoer: bakgoten te reconstrueren naar oorspronkelijk model en voorzien van zinken afvoerbuizen
- Dakbedekking: de oorspronkelijke dakpannen worden schoongemaakt en herbruikt, onderdak wordt vernieuwd
- Dakvlakramen: vernieuwd volgens historisch model
- Schrijnwerk restauratie: het oorspronkelijke historische schrijnwerk wordt gerestaureerd en alle onderdelen worden indien mogelijk gerestaureerd: hang- en sluitwerk, scharnieren, glas⁶⁹
- Schrijnwerk vernieuwing: waar het oorspronkelijk raam- en deurschrijnwerk verdwenen is, wordt nieuw schrijnwerk naar historisch model geplaatst

⁶⁹ Volgens de richtlijnen van het Afwegingskader 'Historisch schrijnwerk', opgesteld door het Agentschap Onroerend Erfgoed: <https://www.onroerenderfgoed.be/publicaties/afwegingskader-historisch-schrijnwerk>.

DOELSTELLING 9 Ontwikkeling van ideeën voor een toekomstvisie voor de Sint-Carolus Borromeuskerk

De kerk is nog in gebruik voor de katholieke eredienst, zoals reeds aangegeven werd in het extract uit het Kerkenbeleidsplan. Er is een wekelijkse eredienst en regelmatig vinden er eucharistievieringen plaats. Ook worden er af en toe culturele activiteiten georganiseerd zoals optredens en een tentoonstelling. De kerkraad heeft voor deze gelegenheden een contract. Het openen en afsluiten van het gebouw gebeurt door de parochieverantwoordelijke. Ook het onderhoud van de kerk wordt regelmatig opgevolgd door de technische dienst van de gemeente Westerlo.

Door de aanwezigheid van de parochiezaal (zaal ‘de Merode’) en de fanfarelokaal is er reeds een aanbod van feestzalen waardoor er anno 2019 geen noodzaak bestaat tot meer of grotere feestzalen. Tot op heden zijn er geen aanvragen van andere verenigingen om het kerkgebouw te gebruiken. Deze kerk maakt geen deel uit van een bedevaartroute en is niet aangesloten bij de vereniging Open kerken. De parochie behoort tot de pastorale eenheid HH Prisca en Aquila en de misvieringen worden verspreid georganiseerd over de kerken binnen deze eenheid. Elke tweede zondag van de maand om 9u15 vindt er in de kerk van Heultje een gezinsviering plaats, met uitzondering van de zomermaanden juli en augustus.

Voor de kerk van Heultje werd overeengekomen dat er op lange termijn een beleid uitgestippeld wordt op basis van behoud van de eredienst met valorisatie. Valorisatie heeft betrekking op initiatieven die, met respect voor het normale gebruik van de parochiekerk, de betekenis van het kerkgebouw in al zijn aspecten kunnen versterken en bevorderen (religieuze en culturele, historische en kunsthistorische, architecturale en landschappelijke aspecten). Dit kan bijvoorbeeld een occasioneel en passend gebruik van het kerkgebouw voor kunsthistorische rondleidingen, concerten, voordrachten, conferenties of tijdelijke tentoonstellingen zijn. Doordat er reeds een aanbod van feestzalen bestaat in Heultje en de vraag daarmee voldoende gedekt wordt, is het aangewezen om een traject uit te stippelen dat tegemoet kan komen aan andere noden binnen de gemeenschap.

Aanvullend worden er hier enkele ideeën gelanceerd die een perspectief kunnen bieden op een eventueel nevenbestemmingstraject. Een dergelijk traject gaat nog een stap verder dan valorisatie en respecteert de kerk als gebedshuis maar wordt mits een beperkte herinrichting wel klaargemaakt voor meer permanente functies, als deze een goede match zijn met de oorspronkelijke liturgische functie. Om een goede omkadering te kunnen bieden voor concerten en andere culturele evenementen in de kerk, kan het handig zijn om enkele basiselementen voor licht- en podiumtechnieken te voorzien, zoals ophangrails voor spots en muziekinstallatie. De kerk zou dan op een vlottere manier gebruikt kunnen worden als podium voor plaatselijke toneelverenigingen, de academie en voor andere instanties of particulieren die een presentatie, concert of toneelstuk wensen te organiseren. Eventueel kan het gebruik van de kerk zelfs verder opengetrokken worden, verder van het religieus-culturele aspect en meer vanuit een brede kijk op het dagelijkse dorpsleven.⁷⁰

DOELSTELLING 10 Ontwikkeling van een toekomstvisie voor het gebruik van de pastorie

Vandaag wordt de pastorie voornamelijk gebruikt als vergaderruimte voor verschillende partijen: de Kerkfabriek, leden van de parochie en een fotografieclub. Het huidige gebruik van het gebouw mag ook in de toekomst zo blijven. Op termijn dringt een restauratie van de pastorie zich wel op: de inrichting is gericht op een woonfunctie terwijl het werkelijke gebruik eerder in de richting van een kantoorfunctie gaat. Bovendien zijn de faciliteiten die bedoeld waren voor deze voormalige woonfunctie, verouderd. Het is dan ook zaak om het interieur te restaureren op zo’n manier dat gebruik en inrichting op elkaar worden afgestemd. Het zou echter wel jammer zijn moest de oorspronkelijke woonfunctie van het pand volledig verdwijnen omdat deze gerelateerd is aan de erfgoedwaarde. In de toekomst zou er bij een grondige restauratie van het interieur toch minstens gerefereerd moeten worden naar deze oorsprong. Zo kunnen de keuken en eetkamer gerestaureerd worden en deze kunnen als gemeenschappelijke ruimte dienen voor de kantoren die zouden ingericht worden in de andere ruimtes van de pastorie. Eventueel kan er ook geopteerd worden voor het inrichten van een gemeenschappelijke vergaderzaal en het uitbreiden van de sanitaire voorzieningen.

⁷⁰ De databank van praktijkvoorbeelden bijgehouden door het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur (CRKC) is een interessante inspiratiebron bij het ontwikkelen van valorisatie, medegebruik, neven-en herbestemming: <https://www.crkc.be/praktijkvoorbeelden>

DOELSTELLING 11 Ontwikkeling van een toekomstvisie voor het gebruik van de ‘de Merode’zaal

De parochiezaal is een levendige plek waar regelmatig evenementen worden georganiseerd. Door de aanwezigheid van een bar en grote keukenruimte is deze locatie goed voorzien voor catering van grotere evenementen. Het is de enige zaal met die voorzieningen in Heultje en ze wordt hiervoor dan ook goed gebruikt. Het is van belang om deze functie te behouden en de zaal eventueel vanuit de gemeente zelfs nog wat meer te promoten.

Het gebruik van de zaal kan eventueel gekoppeld worden met het achterliggende parkje waar zich de Calvarieberg en Lourdesgrot bevindt. Momenteel is er weinig connectie tussen de zaal en het park en dat is jammer. Het zou een interessante aanvulling zijn op het gebruik van de zaal als het parkje ook gebruikt zou kunnen worden als verlengde van de zaal. Zo zouden er in de warmere periodes van het jaar recepties georganiseerd kunnen worden. Er is een dubbele toegangsdeur in het achterste gedeelte van de zaal die een goede verbinding kan vormen met het park.

DOELSTELLING 12 Ontwikkeling van een toekomstvisie voor het gebruik van het kloostergebouw

Het kloostergebouw wordt dagelijks gebruikt door het sociaal tewerkstellingsproject ‘In de soep’. In de context van de geschiedenis van het pand als klooster is een sociaal gekleurde functie zeer passend. De zusters die hier woonden, zetten zich in voor de lokale bevolking van Heultje. Er wordt dan ook voorgesteld om deze sociale rol te behouden in de toekomst. Op die manier blijft dit een plek in het centrum van Heultje waar mensen die sociaal kwetsbaar zijn, toch terecht kunnen. In de verdere toekomst hoeft dit niet noodzakelijk te betekenen dat het gebouw moet blijven dienen als sociaal tewerkstellingsproject. Naargelang de lokale noden kan de exacte bestemming wijzigen, zolang deze binnen een bredere sociale context blijft. Vandaag zijn er op de hogere verdiepingen van het pand verschillende ruimtes die niet of weinig gebruikt worden. Naar de toekomst toe zou er optimaler gebruik gemaakt moeten worden van de beschikbare ruimte. Zo kunnen er bijvoorbeeld kantoren ingericht worden in de hogere verdiepingen voor bedrijven of gemeentediensten die inzetten op sociale projecten. Ook van de tuin wordt vandaag weinig gebruik gemaakt. Een kruiden- en/of moestuin die uitgebaat wordt door sociaal tewerkgestelden of door de nabijgelegen kleuter- en lagere school als educatief project, zou een mooie aanvulling zijn.

DOELSTELLING 13 Ontwikkeling van een toekomstvisie voor het gebruik van het schoolgebouw

Het gebouw is vandaag in gebruik als kleuterschool en zal in de toekomst ook als school in gebruik blijven.

DOELSTELLING 14 Verwijderen van storende elementen

Een aantal elementen worden ervaren als storend binnen de historische context van de dorpskern. Voorbeelden hiervan zijn verouderd straatmeubilair, parkeerplaatsen, verharding, braakliggende stukken grond enzovoort. Er wordt geadviseerd om dergelijke elementen te verwijderen of vervangen. Vandaag zijn er op het dorsplein verschillende storende elementen aanwezig zoals een bushokje aan elke kant van de straat Heultjedorp, plantenbakken en een fietsenstalling. Bij een heraanleg van het dorsplein is het heel belangrijk om dergelijke storende elementen te verwijderen en te streven naar een coherent ontwerp met uniform stedelijk meubilair, weginrichting, straatverlichting, enzovoort. In de nabije toekomst wordt het straatmeubilair stelselmatig vernieuwd. De bushaltes zullen meegenomen worden bij de heraanleg van de Gevaertlaan en Heultjedorp.

Niet alle storende elementen kunnen zomaar vervangen worden, denken we bijvoorbeeld aan onderdelen van naastgelegen gebouwen die impact hebben op het beschermde dorpsgezicht maar buiten de begrenzing van de bescherming liggen. Voor dergelijke elementen kan een visuele barrière zoals een groen scherm een mogelijke oplossing bieden. Zo draagt de huidige vormgeving van de aanbouw van de ‘de Merode’zaal niet bij tot de erfgoedwaarde van het gebouw en wordt er geadviseerd om maatregelen te treffen om de aanbouw beter te integreren bij de waardevolle architectuur van het oorspronkelijke gebouw.

Zie ook Doelstelling 17: Heropwaarderen van het dorsplein en de zone voor de kerk

DOELSTELLING 15 Voorzien van regelmatig en aangepast onderhoud

a. Periodieke visuele controle

Een regelmatige controle en snelle ingreep bij vastgestelde gebreken is noodzakelijk om verdere degradatie te vermijden. Voor de controle kan men zich beroepen op Monumentenwacht provincie Antwerpen. De gemeente Westerlo liet in het verleden verschillende keren inspecties uitvoeren door Monumentenwacht. Dit dient in de toekomst zo te blijven en er dient ook gehandeld te worden naar de vaststellingen van Monumentenwacht. Daarom is het belangrijk dat de daken en zolders van alle gebouwen en zeker de kerk, toegankelijk blijven en/of worden gemaakt voor inspectie.

b. Bijhouden van een onderhoudslogboek voor de zesjaarlijkse evaluatie van het beheersplan

Na de restauratie van de gebouwen moet ervoor gezorgd worden dat de goede bouwkundige staat behouden blijft. Hiervoor is een algemeen onderhoudsplan onontbeerlijk. Op basis hiervan kan een planning worden opgesteld waarin alle belangrijke onderhoudswerken worden opgenomen voor de volgende 24 jaar. Indien men zorgt voor goed onderhoud worden grotere restauratiekosten in de toekomst vermeden. Voor het uitvoeren van kleinere herstellingswerken (interieur en exterieur) kan men zich beroepen op de standaardpremies van het Agentschap Onroerend Erfgoed.⁷¹

05.05 LANDSCHAPPELIJK ERFGOED

DOELSTELLING 16 Heropwaarderen van het park achter zaal 'de Merode'

a. Behoud en beheer van het oorspronkelijke karakter

Bovenstaande doelstelling gaat uit van het behoud van de natuurwetenschappelijke en esthetische waarde van de parkzone achter zaal 'de Merode'. Het is van belang om de erfgoedwaarde te bewaren, als eenheid van verschillende landschappelijke eenheden met aandacht voor ecologie en historiek. Dit is mogelijk door een goed behoud en beheer van de bestaande, oude bomen en het behoud en beheer van de historische wandelpaden, die onverhard blijven.

Over het algemeen is de oorspronkelijke staat van de groene zone bewaard gebleven, maar op een aantal plaatsen zijn er nieuwe aanplantingen, met name de coniferen aan de oostzijde, die niet passen bij het historische karakter van het park. Dit wordt best aangepast. De beeldbepalende structuur van dichte beplanting aan de perceelsgrenzen met een centrale open zone met enkele oude bomen (plataan, linde, kastanje etc), waarbij het oog naar de Lourdesgrot achteraan het park geleid wordt, bleef bewaard en dient gekoesterd te worden.

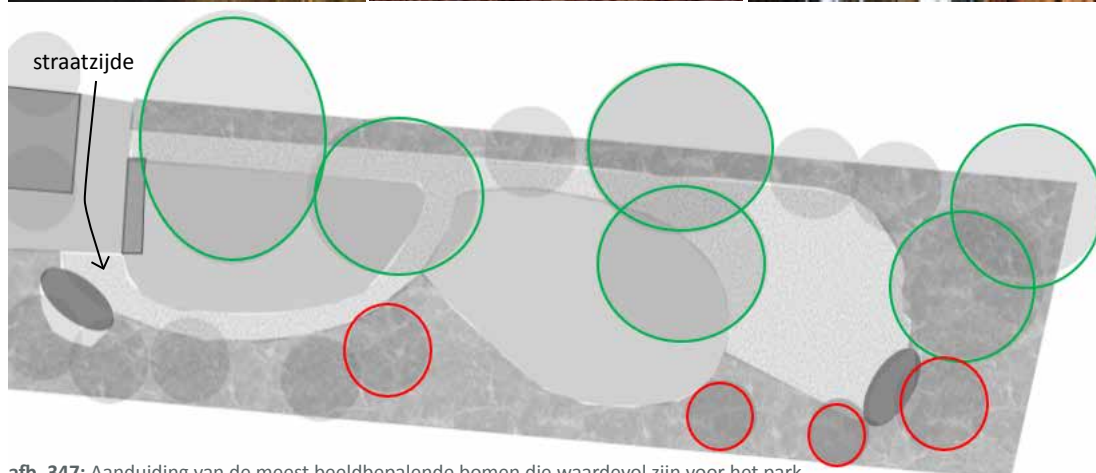

afb. 345: Het park in de vroege herfst, zicht op enkele oude bomen

afb. 346: De Lourdesgrot in het noordelijke gedeelte van het park

⁷¹ <https://www.onroerenderfgoed.be/standaardprocedure-voor-een-erfgoedpremie>

afb. 347: Aanduiding van de meest beeldbepalende bomen die waardevol zijn voor het park (groen) en best verwijderd worden omdat ze niet passen bij het historisch kader (rood)

DOELSTELLING 17 Heropwaarderen van het dorpsplein en de zone voor de kerk

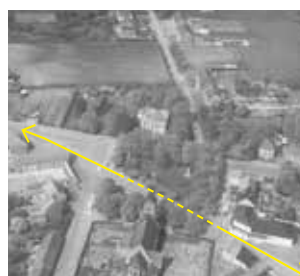
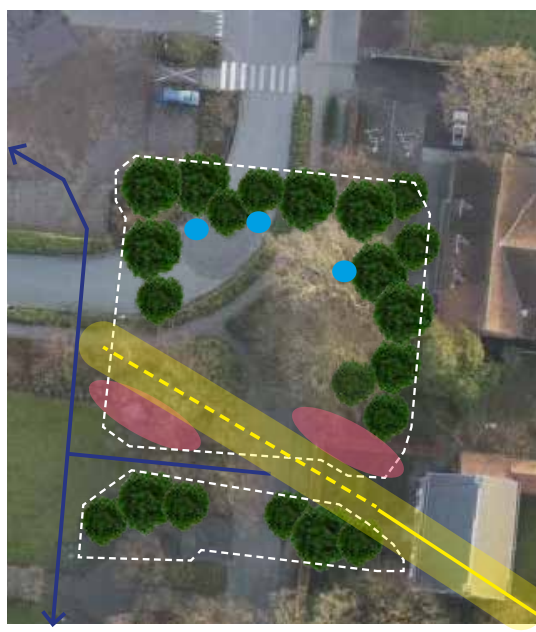
a. Heropwaarderen dorpsplein met sterke identiteit en link historiek

De huidige inrichting van het park refereert in mindere mate naar de historische aanleg. Voor de oorspronkelijke, eenvoudige aanleg was er weinig oog bij de heraanleg van de jaren 1990. Het dorpsplein werd op die manier vernieuwd dat het nog weinig met het oorspronkelijke uitzicht te maken had. De eenvoudige en sobere articulatie van de ruimte verdween.

De oude weg die het plein dwars doorsneed, werd bij de heraanleg verlegd waardoor de historische structuur van de bomen die het plein omzomen, doorbroken werd. Het plaatje klopt niet meer; verschillende openingen in de omlijsting van bomen rond het plein zorgen voor een doorbreking van het oorspronkelijke uitzicht van het dorpsplein. Bovendien werken de bomen als buffer om het karakter van het dorpscentrum te behouden en weinig passende moderne ingrepen aan het oog te onttrekken. Er kwam een wildgroei aan aanplantingen en moderne landschappelijke elementen.

Desalniettemin zijn er vandaag nog elementen aanwezig in de aanleg die verwijzen naar de geschiedenis van het plein, met als belangrijkste de kring van bomen rondom het dorpsplein en voor de kerk. Deze basisstructuur van het plein, bestaande uit een gazon met hoogstammen, moet behouden blijven. Op vlak van beplanting kan er nog voor verbetering worden gezorgd: met name het uitdunnen van de beplanting tot men opnieuw tot een sobere parkaanleg komt. Gedurende de komende 24 jaar moet kwalitatief beheer zorgen voor de uitbouw van de ecologische waarde, een verhoogde beleevingswaarde én de uitbouw van de gebruikswaarde. De genius loci, de plaatsgebonden identiteit van de groenzones, moet worden versterkt.

- > Aandacht voor biodiversiteit en respect voor de aanwezige landschappelijke elementen
- > Aantrekkelijke en historisch correcte aanplant, zowel qua types als qua plaatsing (nadruk op bomen en minder/niet op bodembedekkers en perken, met uitzondering van wilde bloemenperken)
- > Consolideren van de landschappelijke samenhang tussen groene zone voor de kerk en dorpsplein zelf
- > Uniformiteit en eenvoud op vlak van zitgelegenheden, vuilbakken, straatmeubilair, verlichting, enz
- > Vermindering van de afbording van de plantvakken en borders
- > Betere 'leesbaarheid' van historische doorsnede door de oude kasseiweg

afb. 348: Uiterst links: Luchtfoto met aanduiding van het huidige bomenbestand en het vroegere tracé van de kasseiweg © Geopunt
afb. 349: Links: Luchtfoto uit 1985 met aanduiding van de oude straat (gele lijn) © Heemkundige Kring Ansfried

LEGENDE

- Oorspronkelijk tracé van de oude weg
- Zones die vrij kwamen na de verplaatsing van het tracé en zeker heraangelegd dienen te worden
- Stippellijn Twee zones die samen het dorpsplein vormen
- Beeldhouwwerken

b. Inzetten op biodiversiteit en duurzaamheid

Voor het herwaarderen van het dorpsplein moet men inzetten op een duurzame groene ruimte, met de nadruk op inheemse boom- en plantensoorten. Het dorpsplein was vroeger de groene long van het dorp door het uitgebreide bomenbestand en dit aspect dient opnieuw naar voren te komen. Bijvriendelijke vaste planten, bomen en heesters zijn hiervoor onontbeerlijk. De gestelde voorwaarden zoals het verbod op chemische bestrijdingsmiddelen, het onderhoudsvriendelijk houden met beperkte manschappen, de beperking van groenafval, enzovoort, moeten een vertaling vinden in het ontwerp. Het is daarom belangrijk dat de beheerder bij het ontwerpproces betrokken wordt om een passend ontwerp te combineren met een efficiënt onderhoud.

Biodiversiteit is een samentrekking van 'biologische diversiteit'. Hieronder wordt het geheel van genen, soorten en ecosystemen verstaan, die van nature binnen een gebied voorkomen. De grootste diversiteit, zowel wat planten als dieren betreft ontstaat bij een gevarieerde begroeiing. Elk van de verschillende groenvormen herbergt verschillende soorten dieren en planten. Bloemrijke graslanden zijn belangrijk voor vlinders, sprinkhanen, kevers en mieren. Dichte bosjes en heesters bieden beschutting en nestgelegenheid voor vogels en kleine zoogdieren. Niet alleen verschillende plantensoorten, maar ook verschillende groenvormen betekenen een grotere soortenrijkdom aan planten én dieren.

Invasieve planten, dit zijn ingevoerde soorten die de inheemse soorten verdringen en bedreigen, moeten vermeden worden. Nieuwe aanplant binnen de historische tuinen moet zoveel mogelijk afgestemd zijn op plantgoed eigen aan de streek, zowel qua vormgeving als qua plantenkeuze. Exoten zoals Amerikaanse vogelkers,... moeten geweerd worden.

De grasvelden hoeven geen strak gemaaide gazons te zijn. Er kan bekeken worden of een combinatie tussen intensief en extensief maaien mogelijk is. Het extensief maaien gebeurt een eerste keer tussen 15 en 30 juni en een tweede keer tussen 1 en 15 september. Men kan er voor kiezen de eerste maaibeurt uit te stellen om voorjaarsbloeiërs meer kans te geven. Doelsoorten voor het grasland/gazon zijn knolboterbloem, gewone bermzegge, enzovoort. Er kunnen biologische bloembollen aangeplant worden die in het voorjaar voor kleur zorgen. Om deze voorjaarsbloeiërs een kans te geven kan men ervoor kiezen de eerste maaibeurt uit te stellen. Natuurlijke boomspiegels in het gazon zijn belangrijk om beschadigingen aan stammen te voorkomen tijdens het grasmaaien. Bovendien zal langer gras minder uitnodigen om hierop te lopen of te wandelen en zal dit mee de bomen beschermen omdat het verdichten van de bomen zo vermeden wordt.

c. *Verwijderen van storende elementen en beplantingen*

Op het dorpsplein zijn er momenteel enkele storende elementen aanwezig die de erfgoedwaarde verzwakken. Bij het vernieuwen van de inrichting van het dorpsplein moet een eventuele verwijdering of vervanging van deze storende elementen mee in overweging genomen worden. Zo is de huidige plaatsing van de bushaltes niet ideaal. Deze zijn vandaag te situeren tussen de kerk en het dorpsplein en ter hoogte van de begraafplaats. Een verplaatsing van de bushaltes is aangewezen om de as tussen de kerk en het dorpsplein niet te doorbreken.

Hierbij dient ook de fietsenstalling besproken te worden: deze is gebouwd zonder oog voor aantrekkelijk uitzicht of kwalitatieve materialen en bovendien belemmert de stalling het zicht op het kerkhof aan noordzijde. Deze fietsenstalling wordt best afgebroken zodanig dat een nieuwe stalling in de plaats kan komen die beter past binnen de historische omgeving en niet aanwezig is als stoorfactor.

Verder dienen de parkeerplaatsen rondom het plein verplaatst te worden. Door de inplanting van die parkeerplaatsen is er een negatieve impact op de bomen. Bovendien zorgt dit voor een inkrimping van het volume van het dorpsplein. De mogelijkheid om te parkeren in het centrum van Heultje is reeds mogelijk op andere locaties, onder andere ten zuiden van de Gevaertlaan waar een grote parkeerplaats aanwezig is.

Binnen de groeninrichting van het dorpsplein worden ook best enkele storende of niet passende planten verwijderd die niet passen bij het historische kader: het gaat hier om lage heesters, de pergola van blauwe regen en de vierkante bloembakken die deel uitmaken van de herinrichting van het plein in de jaren 1990.

afb. 350: Het bushokje tegenover de kerk past niet in het kader

afb. 351: Verspreid over het dorpsplein zijn er verschillende bloembakken terug te vinden

- d. *Zorg voor het huidige bomenbestand en behoud natuurwetenschappelijke elementen*
- e. *Beschermen van waardevolle bomen en planten*

Om de juiste keuzes te maken met betrekking tot de snoei van de bomen, maar ook om te komen tot een succesvol en duurzaam onderhoud, kan een Boom Effect Analyse (ook wel VTA-analyse) worden opgemaakt. Aangezien het om publieke ruimte gaat, wordt aangeraden deze VTA-analyse iedere vijf jaar te herhalen. Om het beheer van de bomen te vergemakkelijken kan men op eenvoudig verzoek de bomen laten nummeren. Dit gebeurt op een subtile plaats waar de nummers niet opvallen.

Teneinde de bomen in de parkzones te behouden is het aangeraden de wortelzones van de bomen te beschermen. Het verdichten van de bodem in wortelzones kan ervoor zorgen dat bomen minder water krijgen en dat de uitwisseling van gassen zoals CO₂ en zuurstof veel trager verloopt dan bij gezonde bodems. Om dit te vermijden moet men erop toezien dat de zones onder de bomen niet te sterk betreden worden. Bij werken aan het dorpsplein of andere groene zones die binnen de bescherming liggen, wordt aangeraden om, met het oog op de bescherming van de waardevolle bomen, een lastenboek op te stellen met richtlijnen die in acht genomen moeten worden bij werken rond en aan deze bomen.

HOOFDSTUK 06

MAATREGELEN

In dit hoofdstuk wordt een beknopt overzicht gegeven van de te verwachten werkzaamheden in functie van de doelstellingen beschreven in hoofdstuk 5. Ze worden aangevuld met bemerkingen gemaakt in situ en opmerkingen uit de rapporten van Monumentenwacht. Dringende restauratie- of conservatiewerken die op zeer korte termijn moeten worden uitgevoerd zijn aangeduid met een rood uitroepteken: Werken aangeduid met een oranje uitroepteken zijn minder hoogdringend, maar moeten wel op korte termijn uitgevoerd worden, teneinde vervolgschade te vermijden. De maatregelen in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op de laatste verslagen van Monumentenwacht en eigen bevindingen in situ.

Voor een gedetailleerd bouwfysisch verslag en bijhorende adviezen wordt verwezen naar de inspectieverslagen van Monumentenwacht met volgende referentienummers: 11664/2019/B (Sint-Carolus Borromeuskerk), 12681/2019/B (parochiehuis), 12680/2019/B (pastorie) en 12679/2019/B (klooster).

06.01 ANALYSE, MONITORING EN VOORONDERZOEKEN

06.02 DORPSPLEIN

06.02.01 Werken aan groen en omgeving

06.02.02 Onderhoudswerken

06.03 SINT-CAROLUS BORROMEUSKERK MET KERKHOF

06.03.01 Conservatie- en restauratiewerken exterieur

06.03.02 Conservatie- en restauratiewerken interieur

06.03.03 Onderhoudswerken

06.04 PAROCHIEHUIS / DE MERODEZAAL MET LOURDESGROT EN CALVARIE

06.04.01 Restauratiewerken exterieur

06.04.02 Restauratiewerken interieur

06.04.03 Onderhoudswerken

06.04.04 Werken aan park met Lourdesgrot & Calvarie

06.05 PASTORIE

06.05.01 Conservatie- en restauratiewerken exterieur

06.05.02 Conservatie- en restauratiewerken interieur

06.05.03 Onderhoudswerken

06.06 KLOOSTER

06.06.01 Conservatie- en restauratiewerken exterieur

06.06.02 Conservatie- en restauratiewerken interieur

06.06.03 Onderhoudswerken

06.07 SCHOOL

06.07.01 Conservatie- en restauratiewerken exterieur

06.07.02 Conservatie- en restauratiewerken interieur

06.07.03 Onderhoudswerken

(1) Bouwkundige inspectie door Monumentenwacht, elke 2-3 jaar

De Sint-Carolus Borromeuskerk dient elke 2-3 jaar aan een inspectie onderworpen te worden. Voor de andere gebouwen geldt eveneens de noodzaak voor een regelmatige inspectie maar kan er een iets ruimere frequentie aangehouden worden van 3-4 jaar. Naast de inspecties van Monumentenwacht is een regelmatige controle van de gebouwen door de technische dienst van de gemeente zeker aangewezen.

- a. Monumentenwacht tijdig contacteren voor een herhaalinspectie. Regelmatige controle voorkomt vervolgschade en maakt een efficiënte onderhoudsplanning mogelijk.*

(2) Materiaaltechnisch vooronderzoek

Materiaaltechnisch vooronderzoek kan aangewend worden om materiaalsamenstellingen te bepalen of restauratie-opties te onderzoeken. Soms zullen bijkomend proefrestauraties nodig zijn.

(3) Analyse en monitoring

- a. Detectie van opstijgend grondvocht*
- b. Vochtmetingen op aangewezen plaatsen ⚠*
- c. Analyse en opvolging van scheurvorming en stabiliteitsproblemen*
- d. Controle van duivenpopulatie*
- e. Verwijderen van duivenuitwerpselen*
- f. Detectie van schimmel- en zwamaantastingen ⚠*
- g. Analyse van aantasting door houtborende insecten ⚠*
- h. Opmaak van een asbestinventaris*

In de volledige kerk dienen alle aantastingen door **houtborende insecten** gemonitord te worden. De schade moet onderzocht worden en de aantasting moet zo snel mogelijk behandeld worden. De houten onderdelen (meubilair, beelden, zolderkap, klokkenstoel enzovoort) worden na behandeling best jaarlijks gecontroleerd op verse uitvliegopeningen en hoopjes boormeel. Dit gebeurt best in de lente of zomer, wanneer de insecten uitvliegen. Het is aan te bevelen houten onderdelen regelmatig te ontstoffen, zodat nieuwe hoopjes boormeel snel worden opgemerkt.

Verder wordt er best hard opgetreden tegen de duivenpopulatie in de kerktoeren omwille van de schade die de duivenuitwerpselen kunnen veroorzaken. Duiven en uitwerpselen zijn schadelijk voor mens en gebouw. Ze verspreiden ziekten, zijn dragers van parasieten, vervuilen goten, afvoeren, daken en gevels, belemmeren vaak de toegang tot bouwdelen en tasten bouwmaterialen aan. De duiven dienen regelmatig afgevangen te worden om de populatie te beperken.

Van bepaalde materialen, zoals de vezelcementleien op het dak van de pastorie, valt te verwachten dat ze **asbesthoudend** zijn. Het is belangrijk deze asbesthoudende materialen in kaart te brengen en uiteindelijk veilig te saneren.

(4) Stratigrafisch onderzoek en sonderingen

- a. Stratigrafisch kleuronderzoek naar vroegere afwerkingslagen, op weloverwogen plaatsen*

Stratigrafisch kleuronderzoek kan aangewend worden om het verpakket op bepaalde bouwonderdelen te onderzoeken. Via een kleurtrap kan men de lagen vrijleggen en zo achterhalen wat de oorspronkelijke (of vroegere) kleurstelling was van dat onderdeel. Het onderzoek kan bijvoorbeeld in het kerkinterieur de exacte kleurstelling van de muurafwerking aan het licht

brengen. Zo kan het ook de vroegere kleurstelling van het buitenschrijnwerk van de pastorie bepalen. Hieronder horen de ramen en deuren, de kroonlijst en boeiboorden. Het terugbrengen van de vroegere kleuren draagt bij aan de erfgoedwaarde van het geheel. Kleurhistorisch onderzoek hoeft niet als vanzelfsprekend te leiden tot een reconstructie van de aangetroffen kleuren uit een eerdere periode. Het is ook mogelijk te kiezen voor een nieuwe kleur of afwerkingslaag, maar deze afwerking is dan wel een bewuste keuze.

Na het bepalen van de juiste kleur blijven de historische afwerkingslagen bij voorkeur bewaard, zowel de verflagen van de eerste afwerking als de lagen van latere perioden. (met uitzondering van synthetische verflagen die nefast zijn voor de conservatie van bepaalde bouwonderdelen) Daardoor blijft de historische gelaagdheid van het gebouw bewaard, niet alleen als bron van informatie, maar ook in uiterlijk. Daar waar te dikke verfpakketten het uiterlijk sterk storen, is het te verantwoorden dit pakket deels te verwijderen.

b. Sonderingen op weloverwogen plaatsen

In een aantal gebouwen, zoals het kloostergebouw en de pastorie, werden nieuwe behangpapieren, vloerbekledingen of verlaagde plafonds aangebracht. Er kunnen sonderingen worden gemaakt om de aanwezigheid van oudere afwerkingsmaterialen te onderzoeken. Deze werken moeten gebeuren ter voorbereiding van de opmaak van het restauratiedossier, zodat de conclusies ervan nog opgenomen kunnen worden in de restauratiekeuzes.

(5) Vooronderzoeken in functie van het behoud van het archeologische bodemarchief

- a. Vermijden van bodemverstoringen, hergebruiken vroegere verstoringen*
- b. Nastreven behoud in situ*
- c. Archeologische prospectie bij ingrepen met bodemverstoring*

(6) Energieaudit

Als men de verschillende gebouwen wil aanpakken op vlak van energiebesparende maatregelen, wordt aangeraden een energieaudit te laten uitvoeren. In zo'n onderzoek wordt onderzocht wat de impact is van energiebesparende maatregelen op de erfgoedelementen en erfgoedwaarde. Voor het uitvoeren van een energie-audit kan men bij het agentschap Onroerend Erfgoed een onderzoekspremie aanvragen.⁷²

(7) Studie voor herbestemmingsmogelijkheden

- a. Nevenbestemming en valorisatie van de Sint-Carolus Borromeuskerk*
- b. Herbestemming van de pastorie*

(8) Studie voor heraanleg

- a. Heraanleg van het kerkhof met respect voor de functie van laatste rustplaats en serene plek*
- b. (Gedeeltelijke) heraanleg of vereenvoudiging van het ontwerp van het dorpsplein en gedeelte net voor de Sint-Carolus Borromeuskerk*

72 <https://www.onroenderfgoed.be/energieaudit-onroerend-erfgoed>.

06.02 DORPSPLEIN

06.02.01 WERKEN AAN GROEN EN OMGEVING

(1) Aanleg en inrichting

- a. *Heraanleg van het dorpsplein met de nadruk op vergroten toegankelijkheid en leesbaarheid als park met sobere aanleg.*
- b. *Plaatsen van vuilnisbakken die subtiel in de omgeving geïntegreerd zijn*
- c. *Zorg voor een uniform en sober parkmeubilair dat past in de omgeving en comfort biedt aan de dorpsbewoners*

(2) Restauratie van de beelden

- a. *Restauratie van het Mariabeeld*
- b. *Restauratie van het Christusbeeld*
- c. *Restauratie van het gedenkteken van oorlogsslachtoffers*

(3) Verzorging van de beplanting

- a. *Nazicht en eventuele snoei van het bomenbestand door een erkend boomverzorger*

Bij het beheer van de beplanting wordt er steeds vertrokken vanuit een behoud van de bestaande oorspronkelijke beplanting. Het is van belang om de standplaats van de bomen op korte termijn te verbeteren, in overleg en volgens advies van een erkend boomverzorger.

- b. *Rooien en afvoeren van zieke of instabiele bomen na nazicht door erkend boomverzorger*

Bij problemen in het bomenbestand is het van belang om zieke of instabiele bomen tijdig te rooien. Wanneer toch uitval voorkomt, is het heraanplanten van de oorspronkelijke beplanting noodzakelijk voor het behoud van het oorspronkelijke bomenbestand op langere termijn.

- c. *Aanbrengen van natuurlijke boomspiegels ter bescherming van de stam*
- d. *Verwijderen van ongewenste en invasieve begroeiingen*
- e. *Nieuwe planten voor borders, met aandacht voor biodiversiteit (plant en dier)*
- f. *Aanplant bloemdragende vaste planten voor bijen en vlinders*

Maatregelen e. en f. kunnen slechts gelden als er eerst een soberdere aanleg bekomen wordt na de heraanleg van het dorpsplein.

06.02.02 ONDERHOUDSWERKEN

- a. *Jaarlijks monitoren van ongewenste en invasieve begroeiingen*
- b. *Onderhoud van de paden*

06.03.01 CONSERVATIE- EN RESTAURATIEWERKEN EXTERIEUR

De Sint-Carolus Borromeuskerk verkeert over het algemeen in redelijk goede staat met een aantal gebreken die het resultaat zijn van gebrekkig onderhoud. Men moet opletten met achterstallig onderhoud zodanig dat de toestand niet versneld achteruitgaat. Een aantal hoogdringende werken dringen zich reeds op. Voornamelijk de dakwaterafvoer is in goede staat maar wordt slecht onderhouden en is daardoor verstopt, met waterinfiltratie en vervolgschade tot gevolg.

Tevens zijn er enkele werken aan het interieur nodig, maar echte restauratiewerken hebben pas zin als alles waterdicht is en de buitenschil hersteld werd. In tussentijd moeten een aantal dringende conservatiewerken uitgevoerd worden. Een algemene reiniging van het interieur dringt zich op. Voor de eerste reiniging van bepaalde elementen kan men zich best beroepen op een gespecialiseerde restaurateur, denken we bijvoorbeeld aan de altaren, de gepolychromeerde beelden, de schilderijen, enzovoort.

(1) Stabiliteit

- a. *Periodiek nazicht funderingen en verankeringen van de toren*
- b. *Behandeling van ankers tegen corrosie, herstel losgekomen verankeringen en trekkers*

(2) Vochthuishouding

- a. *Vochtmetingen en monitoring om problemen in kaart te brengen*
- b. *Opvolgen van vochtschade onderaan aan steunberen van de noordgevel*
- c. *Periodiek nazicht en herstel indien noodzakelijk van goten en regenwaterafvoeren*
- d. *Nazicht en herstel van riolering*
- e. *Behandeling van muren tegen opstijgend vocht (indien nodig)*
- f. *Verwijderen van zoutuitbloeiingen*

(3) Kerkhof

- a. *Onderhoud, reiniging en punctueel herstel van de grafstenen*
- b. *(Her)aanleg van de groenzones en paden tussen de grafstenen*
- c. *Heraanleg van de grafstenen in de zuidoostelijke hoek van het kerkhof (oudste deel van het kerkhof) met behoud van de oude grafzerken*
- d. *Consolidatie tussen link kerk en kerkhof (beschermd als geheel)*

(4) Toegankelijk maken voor onderhoud en inspectie

De klimhaken voldoen aan de Europese norm EN 517, en voelen stevig aan. De bakgoten van het hoofddak zijn stevig en breed genoeg om te belopen. De bakgoten kunnen echter veilig geïnspecteerd worden vanop een ladder. Herstellingen aan de dakvlakken kunnen veilig worden uitgevoerd. De hanggoten daarentegen zijn te smal om te belopen, maar ze kunnen veilig geïnspecteerd worden vanop een ladder. De recentere ladderhaken voldoen aan de Europese norm EN 517. De zolders zijn niet toegankelijk. De meeste daken zijn echter niet toegankelijk te maken vanwege het gewelf en of dakhelling.

- a. *Verbeteren van de ladderhaak in de toren* ⚠
- b. *Controle van alle ladder- en klimhaken* ⚠
- c. *Opnieuw plaatsen van de onderste rij van de ladderhaken omdat deze te laag is om op te positioneren wat noodzakelijk is om veilig door de goot te kunnen lopen.*

- d. *Opnieuw plaatsen van één ladderhaak onderaan de toren (zuidelijk dakvlak meest oostelijke ladderhaak) omdat deze te kort op de rand van de keper bevestigd is.*
- e. *Eén van de ladderhaken in aansluiting met de toren is erg kort op de rand van de keper bevestigd.*
- f. *De hanggoten (alle daken behalve het schip en de toren) zijn te smal op te belopen, maar ze kunnen veilig geïnspecteerd worden vanop een ladder. De recentere ladderhaken voldoen aan de Europese norm EN 517.*
- g. *Op het dak van het zuidtransept werd er onder de middelste ladderhaak geen lood geplaatst waardoor de onderliggende lei beschadigd is. Eén van de bevestigingsgaten is niet voorzien van een schroef. Het is niet duidelijk hoe de ladderhaak bevestigd is. ⚠*
- h. *Voorzien van loopbrug in de zolder ⚠*

(5) Dakbedekking, -structuur en afvoer

- a. *Herbevestiging van enkele slecht bevestigde ladderhaken. ⚠*
- b. *Vrijmaken en vrijhouden van de verstopte dakafvoeren. ⚠*
- c. *Controle en vervangen van het aansluitingslood bij ontbreken of wanneer dit in slechte conditie verkeert.*
- d. *Dichtplooien van trotseerloodjes van de vernageling als deze zijn opengeplooid.*
- e. *Uitvoeren van een kraal op het killood ter versteviging.*
- f. *Herstel van de mortelaanwerking van de loden zalingen waar deze (gedeeltelijk) is weggevallen.*
- g. *Herstel van gebroken en weggevallen leien: o.a. zuidzijde van het hoofddak, sacristie noordkant, koor en zuidtransept.*
- h. *Toevoegen van monnikskappen op de kleinere dakvlakken die op dit moment geen verluchting hebben (met uitzondering van sacristieën).*
- i. *Voorzien van verluchting in de zolders.*
- j. *Opnieuw verankeren van de loden loketten en hechting van mortel controleren: o.a. zo noordwestelijke zijde van het koor in aansluiting met het steenwerk van de topgevel van het schip.*
- k. *Herstel van mortelaanwerking met loketten of slabben waar nodig: o.a. west- en oostzijde van het schip, west- en oostzijde van het noordtransept ter hoogte van de topgevel, zuidoost zijde van het zuidtransept, sacristie zuid en doopkapel.*
- l. *Herplaatsen van weggezakte loketten en slabben. Enkele loketten zijn te kort uitgevoerd en dekken niet voldoende af.*
- m. *Herstel van loodslabben: vernieuwen van weggevallen krammen en mortel.*
- n. *Herstel van de voegmortel van het aansluitingslood van de schoorstenen op de transepten.*
- o. *Vastzetten van de verbindingen van de ijzeren horizontale stangen ter versteviging van de gootbeugels.*
- p. *Opvolging van de ondersteunende plank in de zuidoostelijke zijde van het dak van de noordelijke sacristie door de slechte profilering van de aansluiting van de hanggoot, vervangen indien noodzakelijk.*
- q. *Ontroesten en behandelen van de standpijpen en herbevestigen van een beugel aan transept noord.*

(6) Natuursteen, baksteen en voegwerk

- a. *Herstel van gebreken, inbinden van scheuren, hermeten van losgekomen stenen, opleggingen etc.*
- b. *Bijwerken, conserveren, herstellen of vervangen van geërodeerde materialen en onderdelen*
- c. *Opvoegen en/of verlijmen van scheuren in natuursteen, eventueel wapenen om deze te stabiliseren*
- d. *Plastisch herstel met minerale mortel.*
- e. *Herstel van grote stukken met nieuwe steen.*
- f. *Vastleggen en aansmeren van stenen met kalkrijke mortel.*
- g. *Ontmossen van muren (vooral achter lekkende regenwaterafvoeren).*
- h. *Zachte reiniging van vervuilde gevels.*
- i. *Onderhoud en punctueel herstel voegwerk in kalkhoudende mortel.*
- j. *Verwijderen cementgedragen voegwerk en vervangen door kalkhoudend voegwerk.*

- k. Toepassen steenverharder indien nodig.
- l. Herstel van uitgespoeld voegwerk in een compatibele kalkmortel, o.a. aan de noordzijde van het schip.
- m. Herstel van de gebarsten poortdorpel van blauwe hardsteen.
- n. Herstel van het uitgespoelde voegwerk en beschadigd steen- en/of pleisterwerk.
- o. Herstel met de bastaard voegmortel van beschadiging van het steenwerk ten gevolge van een harde reiniging.
- p. Herstel van het verweerde steenwerk (Voornamelijk aan de westzijde van het schip).
- q. Herstel van lekken aan een aantal koppen van de hanggoten ter preventie van vochtig muurwerk.
- r. Opvolging en eventueel herstel van scheurvorming van het muurwerk: o.a. onder het raam van de zuidkant van het zuidtransept, boven het westelijk raam van de zuidzijde van de berging, onderaan een steunbeer aan de noordgevel, weggevallen steen bovenaan de zuidzijde van de oostelijke topgevel van het schip.
- s. Herstel van uitgespoeld steenwerk: o.a. enkele voegen van de lijst boven de plint aan de zuidgevel van het zuidtransept en de zuidelijke sacristie.
- t. Herstel van de afbrokkelende restauratiemortel die reeds aangebracht was op de sterk verweerde delen van de ijzerzandsteen. ⚠️

(7) Toren

- a. Vernieuwen van de ijzeren profielen van de galmborden
- b. Herstel van scheurvorming in het steenwerk
- c. Herstel van opengeplooid trotseerloodjes van een nokbeugel
- d. Herschilderen van het verschraalde schilderwerk
- e. Herplaatsen van de piron op de oostelijke dakkapel
- f. Herstel van de loden muts van de torenbekroning: sluit niet optimaal aan met de kraag onderaan het kruis
- g. Opvolging van de toestand van alle houtwerk, zowel onbehandeld als reeds behandeld tegen de houtborktor
- h. Voorzien van aansluitingslood met het steenwerk in de galmborden
- i. Restauratie van de roestige en dunne in het steenwerk ingewerkte ijzeren draagprofielen
- j. Opvolging en restauratie van inscheuring van het steenwerk ter hoogte van de verankering aan de zuid- en westkant, mogelijk kunnen er stukken in het interieur wegvallen ⚠️
- k. Opvolging en restauratie van horizontale scheurvorming in het steenwerk tussen de twee ramen aan de westkant

(8) Schrijnwerk en glas-in-lood

- a. Behandelen en herschilderen van ramen, deuren en kroonlijst van het hoofdgebouw, met name aan de zuidzijde. ⚠️
- b. Behandelen en herschilderen van het schrijnwerk van de toren, over het algemeen in een minder goede staat dan het hoofdgebouw. ⚠️
- c. Ontroesten en behandelen van alle ijzerwerk van de ramen.
- d. Indien een volledige restauratie voorzien wordt: vervangen van alle ijzeren delen door exemplaren in roestvrij staal of brons.
- e. Vervangen van de beschadigde of ontbrekende glaasjes op een passende manier, zowel qua materiaal en textuur als kleurstelling van het glas, o.a. het raam tussen het koor en de zuidelijke sacristie en in de ramen van de doopkapel.
- f. Herstel van de losgescheurde bindloodjes.
- g. Herbevestiging van de uitgezakte en weggevallen windroeden.
- h. Herstel van de beschadigde monelen met een restauratiemortel.
- i. Vernieuwen van de stopverfaanwerking.
- j. Plaatselijk herstel van de mortelaanwerking met de dagkant met een aangepaste kalkmortel.
- k. Herstel en herschilderen van de vaste en losse raambruggen.

- l. Vernieuwen van de stopverfaanwerking met de raambruggen.*
- m. Herstel van het tracerwerk aan de buitenzijde van het raam van het zuidtransept.*

(9)

Metalen onderdelen

- a. Ontroesten en herschilderen van de gevelankers en trekkers in een compatibele roestwerende verf met de correcte kleurstelling.*
- b. Metalliseren van de ankerpunten naar noodzaak.*
- c. Herstel van het door roestuitzetting beschadigde steenwerk. ⚠*
- d. Herstel alle hang- en sluitwerk en herschilderen in een compatibele roestwerende verf.*
- e. Herstel of reconstructie van verdwenen ornamenten/bekroningen.*

06.03.02 CONSERVATIE- EN RESTAURATIEWERKEN INTERIEUR

(1) Portaal & toren

- a. *Herschilderen van afbladderende verflagen van de muren.*
- b. *Herstel van ontbrekende tegel van de torenruimte ter hoogte van de toegang tot de zolder van het schip.*
- c. *Monitoring van de oude aantastingen van houtborende insecten in de houten trappen en eventueel ingrijpen indien noodzakelijk.*
- d. *Monitoren van de aantasting van huisboktor van een aantal vloerbalken en eventueel ingrijpen indien noodzakelijk.*
- e. *Herstel van de verankering van de koningstijl van de dakstructuur (rust op de spil van de trap).*
- f. *Weren van duiven in de toren*

(2) Schip

- a. *Opvolging van oude aantastingen van de kleine klopkever en ingrijpen indien noodzakelijk.*
- b. *Opvolging en herstel indien noodzakelijk van scheuren in het pleisterwerk in de tussenruimte ter hoogte van de deur van de sacristie.*
- c. *Onderzoek en eventueel reconstructie van de oorspronkelijke binnenmuurafwerking in natuursteenimitatie.*

(3) Sacristie en bergruimte

- a. *Herstel van het afbladderende schilderwerk van de troggewelven in de sacristie.*
- b. *Monitoring van de steel van de kaarsenbrander-dover met sporen van actieve kleine klopkever. Deze hangt tegen een houten deur.*

(4) Vaste interieurinrichting

- a. *Herschilderen van de houten onderdelen.*
- b. *Herschilderen van de muurnis.*
- c. *Nazicht, jaarlijkse visuele controle en punctueel herstel van de beelden.*
- d. *Regelmatige reiniging van de beelden door gespecialiseerde restaurateur.*
- e. *Restauratie van de beelden door gespecialiseerde restaurateur.*
- f. *Bijzondere werken aan klokken en toebehoren elke 10 à 20 jaar*

(5) Klimaatbeheersing

Het klimaat, en dan vooral de relatieve vochtigheid, speelt een grote rol bij het behoud van waardevolle interieurelementen. Een slecht binnenklimaat geeft aanleiding tot het afschilferen van verflagen, lossende verlijmingen, schade door condensvocht enzovoort. Schommelingen in temperatuur en luchtvochtigheid geven aanleiding tot overmatig werken van houten onderdelen, met barsten en scheuren tot gevolg. Een slecht binnenklimaat geeft ook aanleiding tot aantasting door houtborende insecten en schimmels. De huidige verwarmingsinstallatie is nefast voor het kerkinterieur, niet alleen zorgt het systeem voor te sterke klimaatschommelingen, maar zorgt het ook voor het rondblazen van vuile lucht, met vervuiling van het interieur tot gevolg.

Om exacte aanbevelingen te kunnen geven voor de verbeteringen van de klimaatbeheersing is een uitgebreid onderzoek aan de orde. Dergelijk onderzoek houdt rekening met de bouwfysische kenmerken van het gebouw, met klimaatmetingen (binnen en buiten) en oppervlaktemetingen en met de invloed van de gebruikers (bezoekersaantallen, poetsregime,...). Het schat de mogelijkheden van een bepaalde installatie in en besteedt aandacht aan de beheers- en regeltechnische aspecten ervan. Voor dit soort onderzoek wordt best een specialist aangeschreven.

06.03.03 ONDERHOUDSWERKEN

- a. *Regelmatige reiniging van de goten van hoofdgebouw en toren*
- b. *Regelmatige reiniging van de zolder van de toren*
- c. *Regelmatig reinigen van de goten*
- d. *Zacht reinigen van de muurvlakken, met name het bovenste gedeelte van de muren van het schip*
- e. *Periodiek nazicht en algemeen onderhoud van de gevels*
- f. *Alle ijzerwerk, zoals klepels van de klokkenstoel, muurankers, diefijzers, verluchttingsroosters enz.... tijdig schilderen in een compatibele roestwerende verf met de correcte kleurstelling.*
- g. *Bliksembeveiliging: de installatie periodiek laten controleren door een erkend controleorgaan en herstel indien noodzakelijk*

De bliksembeveiliging van de Sint-Carolus Borromeuskerk werd enkel oppervlakkig gecontroleerd door Monumentwacht. Een grondige controle van de bliksembeveiliging wordt aangeraden zodanig dat eventuele problemen tijdig opgespoord en berholpen kunnen worden, voor dat er gevolgschade aan de dakbedekking kan optreden. Indien dit nog niet het geval is, moet de installatie op termijn aangepast worden aan de Europese richtlijn CE 62305.

- h. *Zorgen voor permanente verluchting van de toren via de galmgaten*
- i. *Zorgen voor meer verluchting in de zolders: enkel verlucht via de monnikskappen waardoor eventueel vocht minder goed opdroogt en vervolgschade kan veroorzaken*

06.03.04 VEILIGHEIDS- EN COMFORTVOORZIENINGEN

- a. *De schieters smeren en de pompen afstellen van de branddeuren in de kerk inclusief toren en zolder ⚠*

Door een gebrekkige sluiting van de branddeuren kan bij brand het vuur van het ene compartiment overslaan op het andere.

- b. *Controle van de aanwezige brandblussers ⚠*

De brandblusapparaten zijn sinds aanschaf niet meer gecontroleerd of onderhouden.

- c. *Keuring van de aanwezige brandblussers ⚠*

De aanwezige brandblussers zijn niet voorzien van een keuringslabel.

06.04.01 CONSERVATIE- EN RESTAURATIEWERKEN EXTERIEUR ZAAL

De algemene toestand is goed. Het dak en enkele gevels vertonen enkele gebreken.

(1) Dakbedekking, -structuur en afvoer

De algemene toestand is goed, voor zover dit goed te inspecteren is; de dakstructuur is slechts zeer beperkt zichtbaar. Aan de noordwesthoek rusten een drietal pannen onvoldoende op de panlat waardoor ze al geruime tijd zijn uitgezakt met sterke vochtindringing tot gevolg. Ze werden door Monumentenwacht in het voorjaar van 2019 teruggeschoven maar zullen terug uitzakken.

Een balk aan de zuidzijde is sterk verzwakt vanwege oude aantasting van huisboktor. Hij heeft voor zover zichtbaar geen dragende functie. In hoeverre het golvend verloop van de dakvlakken te maken hebben met een verzwakte houtstructuur is niet duidelijk. De scheurvorming van de boog in het interieur is naar verluidt gestabiliseerd en aan de noordzijde gevoegd. De voeg is nog intact.

- a. *Opvolging van de rubberen uitzetstukken in de goten*
- b. *Vervangen van het uitzetstuk in de oostelijke goot om vervolgschade te voorkomen*
- c. *Opvolging van eventuele houtaantasting in de houten dakstructuur*
- d. *Opvolging van de lichte scheurvorming van de boog in het interieur*
- e. *Verbeteren van de bereikbaarheid en toegankelijkheid (veiligheid) om een veilige en regelmatige controle en onderhoud mogelijk te maken*
- f. *Voorzien van ankerpunten bovenaan de dakvlakken voor het verbeteren van een veilige toegang tot het dak*
- g. *Vervangen van de beschadigde pan ter hoogte van de zuidelijke topgevel (reeds vervolgschade)*
- h. *Vervangen van de herstelde nokpan*
- i. *De structuur onder de uitgezakte pannen aanpassen zodat ze niet meer kunnen uitzakken (noordwestelijke hoek, probleem tijdelijk verholpen door Monumentenwacht maar permanent herstel noodzakelijk)*
- j. *Vervangen van de losgescheurde en weggevalen mortelaansluiting met de zuidelijke topgevel door in het steenwerk ingewerkt lood*

Zorg dat dit lood voldoende dik is en beperk de lengte tot 1m om uitzetscheuren te voorkomen). Breng bij opgaand muurwerk een voldoende grote omslag in een voeg van het metselwerk en bevestig met roestvrijstalen krammen of loodproppen en voeg met een aangepaste kalkmortel in plaats van siliconen of andere kitten.

(2) Natuursteen, baksteen en voegwerk

- a. *De struik verwijderen uit de gevel (zuidwestelijke hoek)*
- b. *Oude ijzeren verankeringen verwijderen uit de gevel (zuidwestelijke hoek)*
- c. *Inslijpen van een loodaansluiting bovenaan de koud opgetrokken roofing van het aanpalend dak*
- d. *Plaatselijk herstel van het steenwerk van de zuid- en westgevel*

Het voegwerk van de dekstenen bovenop de zuidelijke topgevel scheur los. Vanwege de opstaande kraag is de vochtindringing beperkt.

- e. *Vernieuwen van het schrijnwerk naar historisch model*

Op termijn kan er geopteerd worden om het huidige moderne schrijnwerk te vervangen door nieuw schrijnwerk naar historisch model om de erfgoedwaarde van het pand te verbeteren.

(3) Technische installatie

- a. *Herstel van de radiatorknop aan zuidwestzijde: deze kan momenteel niet dichtgedraaid worden.*

06.04.02 CONSERVATIE- EN RESTAURATIEWERKEN INTERIEUR

N.v.t. want geen erfgoedelementen bewaard gebleven.

06.04.03 WERKEN AAN PARK MET LOURDESGROT & CALVARIE

- a. *Herinrichting van het park*
- b. *Nazicht en eventuele snoei van het bomenbestand door een erkend boomverzorger*

Net als bij het beheer van het dorpsplein wordt er bij het beheer van de beplanting in dit parkje steeds vertrokken vanuit een behoud van de bestaande oorspronkelijke beplanting. Het is van belang om de standplaats van de bomen op korte termijn te verbeteren, in overleg en volgens advies van een erkend boomverzorger.

- c. *Rooien en afvoeren van zieke of instabiele bomen na nazicht door erkend boomverzorger*

Bij problemen in het bomenbestand is het van belang om zieke of instabiele bomen tijdig te rooien. Wanneer toch uitval voorkomt, is het heraanplanten van de oorspronkelijke beplanting noodzakelijk voor het behoud van het oorspronkelijke bomenbestand op langere termijn.

- d. *Aanbrengen van natuurlijke boomspiegels ter bescherming van de stam*
- e. *Jaarlijks monitoren van ongewenste en invasieve begroeiingen*
- f. *Verwijderen van ongewenste en invasieve begroeiingen*
- g. *Nieuwe planten voor borders, met aandacht voor biodiversiteit (plant en dier)*
- h. *Aanplant bloemdragende vaste planten voor bijen en vlinders*
- i. *Beheer van de Lourdesgrot*

De grot wordt goed onderhouden. Er is mosvorming op de rotsformaties. Het altaar in de grot wordt regelmatig aangevuld met nieuwe decoratie en kaarsen. Ook de zone voor de grot en het witte metalen hek worden schoon gehouden. Dit dient in de toekomst ook zo te blijven.

- j. *Beheer van de Calvarieberg*

De staat van de drie beelden van de Calvarieberg is redelijk. Een restauratiecampagne is noodzakelijk op korte termijn, om verdere degradatie te voorkomen.

06.04.04 ONDERHOUDSWERKEN

- a. *Regelmatige reiniging van de dakgoten van de zaal*
- b. *Regelmatig ontmossen van het dak van de zaal*
- c. *Periodiek nazicht en algemeen onderhoud van de gevels*
- d. *Alle ijzerwerk, zoals muurankers, diefijzers, enz.... tijdig schilderen in een roestwerende verf*
- e. *Onderhoud van de paden in het park*

06.05 PASTORIE

06.05.01 CONSERVATIE- EN RESTAURATIEWERKEN EXTERIEUR

(1) Vochthuishouding

- a. Vochtmetingen en monitoring om problemen in kaart te brengen*
- b. Verwijderen van zoutuitbloeiingen*

(2) Dakbedekking, -structuur en afvoer

- a. Vervangen van enkele beschadigde, weggevallen en uitgezakte leien*
- b. Het noklood herstellen en herbevestigen*
- c. De aansluitingen met schoorstenen herstellen*
- d. Voorzien van permanente veiligheidsvoorzieningen zoals ladderhaken of ankerpunten*
- e. Herstel van beschadigde, weggevallen of uitgezakt leien om vochtindringing tegen te gaan*
- f. Herstel van weggevallen nokbeugels*
- g. Herstel van loodslab (ter hoogte van de roedenbudel).*
- h. Herstel van weggevallen mortelvoeg met loodloketten van beide schoorstenen.*
- i. Verankeren van lood waar dit los zit*
- j. Voorzien van bliksemafleidingsinstallatie die voldoet aan de Europese richtlijn CE 62305*
- k. Voorzien van een dichting van de bevestigingen in de leibedekking*
- l. Opnieuw bevestigen van de gevelleiding*
- m. Koppelen van het zink van de westelijke goot aan de bliksemafleidingsinstallatie*

(3) Natuursteen, baksteen en voegwerk

- a. Ontroesten en herschilderen van de ankers aan de zuid- en westzijde van het hoofdgebouw in een compatibele roestwerende verf met de correcte kleurstelling*
- b. Herstel van uitgespoeld voegwerk van het hoofdgebouw: o.a. noordkant net boven het maaiveld, aan de oostkant een zone onderaan de gevel, ten zuiden onderaan de gevel*
- c. Herstel van uitgespoeld voegwerk van de bijgebouwen: met name aan de zuidkant een beperkte zone onderaan de gevel, in de westelijke muur van het langwerpige schuurvolumen de onderdorpel van een raamdorpel en van het topgevelluik en tenslotte de raamdorpel aan noordzijde*
- d. Herstel van het steenwerk van de raamdorpel van het schuurvolumen*
- e. Herstel van scheuren in de deurdorpels van het hoofdvolumen*
- f. Verwijderen van de begroeiing aan de westgevel van het schuurvolumen*
- g. Het voeg- en steenwerk herstellen*
- h. Herstel van de blauwe hardstenen deurdorpels met restauratiemortel in het hoofdgebouw west en schuurvolumen noord*

(4) Schrijnwerk en beglazing

Over het algemeen verkeert het houtwerk in een eerder slechte staat en is het dringend aan herstel toe.

- a. Herschilderen van het raam- en deurschrijnwerk, de buitenluiken en de houten bakgoten*
- b. Herstel van de stopverfaanwerking van de beglazing*
- c. Opnieuw opendraaiend maken van vastgeschilderde ramen aan het hoofdgebouw*
- d. Herstel van ingerot houtwerk: o.a. twee meest noordelijke ramen in de westgevel van het hoofdvolumen,*

aan het centrale raam en aan het zuidelijke luik, aan een uit de gevel stekende kop van een gording en de windveer van de zuidgevel, aan de onderdorpels van de zuidgevel van de twee aangebouwde volumes, aan het raam op de benedenverdieping van de westzijde van het schuurbolume.

- e. Herstel van beglazing aan de westzijde van het schuurbolume.*
- f. Herstel van de beplanking van het luik aan dezelfde kant.*
- g. Opnieuw winddicht maken van de ramen aan de oostkant van het hoofdgebouw en de deur van de berging.*
- h. Herstel van beschadigd sluitwerk van enkele ramen van het hoofdgebouw.*
- i. Herstel van houtwerk van een aantal luiken: o.a. het oostelijk luik van de noordgevel van het hoofdgebouw en aan het zuidelijk en noordelijk luik aan de zuidzijde van het hoofdgebouw.*
- j. Ontroesten van het inwendig deel van het sluitsysteem van de luiken: o.a. westgevel van het schuurbolume, van het noordelijk luik aan de voorgevel en het westelijk raam aan de noordgevel.*

(5) Metalen onderdelen

- a. Ontroesten en herschilderen van de ijzeren sierbeugels van de kroonlijst aan westzijde van het hoofdgebouw in een compatibele roestwerende verf met de correcte kleurstelling.*
- b. Ontroesten en herschilderen van het hang- en sluitwerk van de luiken in een compatibele roestwerende verf met de correcte kleurstelling.*

(6) Tuin en omgeving

- a. Terugsnoeien van de klimop aan westgevel bijgebouw. ⚠*
- b. Plaatsen van bladkorven boven regenwaterafvoeren. ⚠*
- c. Verwijderen van betonnen schutting en planten van een haag.*
- d. Nazicht en eventuele snoei van het bomenbestand door een erkend boomverzorger*
- e. Rooien en afvoeren van zieke of instabiele bomen na nazicht door erkend boomverzorger*
- f. Aanbrengen van natuurlijke boomspiegels ter bescherming van de stam*
- g. Jaarlijks monitoren van ongewenste en invasieve begroeiingen*
- h. Verwijderen van ongewenste en invasieve begroeiingen*
- i. Nieuwe planten voor borders, met aandacht voor biodiversiteit (plant en dier)*
- j. Aanplant bloemdragende vaste planten voor bijen en vlinders*

06.05.02 CONSERVATIE- EN RESTAURATIEWERKEN INTERIEUR

- a. Veilig toegankelijk maken van de zolder van het schuurbolume voor onderhoud en inspectie.*
- b. Het dak en de goten van het hoofdgebouw goed bereikbaar maken voor onderhoud.*
- c. Herstel van het sluitwerk van het gevelluik van de zolder schuurbolume.*
- d. Eventueel zolder schuurbolume opnieuw bereikbaar maken door opening te maken in verlaagd plafond.*
- e. Schoonmaken van de zolder van het hoofdgebouw, o.a. schoonmaken van vleermuizen uitwerpselen.*
- f. Zorg dragen voor vleermuizen die in de zolder van het hoofdgebouw huizen*

06.05.03 ONDERHOUDSWERKEN

- a. Regelmatige reiniging en indien nodig herstel van de dakgoten en regenwaterafvoer.*
- b. Periodiek nazicht en algemeen onderhoud van de gevels.*
- c. Alle ijzerwerk, zoals muurankers, diefijzers, enz.... tijdig schilderen in een roestwerende verf.*
- d. Regelmatig opvolgen van onderhoudswerk van het schrijnwerk: alle houten buitenschrijnwerk zoals dakkapellen, ramen, deuren, kroonlijsten tijdig schuren en schilderen.*

- e. *Regelmatig onderhoud van de tuin: gras maaien, begroeiing snoeien, etc.*

06.06 KLOOSTER

06.06.01 CONSERVATIE- EN RESTAURATIEWERKEN EXTERIEUR

(1) Stabiliteit

- a. *Ontroesten, behandelen en herschilderen van de ijzeren delen met speciale aandacht voor de delen in het muurwerk in een compatibele roestwerende verf met de correcte kleurstelling.*

(2) Vochthuishouding

- a. *Vochtmetingen en monitoring om problemen in kaart te brengen*
b. *Periodiek nazicht en herstel van goten en regenwaterafvoeren*
c. *Behandeling van muren tegen opstijgend vocht (indien nodig na monitoring)*
d. *Verwijderen van zoutuitbloeiingen*

(3) Dakbedekking, -structuur en afvoer

- a. *Herstel van een gescheurde soldeernaad van de gootrand aan de noordzijde van het hoofddak*
b. *Herstel van de brandlagen en steken in de dekstenen van de trapgevels*
c. *Herstel van het zink van de kilgoten, dit in verband met elektrolyse vanwege het druipwater van de koperen nokelementen*
d. *Herbevestiging van de zinken hoekkeperkap van het kleine dakje tegen de oostgevel van het hoofdgebouw*
e. *Vernieuwen van de aansluitingen met ingewerkt lood van het pannendakje aan noordzijde van het hoofdgebouw*
f. *Herstel van de zuidwestelijke en noordwestelijke afvoeren van het hoofddak: de noordwestelijke afvoer/vergaarbak ontstoppen, aan de noordwestelijke afvoer het beschadigd bochtstuk vervangen en onderaan een bochtstuk aanbrengen en aan de zuidwestelijke afvoer het ontbrekend schroefje aan een beugel vervangen*
g. *Vervangen van het beschadigd glaasje van het dakkapelraam aan noordzijde van het hoofdgebouw*
h. *Voorzien van permanente veiligheidsvoorzieningen zoals ladderhaken of ankerpunten om de daken en goten veilig bereikbaar te maken voor onderhoud en herstel*

(4) Natuursteen, baksteen en voegwerk

- a. *Snoeien van de wingerd zodat hij niet meer voor de ramen of op het dak en over aansluitingen groeit*
b. *Verwijderen van andere schadelijke plantengroei (met uitzondering van waardevolle of zeldzame muurflora zoals steenbreekvaren, muurvaren,...)*
c. *Zachte reiniging van de vervuilde gevels*
d. *Herstel van uitgespoeld voegwerk van het hoofdgebouw: o.a. noordkant net boven het maaiveld, aan de oostkant een zone onderaan de gevel, ten zuiden onderaan de gevel*
e. *Herstel van het uitgespoeld voegwerk met een compatibele kalkmortel*
f. *Herstel van een gebarsten latei en bijkomend ondersteunen met een metalen stang*

(5) Schrijnwerk en beglazing

- a. *Op termijn vervangen van het alumium schrijnwerk van de voor- en zijgevel in houten schrijnwerk naar*

historisch model dat beter passend is bij het historisch gebouw

- b. Opnieuw openmaken van de condensgaatjes van het houten schrijnwerk*
- c. Herschilderen van het houten schrijnwerk, dit houdt in het opschuren van alle verschaald schilderwerk, strippen van de sterk afgebladderde verf, schuren van het sterk verweerd houtwerk tot het gezond houtwerk, onstoffen/ontvetten, schilderen met een dampopen verfsysteem in meerdere lagen met de stopverf mee tot op het glas*
- d. Herstel van het beschadigd sluitwerk*
- e. Verwijderen van alle gebarsten en/of weggevalen stopverfaanwerking*

(6) Metalen onderdelen

- a. Alle roestig ijzerwerk grondig ontroesten en behandelen met de nodige aandacht voor de verankering*

(7) Afsluitmuur met toegangspoort

- a. Herstel van het uitgespoeld voegwerk met een compatibele kalkmortel*
- b. Zachte reiniging van de vervuilde zijdes*
- c. Ontroesten, reinigen en herschilderen van de ijzeren toegangspoort in een compatieel roestwerende verf in een historisch passende kleur*
- d. Werkzaamheden in functie van de stabiliteit (indien nodig)*
- e. Inbinden en herstellen van scheuren en losgekomen stenen*
- f. Herstellen van lacunes en sterk beschadigde stenen met baksteen naar oorspronkelijk model*
- g. Respecteren van het oorspronkelijke metselverband*
- h. Toepassen steenverharder (indien nodig na vooronderzoek)*
- i. Verwijderen van cementvoegen en vervangen door voegen in kalkrijke mortel*
- j. Herstel gebarsten of uitgespoelde voegen in kalkrijke mortel*
- k. Herstel van de dekstenen*
- l. Aantrekkelijker maken van de toegangen in de muur*
- m. Verwijderen van schadelijke plantengroei zoals klimop (met uitzondering van waardevolle of zeldzame muurflora zoals steenbreekvaren, muurvaren,...)*
- n. Mogelijkheid onderzoeken tot nieuwe klimplanten die niet woekeren (klimhortensia of dergelijke) en onderhoud ervan*

(8) Tuinzone

- a. Heraanleg van de verharding (straatstenen) met een materiaal dat beter past in de historische context*
- b. Heraanleg van de weggezakte terracotta tegels van de verhardingsstrook die naar de toegangsdeur leidt*
- c. Nazicht en eventuele snoei van het bomenbestand door een erkend boomverzorger*
- d. Rooien en afvoeren van zieke of instabiele bomen na nazicht door erkend boomverzorger*
- e. Aanbrengen van natuurlijke boomspiegels ter bescherming van de stam*
- f. Jaarlijks monitoren van ongewenste en invasieve begroeiingen*
- g. Verwijderen van ongewenste en invasieve begroeiingen*
- h. Nieuwe planten voor borders, met aandacht voor biodiversiteit (plant en dier)*
- i. Aanplant bloemdragende vaste planten voor bijen en vlinders*

(9) Bijgebouw

- a. Snoeien van de begroeiing naast het gebouw om schade aan het gebouw te vermijden*

- b. *Herstel van het uitgespoeld voegwerk met een compatibele kalkmortel*
- c. *Zachte reiniging van de vervuilde zijdes*
- d. *Herschilderen van het houten schrijnwerk, dit houdt in het opschuren van alle verschaald schilderwerk, strippen van de sterk afgebladderde verf, schuren van het sterk verweerd houtwerk tot het gezond houtwerk, onstoffen/ontvetten, schilderen met een dampopen verfsysteem in meerdere lagen met de stopverf mee tot op het glas*
- e. *Op termijn vervangen van het alumium schrijnwerk van de voor- en zijgevel in houten schrijnwerk naar historisch model dat beter passend is bij het historisch gebouw*
- f. *Afwerken van de overkapping van de afvoer van de dampkappen aan de achterzijde*
- g. *Alle roestig ijzerwerk grondig ontroesten en behandelen: bv verluchttingsroosters*

06.06.02 CONSERVATIE- EN RESTAURATIEWERKEN INTERIEUR

- a. *De kelder veilig toegankelijk maken door het plaatsen van een trap. In verband met de vochtige vloer moet er een sperlaag aangebracht worden onder de trapvoet, dit om zwamaantasting te voorkomen*
- b. *De houten vloer boven de zuidwestelijke kelder herstellen na het uitvoeren van een curatieve behandeling van de huiszwam*
- c. *Herstel van de ingerotte muurplaat aan de westzijde in de zolder*
- d. *Restauratie van de oorspronkelijke interieurelementen zoals het binnenschrijnwerk, de trappartij etc*
- e. *Herverankeren van een losgekomen radiator*

06.06.03 ONDERHOUDSWERKEN

(1) Onderhoud exterieur

- a. *Regelmatig reinigen van de goten om verstopping van afvoeren, met overlopende goten tot gevolg, te voorkomen*
- b. *Regelmatig snoeien van de klimplanten om vervolgschade te voorkomen aan verweerd metselwerk, dakbedekkingen etc*
- c. *Regelmatig opvolgen van onderhoudswerk van het schrijnwerk: alle houten buitenschrijnwerk zoals dakkapellen, ramen, deuren, kroonlijsten tijdig schuren en schilderen*
- d. *Regelmatig opvolgen van onderhoudswerk van het ijzerwerk: Alle ijzerwerk, zoals muurankers, diefijzers, lateien, enz.... tijdig schilderen*

(2) Verluchting

- a. *Verluchten van de zolderverdieping*
- b. *Verluchten van de kelderverdieping om heractivatie van de huiszwam te voorkomen, door het permanent openzetten van de kelderramen in kipstand*

(3) Brandveiligheid

- a. *De brandblusapparaten jaarlijks laten controleren en onderhouden door een gespecialiseerde firma*

06.07.01 CONSERVATIE- EN RESTAURATIEWERKEN EXTERIEUR

Voor een gedetailleerde lijst van werkzaamheden voor de restauratie van het schoolgebouw, wordt verwezen naar het restauratiedossier dat opgemaakt werd door architectbureau Beneens - Heynen in 2019.

De werken gaan van start in 2019. Volgende restauratieve werken worden uitgevoerd:

- a. *Reconstructie van bakgoten naar oorspronkelijk model*
- b. *Voorzien van zinken regenwaterafvoer*
- c. *Dakbedekking: de oorspronkelijke dakpannen worden schoongemaakt en herbruikt, onderdak wordt vernieuwd*
- d. *Dakvlakramen: vernieuwd volgens historisch model*
- e. *Schrijnwerk restauratie: het oorspronkelijke historische schrijnwerk wordt gerestaureerd en alle onderdelen worden indien mogelijk gerestaureerd: hang- en sluitwerk, scharnieren, glas⁷³*

06.07.02 CONSERVATIE- EN RESTAURATIEWERKEN INTERIEUR

Voor een gedetailleerde lijst van werkzaamheden voor de restauratie van het interieur van het schoolgebouw, wordt verwezen naar het restauratiedossier dat opgemaakt werd door architectbureau Beneens - Heynen in 2019.

06.07.03 ONDERHOUDSWERKEN

In algemene termen kunnen er een aantal maatregelen geformuleerd worden. Een toegespitste lijst van de noodzakelijke onderhoudswerken zal pas geformuleerd kunnen worden na het afronden van de renovatie en restauratie van het schoolgebouw.

- a. *Regelmatische reiniging van de dakgoten*
- b. *Periodiek nazicht en algemeen onderhoud van de gevels*
- c. *Alle ijzerwerk, zoals diefijzers, enz.... tijdig schilderen in een roestwerende verf*
- d. *Regelmatig opvolgen van onderhoudswerk van het schrijnwerk: alle houten buitenschrijnwerk zoals dakkapellen, ramen, deuren, kroonlijsten tijdig schuren en schilderen in een compatiele roestwerende verf in een historisch passende kleur*

73 Volgens de richtlijnen van het Afwegingskader 'Historisch schrijnwerk', opgesteld door het Agentschap Onroerend Erfgoed: <https://www.onroerenderfgoed.be/publicaties/afwegingskader-historisch-schrijnwerk>.

HOOFDSTUK 07

OPVOLGING

In afwachting van de restauratie van een aantal gebouwen zullen enkele onderhoudswerkzaamheden uitgevoerd moeten worden, die zich vooral situeren in de dakbedekking en regenwaterafvoer. De periodieke controle door Monumentenwacht zal worden verdergezet. In het kader van de opmaak van dit beheersplan werden simultaan alle gebouwen geïnspecteerd door Monumentenwacht. Voor de bouwdelen die in goede staat verkeren zal een vijfjaarlijkse controle volstaan, voor bouwdelen in slechte staat wordt een frequentere inspectie aangeraden.

Op basis van de rapporten van Monumentenwacht of andere periodieke controles zal er strikt toegezien worden op de kleinste defecten en onderhoudsperikelen, zodat er op korte termijn een standaardpremie kan worden aangevraagd om defecten zo snel mogelijk te herstellen in plaats van te wachten tot de volgende grote restauratieronde.

In de komende jaren zullen budgetten worden vrijgemaakt voor de restauratie van een aantal gebouwen, te beginnen met het schoolgebouw. In deze dossiers zullen de ingrijpende eenmalige interventies worden opgenomen, waarvoor een erfgoedpremie aangevraagd kan worden.

Sinds januari 2019 kan de beheerder een bijkomende premie van 10% verkrijgen voor beschermde gebouwen, mits er geïnvesteerd werd in regelmatig onderhoud en dagelijks beheer.⁷⁴ Een goedgekeurd beheersplan dat integraal (d.w.z. voor alle bouwkundige én landschappelijke elementen) wordt uitgevoerd kan aantonen dat de beheerder zich inzet voor het onderhoud van een site. Voor het aantonen van de integrale uitvoering moeten bewijsstukken worden voorgelegd, bijvoorbeeld facturen voor uitgevoerde werken. In dit opzicht is het nodig een onderhoudslogboek bij te houden, dat tevens gebruikt moet worden voor de zesjaarlijkse evaluatie van het beheersplan en het aanvragen van de aanvullende erfgoedpremie voor goed onderhoud.

Vanaf de goedkeuring van het beheersplan moet het onderhoudslogboek om de zes jaar overgemaakt worden aan het agentschap. Op basis van het logboek wordt het verloop van het beheer bekeken. In het logboek mogen ook alle werken opgenomen worden die in eigen beheer werden uitgevoerd en waar dus ook geen facturen van voor handen zijn. Na de opmaak van een restauratiedossier door een restauratiearchitect kan men een erfgoedpremie volgens bijzondere procedure aanvragen voor de restauratie van de gebouwen en het dorpsgezicht. Voor de dossiers waarvoor een restauratiepremie werd aangevraagd moet een restauratieverslag worden ingediend. Na toekenning van de premie moet de bouwheer zich engageren voortgangsrapporten op te stellen over de uitgevoerde werkzaamheden en deze te rapporteren aan het agentschap Onroerend Erfgoed.

De ingrepen qua herinrichting op maat van het programma en de ontsluiting van de gebouwen vallen buiten de subsidie van Erfgoed. Om niet betoelaagde ingrepen in te plannen is het essentieel dat deze ook worden begroot en gepland. Het opstarten van een werkgroep die dit in goede banen leidt is dan ook een te overwegen optie. In deze werkgroep kunnen best de volgende partijen opgenomen worden, die 1 à 2-maal per jaar een overleg kunnen organiseren:

- Erfgoedconsulent van het Agentschap Onroerend Erfgoed, bouwkundig erfgoed
- Politieke vertegenwoordiging, bv door de schepen van Cultuur, Patrimonium en Erfgoed
- Vertegenwoordiging van de verantwoordelijke gemeentelijke diensten Westerlo
- Vertegenwoordiging van de Kerkfabriek
- Vertegenwoordiger van IOED de Merode
- Eventueel vertegenwoordiger van Heemkundige Kring of andere plaatselijke organisatie

74 <https://www.onroenderfgoed.be/het-onderhoudslogboek>

HOOFDSTUK 08

BIJLAGEN

Perimeter van gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt	Hoofdstuk 1, p. 10-11
Lijst van geplande werkzaamheden	Bijlage 1
Lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zal zijn van toelating	Bijlage 1
Lijst van ZEN-erfgoed met aanduiding op kaart	Bijlage 2
Lijst van open erfgoed met aanduiding op kaart	<i>n.v.t.</i>
Lijst van ontsluitingswerken voor open erfgoed	<i>n.v.t.</i>
Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is	<i>n.v.t.</i>
Lijst cultuurgoederen	<i>n.v.t.</i>
Lijst van geplande werkzaamheden aan een orgel dat dateert van na de Eerste Wereldoorlog	<i>n.v.t.</i>
Bibliografie	Hoofdstuk 9, p. 180-181
Rapporten Monumentenwacht	Bijlage 3

HOOFDSTUK 09

BIBLIOGRAFIE

09.01 LITERATUUR

- AERTS W., Beschermd cultuurpatrimonium in de provincie Antwerpen, Arrondissement Turnhout, Antwerpen, 1987, p. 203.
- COOMANS T., Pierre Langerock (1859-1923). Architecte et restaurateur néo-gothique, in *Revue des Archéologues et Historiens d' Art de Louvain*, XXIV, Louvain-la-Neuve, 1991, p. 140.
- DE WINTER K. Westerlo, land van Merode, Westerlo, 2000, p. 219-220.
- DIRIKEN P., Geogids Geel-Olen-Westerlo, sine loco, 1994, p. 68-69.
- VAN SPILBEECK W., De abdij van Tongerlo. Geschiedkundige navorsingen, Lier-Geel, 1888, Facsimile uitgave, Instrumenta Praemonstratensia, fasc. I, Averbode, 1997, p. 236.
- JANSSENS, F., RYKEN, R., VAN ASTEN, G., Heultje, een dorp naar mijn hart, 2017.
- JANSSEN J., Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Antwerpen. Kanton Westerlo, Brussel-Antwerpen, 1975, p. 34.
- MIGOM S., Van klei tot kerk. Baksteengotiek in de Kempen, s.l., 2004.
- VAN ASTEN G., De kruisweg in de parochiekerk Heultje, in *Jaarboek 1981 Heemkring Ansfried Westerlo v.z.w.*
- Westerloo, Brochure Jos Sterckx, Westerlo, circa 1908, p. 26-27.
- Werkgroep 100 jaar parochie S.-Carolus Borromeus Heultje, Heultje, 100 jaar parochie 1895-1995, Berlaar, 1995.

09.02 ARCHIEFBRONNEN

09.02.01 KADASTER ANTWERPEN

- Kadaster Antwerpen, Mutatieregisters Westerlo, schetsen 1928/36 (parochiehuis)
- Kadaster Antwerpen, Mutatieregisters Westerlo, schetsen 1898/39 (pastorie)

09.02.02 PROVINCIAAL ARCHIEF ANTWERPEN

- Provinciaal Archief Antwerpen, Kerken, Westerlo (kerk)
- Provinciaal Archief Antwerpen, Pastorieën, plannen 8, Westerlo (pastorie)

09.02.03 ALGEMEEN RIJKSARCHIEF

RAA, Inventaris van het archief van de provincie Antwerpen, Pastorieën, 1798-1968, Westerlo Sint-Carolus (Heultje). Oprichten van bijgebouwen aan de in opbouw zijnde pastorie. 1895-1897 > PAA647 - 1205

RAA: Gemeente Westerlo

- 343 Stukken betreffende de samenstelling van de burelen der kerkmeesters en van de kerkraden van de parochies St.-Lambertus, O.-L.-V.-Voortkapel en St.-Carolus-Heultje, 1849-1922.
- 344 1891 - 1903
- 345 1904 - 1920
- 352 Stukken betreffende de nieuwe parochie Heultje, 1877-1896.
- 353 Stukken betreffende de nieuwe parochie en kerk van de parochie Heultje, 1896-1898.
- 354 Stukken (briefwisseling, beraadslagingen...) aangaande de kerk St.-Carolus Heultje, 1896-1905.
- 355 Stukken betreffende de verdeling van goederen tussen de parochie Heultje en Zoerle-Parwijs, 1896-1922.
- 379 Stukken betreffende het onderwijs in de school van Heultje, 1900-1910.
- 383 Stukken betreffende de bouw van een school in het gehucht "Heultje", 1892-1897.

- 254 1864-1885 (wijk D, Heultje). (P148 – 254)

Beschermings- en restauratiedossier Agentschap Onroerend Erfgoed Antwerpen

09.03 ONLINE BRONNEN

- Dimitri Stevens. Parochiekerk Sint-Carolus-Borromeus, Heultje [gehucht in deelgemeente Westerlo - BE] (1896-). In: ODIS. Record last modified date: 4 augustus 2014. Available from World Wide Web: http://www.odis.be/Ink/OB_1133 <https://www.odis.be/hercules/search2.php?search=heultje&controlid=2&entity=OBJ>
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Parochiekerk Sint-Carolus Borromeus [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41252>
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: Klooster [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41247>
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Pastorie van Heultje [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41256>
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: School [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41248>
- Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: Parochiehuis [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41253>